

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SALTANATTAN CUMHURİYETE TOPLUMSAL DEĞİŞİMİ
SAĞLAMLAŞTIRMA ARACI OLARAK ATATÜRK DÖNEMİ
YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI VE TOPLUMSAL DEĞİŞİME
ETKİLERİ

MELDA GENÇ

BOLU-2020

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SALTANATTAN CUMHURİYETE TOPLUMSAL DEĞİŞİMİ
SAĞLAMLAŞTIRMA ARACI OLARAK ATATÜRK DÖNEMİ
YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI VE TOPLUMSAL DEĞİŞİME
ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Melda GENÇ

Danışman
Prof. Dr. Cemal AVCI

BOLU, AĞUSTOS-2020

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Melda GENÇ tarafından hazırlanan “Saltanattan Cumhuriyete Toplumsal Değişimi Sağlama Aracı Olarak Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim Kurumları ve Toplumsal Değişime Etkileri” başlıklı çalışma jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. 19/08/2020

Jüri Üyeleri

İmza

Akademik Unvan, Adı ve SOYADI

Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Cemal AVCI

Üye : Doç. Dr. Adnan ALTUN

Üye: : Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün Onayı

Prof. Dr. Osman GÖRÜR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA DAİR BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “Saltanattan Cumhuriyete Toplumsal Değişimi Sağlama Aracı Olarak Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim Kurumları ve Toplumsal Değişime Etkileri” başlıklı çalışmamı yazarken bilimsel ve etik kurallara uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunduğumu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezimin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını şahsım adına beyan ederim. 19/08/2020

Melda GENÇ
Ağustos 2020

Nevzat Kaptan ve
Miray'a...

TEŞEKKÜR

Tez çalışmalarımın devam ettiği süreç boyunca sabrı, engin bilgi ve deneyimleriyle benden desteğini esirgemeyen, bana olan inancını asla kaybetmeyen ve zorlandığım her anda beni başarabileceğim konusunda teşvik eden tez danışmanım Prof. Dr. Cemal Avcı'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tüm eğitim ve öğretim hayatım boyunca bana bildiğim her şeyi öğreten öğretmenlerimin hepsine bana verdikleri emeklerden dolayı tek tek teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında zorlandığım, yorulduğum her an yanımda olan, bana en başta sevgiyi ve sonrasında insanlığa dair iyi olan her ne varsa öğreten anneme ve hayatta olmasa da annem kadar yanımda olduğunu bildiğim babama çok teşekkür ederim. İyi ki benim ailemsiniz. Canım ablam ve eşi; fiziksel anlamda yanımda olamasanız da daima bir telefon uzağımda olarak, daha iyi bir geleceğe sahip olmam için verdiğiniz çabalarınız ve fikirlerinizin yanı sıra bana Miray gibi bir mutluluk kaynağı verdiğiniz için size minnettarım. Çekirdek ailem dışında, bana ailenin sadece kan bağıyla ilgili olmadığını öğreten ve bu durumu deneyimlememi sağlayan ablam Emel'e bana olan inancı ve bitmek tükenmek bilmeyen ilgisi için çok teşekkür ederim.

Bir tez danışmanı gibi bana aklıma bile getiremeyeceğim kadar çok konuda danışmanlık yapan, bunaldığım her an kapımda beliren ve neye ihtiyacım olacağını bilerek bana bir anda o ihtiyacım olan arkadaşlarım Hatice Sarıyar, Rumeysa Özbek ve Emiş Kamadan'a teşekkür etmek bile yeterli gelmez. İyi ki varsınız. Tez sürecime olan desteğinize değil, bizzat varlığınıza teşekkür ederim.

Melda GENÇ

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA DAİR BEYAN	i
İTHAF	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
ÖNSÖZ	xiii
I. BÖLÜM	1
1. Giriş	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	2
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Problem Durumu ve Problem Cümlesi	3
1.3.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	4
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Tanımlar	5
II. BÖLÜM	6
2. Türkiye Cumhuriyeti ve Toplumsal Değişim Öyküsü	6
2.1. Toplumsal Değişme Nedir?	6
2.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Değişim Algısını Anlamak: Osmanlı Devleti'nden Kalan Miras	10
III. BÖLÜM	29
3. Toplumsal Değişme ve Eğitim İlişkisi: Değişimi Sağlama Aracı Olarak Yaygın Eğitim Kavramı	29
3.1. Toplumsal Değişme ve Eğitim İlişkisi	29
3.2. Yaygın Eğitim ve Toplumsal Değişme	38
IV. BÖLÜM	45
4. Çağdaşlaşma Yolunda Eğitimin Rolü ve Atatürk İlke ve İnkılapları	45
4.1. Atatürk'ün Eğitime Verdiği Değer ve Çağdaşlaşma Anlayışı	46

4.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Rotası: Atatürk İlke ve İnkılapları	54
V. BÖLÜM	62
5. Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim Kurumları Faaliyetleri ve Toplumsal Değişime Etkileri	62
5.1. Atatürk'ün Kültür Devrimlerinin İncisi: Harf Devrimi ve Uygulama Alanı Millet Mektepleri	62
5.1.1. Harf Devrimi	62
5.1.2. Toplumsal Değişime Etkisi Açısından Millet Mektepleri Kuruluşu ve Faaliyetleri	67
5.2. Atatürk'ün Tarih ve Dil Devrimi Uygulama Alanı: Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu	79
5.2.1. Toplumsal Değişme Açısından Türk Tarih Kurumu ve Faaliyetleri	79
5.2.1.1. Atatürk ve Tarih	79
5.2.1.2. Türk Tarih Kurumunun Tarihçesi ve Faaliyetleri	81
5.2.1.2.1. Türk Tarih Tezi Temalı Tarih ve Türk Tarihinin Ana Hatları Çalışmaları	82
5.2.1.2.2. Tarih Devriminin Bilimsel Yanı: Türk Tarih Kongreleri Çalışmaları	85
5.2.1.2.3. Tarih Devriminin Somut Kanıtları: Arkeolojik Çalışmalar ve Müzeler	87
5.2.1.2.4. Tarih Devriminin Halka Aktarılması: Yayıncılık ve Kitaplık Çalışmaları	88
5.2.2. Toplumsal Değişme Açısından Türk Dil Kurumu ve Faaliyetleri	90
5.2.2.1. Atatürk ve Dil: Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kurulması	90
5.2.2.2. Dil Devrimi Uygulama Alanı: Türk Dil Kurumu Faaliyetleri	92
5.2.3. Atatürk'ün Kültür Kurumları Çatısı: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu	97
5.3. Türk Ocaklarından Halkevlerine Yaygın Eğitim Serüveni	98
5.3.1. Halkevlerine Doğru: Türk Ocakları	99
5.3.2. Toplumsal Değişme Açısından Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri ve Faaliyetleri	102
5.3.2.1. Dil, Edebiyat ve Tarih Kolu Faaliyetleri	106

5.3.2.2. Güzel Sanatlar Kolu Faaliyetleri	108
5.3.2.3. Temsil Kolu Faaliyetleri	109
5.3.2.4. Spor Kolu Faaliyetleri	111
5.3.2.5. Sosyal Yardım Kolu Faaliyetleri	112
5.3.2.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu Faaliyetleri	113
5.3.2.7. Kütüphane ve Yayın Kolu Faaliyetleri	115
5.3.2.8. Köycülük Kolu Faaliyetleri	116
5.3.2.9. Müze ve Sergi Kolu Faaliyetleri	117
VI. BÖLÜM	121
6. Sonuç ve Öneriler	121
KAYNAKÇA	131
ÖZGEÇMİŞ	141

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 5.1. Millet Mektepleri 1928-1936 dönem istatistikleri.	76
Tablo 5.2. Halkevleri 1932-1935 dönemi üye sayıları.	105
Tablo 5.3. 1932-1940 dönemi halkevi sayıları.	106
Tablo 5.4. Halkevleri Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	108
Tablo 5.5. Halkevleri Güzel Sanatlar Kolu 1932-1934 dönemi üye sayıları.	109
Tablo 5.6. Halkevleri Temsil Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	111
Tablo 5.7. Halkevleri Spor Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	112
Tablo 5.8. Halkevleri Sosyal Yardım Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	113
Tablo 5.9. Halkevlerinde açılan kurslar ve üye sayıları.....	114
Tablo 5.10. Halkevleri Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	114
Tablo 5.11. Halkevleri Kütüphane ve Yayın Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	116
Tablo 5.12. Halkevleri Köycülük Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	117
Tablo 5.13. Halkevleri Müze ve Sergi Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.	118

KISALTMALAR DİZİNİ

BİUM	: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
HBÖ	: Hayat Boyu Öğrenme
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MMT	: Millet Mektepleri Talimatnamesi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDTC	: Türk Dili Tetkik Cemiyeti
TTH	: Türk Tarih Heyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTTC	: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti

ÖZET

SALTANATTAN CUMHURİYETE TOPLUMSAL DEĞİŞİMİ SAĞLAMLAŞTIRMA ARACI OLARAK ATATÜRK DÖNEMİ YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI VE TOPLUMSAL DEĞİŞİME ETKİLERİ

GENÇ, Melda

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı Prof. Dr. Cemal AVCI

Ağustos-2020, xiii+142 sayfa

Türkiye Cumhuriyeti toplumunu anlamak ve daima kendisini geliştirir durumda olmasını sağlamak amacıyla tezimizde, Saltanattan Cumhuriyete geçişle beraber ortaya çıkan toplumsal değişim hareketleri yaygın eğitim boyutuyla irdelenmiştir. Toplumun yeni durum karşısında yaşadığı zorlanmaları azaltmak ve Türkiye Cumhuriyeti'ni ileriye taşımak amacıyla Atatürk tarafından oluşturulan kurumlar ile bu kurumların faaliyetleri incelenmiştir. İnceleme konusu kapsamında söz konusu yaygın eğitim kurumları ile ilgili literatür taraması yapılmış ve nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Böylelikle kurumlara toplumsal değişim penceresinden bakılmış, kurumların toplumsal değişime etkileri araştırılmıştır.

Tezimiz altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın amacı, yöntemi, önemi, problem durumu, sınırlılıkları ve tanımları belirtilmiştir.

İkinci bölümde, incelenmekte olan dönem içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin değişim öyküsü anlatılmış ve toplumsal değişim kavramı tanımlanarak Türkiye Cumhuriyeti'ne has olarak irdelenmiştir.

Toplumsal değişme kavramının eğitim ile ilişkilendirilmesinin yapıldığı üçüncü bölümde ise yaygın eğitim üzerinde durulmuş ve yaygın eğitim kavramı açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde ise incelenmekte olan yaygın eğitim kurumlarının amacını aktarmak amacıyla, Atatürk İlke ve İnkılapları ile çağdaşlaşma yolunda çizilen yol haritası aktarılmıştır. Böylelikle toplumsal değişmeye etkisi incelenecek olan kurumların dayandığı ilkeler vurgulanmıştır.

Beşinci bölümde, söz konusu yaygın eğitim kurumlarının faaliyetlerinin incelenmesine geçilmiş ve faaliyetler toplumsal değişme açısından incelenmiştir. Konu bağlamında; Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri'nin çalışmaları araştırılmıştır.

Sonuç olarak altıncı bölümde, Atatürk dönemi yaygın eğitim kurumlarının dönemin toplumsal değişimine olumlu yönde etki ettiği kanısına varılmıştır. Ulaşılan sonuçla ilgili olarak, toplumsal değişimin günümüzde de devam etmekte olan bir süreç olduğu ve yaygın eğitim kurumlarına sadece hobi evleri gözüyle bakılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak yaygın eğitimin önemi belirtilerek günümüz ve gelecek için önemli gördüğümüz önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Cumhuriyet, Saltanat, Toplumsal Değişme, Yaygın Eğitim.

ABSTRACT**AS A MEANS OF STRENGTHENING THE CHANGE FROM THE REIGN TO
THE REPUBLIC WIDESPREAD EDUCATION INSTITUTIONS AND THEIR
EFFECTS ON SOCIAL CHANGE IN THE PERIOD OF ATATURK**

GENÇ, Melda

Master's Thesis

Department of Turkish and Social Sciences Education

Department of Social Studies Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Cemal AVCI

August-2020, xiii+142 pages

In order to understand the society of the Republic of Turkey and to provide continuous self-improvement, the social change movement that emerged with the transition from reign to republic has been examined in terms of widespread education. The institutions and their activities which had been launched by Ataturk in order to reduce the difficulties for society against the new situation and to move the Republic of Turkey forward were examined. Literature review for these widespread education institutions was conducted and a document review model was used which is one of qualitative research methods. Thus, institutions were looked at through the window of social change and the effects of institutions on social change were investigated.

Our thesis consists of six parts. The purpose, importance, problem status, limitations of the research are stated in the first part.

In the second part of our thesis, the story of change of the Republic of Turkey in related time period is told. In the section, the concept of social change is defined and examined as specific to the Republic of Turkey.

In the third chapter where the concept of social change is associated with education, widespread education is emphasized and explained.

In the fourth chapter, the route drawn towards to modernization by Atatürk principles and revolutions are verbalized in order to convey the purpose of the mass education institutions being examined. Thus, the principles on which the institutions will be examined for the impact of social change are explained

In the fifth chapter, it is started to examine mentioned mass education institutions and their activities are studied from the point of social change movement. In the context of the subject; National Schools, Turkish Historical Institution, Turkish Language Institution and Community Home studies have been investigated.

As a result, in the sixth chapter, the Atatürk period was concluded that the common educational institutions had a positive effect on the social change of the period. Regarding the result reached, it was emphasized that social change is an ongoing process today and that common educational institutions should not be considered only as hobby houses. Some suggestions have been made regarding this issue, indicating the importance of widespread education.

Key Words: Atatürk Period, Reign, Republic, Social Change, Widespread Education.

ÖNSÖZ

Araştırmamızın konusu olan, Cumhuriyet döneminde işlerlik gösteren ve Atatürk'ün kurduğu yaygın eğitim kurumlarının toplumsal değişime etkisi; günümüz Türkiye sorunlarını anlamak, çözümler üretebilmek ve tarihimizle bir bütünlük kurabilmek açısından önem arz etmektedir. Bu yaygın eğitim kurumları, Millet Mekteplerinden başlayarak Kültür Kurumlarına ve Halkevlerine kadar incelenmiştir. Birbiriyle bağlantılı ve iş birliği içerisinde olan bu kurumlar, toplumsal değişim açısından önem arz etmektedir. Bu araştırmaya başlanırken, günümüzde içinde bulunduğumuz durumun geçmişle olan bağının fark edilmesi ve yaygın eğitim kurumlarının dönemin toplumsal değişimine ne yönde katkı sağladığını tespit etmek esas amaç olmuştur.

Saltanat gibi, Cumhuriyetten belirgin farklılıklar gösteren bir yönetim şekli kabul edildiğinde toplumun yeni düzene alışmasında zorlanmalar yaşayacağı aşîkârdır. Türkiye Cumhuriyeti toplumunun da mirasçısı olduğu Osmanlı Devleti'nden getirdiği geleneklerle bu değişim ayak uydurması zorlu bir süreci oluşturmuştur. Bu süreci başarıyla aşmak için yaygın eğitim kurumlarından faydalanmak gerekmiştir.

Araştırmamız, bu konuda yapılmış diğer araştırmalardan farklı olarak Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevlerini bir arada ve yaygın eğitim çerçevesinde işlemektedir. Dönemin toplumsal değişimini ve gösterilen çabayı daha iyi kavramak açısından söz konusu tüm kurumları bir arada ele almak tarafımızca literatürde önemli bir eksik olarak görülmüş ve araştırma konusu haline getirilmiştir.

Amacını ve literatürde hangi boşluğu dolduracağını belirttiğimiz araştırmamızın, toplumsal değişiminin Türkiye Cumhuriyeti'nde hala devam etmekte olan bir süreci ifade ettiğini, okuyuculara göstereceğini umuyoruz.

Melda GENÇ

I. BÖLÜM

1. Giriş

Kanuni Döneminden sonra giderek zayıflayan Osmanlı Devleti 19. yüzyıla gelindiğinde artık çöküş ve dağılma dönemine girmiştir. Bu durum yöneticiler tarafından fark edilmiş ve düzeltilmeye çalışılmışsa da çabalar sonuç vermemiştir. Gösterilen çabaların sonuçsuz kalmasının en büyük sebeplerinden biri, yapılan ıslahat ve yeniliklerin topluma aktarılamamış yani benimsetilememiş olmasıdır. Gerçekleştirilen ıslahatlar genellikle yönetici veya memur kesim tarafından hissedilmiş ve uygulanabilmiştir. Halkın kimi kesimi değişim sürecine girilmek istenildiğinden dahi bihaberdir.

Devletin durumu giderek kötüleşmiş ve bir nevi son çare olarak gördüğü Birinci Dünya Savaşında da yenilerek, Osmanlı Devleti tarih sahnesinden silinmiştir. Ancak Türk milletinin devletsiz kaldığı tarihte görülmemiştir. Yıkılan bir devletin külleri üzerine hemen yeni devletini kurmuştur. Burada da Milli Mücadele dönemini Atatürk'ün önderliğinde başlatarak yeni devletini kurma çabasına girmiştir. Milli Mücadele döneminde Atatürk yaptığı her işi halkıyla paylaşmış, genelgeler, gazeteler ve Anadolu Ajansı yoluyla sürekli milletini gelişmelerden haberdar etmiştir. Böylece yapılan ve yapılacak çalışmalar hakkında halkını bilgilendirmiş ve onların desteğini almıştır.

Milli Mücadele döneminin başarıyla sona ermesinin ardından gözler şimdi ne olacağına çevrilmiştir. Toplum kendisini; Osmanlı Devleti'nden şekilsel anlamda çok farklı fakat alışkanlıklar ve kültür açısından devam niteliğinde bir vaziyetin içinde bulmuştur. Bu durum ancak ve ancak halkla birlikte yürütülmüş olan Milli Mücadele sürecinin eğitim gibi önemli bir kavramla tanışması ile aşılabilecektir. Mustafa Kemal Atatürk ve fikir arkadaşları eğitim konusunun üzerine düşerek geçmişte yapılmış olan

hatalara düşmemeye çalışarak süreci yönetmeye çalışmıştır. Böylelikle araştırmamızın kapsamını oluşturan Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri birbirleriyle bağlantılı olarak ve iş birliği ile yürütülmüştür.

Yaygın eğitim kurumları birer birer planlanıp uygulamaya konulurken, söz konusu eğitim kurumlarının toplumun hemen her kesimine hitap ediyor olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Sadece ilkokul, lise veya yüksekokul öğrencileri değil toplumun temel taşlarını oluşturan çalışan nüfus ve özellikle köy kesimi de eğitim seferberliği içerisine dâhil edilmiştir. Böylelikle yetişkin eğitimi kavramı uygulamaya konulmuş ve toplum tüm kesimleriyle beraber ayırım gözetmeksizin eğitime çalışılmıştır. Böylelikle toplumsal değişmeden bihaber olmayan halk, değişime ayak uydurmaya başlayacak ve yeni alışkanlıklarına ayak uydurabilir konuma gelecektir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Osmanlı Devleti'nin yönetim biçimi olan Saltanat ile Cumhuriyet arasındaki ve topluma yansıyan farklılıklar oldukça belirgindir. Araştırmamızın amacı bu fark karşısında zorlanan toplum için bir çözüm bulmaya çalışan Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu yaygın eğitim kurumlarının toplumsal değişimde yarattığı etkiyi anlamaktır. Söz konusu kültür kurumlarında yetişkinlere ve gençlere yapılan yaygın eğitimin, Saltanattan Cumhuriyete geçen bir toplumda yarattığı etkilere ulaşmak nihai amacımızdır. Bu amaçla yapmış olduğumuz araştırmamızda, literatür taraması yapılarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “Doküman İncelemesi” modeli kullanılmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyeti ilan edip Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasıyla birlikte toplum içerisinde pek çok değişim yaşanmıştır. Bu değişikliklerin başında gelenlerden biri, değişen yönetim şekli olmuştur. Değişimin getirdiği ve topluma yansıyan farklılıklarla birlikte yeni duruma ayak uydurmaya çalışan halkın

yaşadığı zorluklar, incelenmesi ve irdelenmesi gereken bir konu mahiyetindedir. Araştırmamız toplumsal değişimin beraberinde getirdiği zorlukları yaşayan bu kıymetli toplumu anlamak ve günümüze etkilerini incelemek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Toplumlar sürekli değişmekte ve bu değişimle barıştıkları, kendilerini daima gelişmeye adadıkları takdirde yükselebilmektedirler. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti'ne yararlı birer vatandaş olabilmek ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirecek her bireyin öncelikle toplumunu tanımak ve nasıl bir süreçten geçildiğini anlaması lazım gelmektedir. Böylelikle yaşanan süreçleri anlayan bireyler olarak, hala devam etmekte olan değişim sürecine katkı sağlayabileceklerdir.

Araştırmamız; konu ile ilgili yapılan diğer araştırmalardan, Millet Mekteplerine, Kültür Kurumlarına ve Türk Ocaklarından Halkevlerine kadar var olan kurumları yaygın eğitim çerçevesi içerisinde bir arada ele alıyor oluşuyla ayrılması açısından önem taşımaktadır. Toplumsal değişim kavramının özünü anlayabilmek ve değişim sürecinin devam etmekte olduğunu bireylere gösterebilmek açısından, literatüre katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Problem Durumu ve Problem Cümlesi

Günümüz Türkiye Cumhuriyeti içerisinde, bilim ve teknolojinin toplumu nasıl derinden etkilediğini her geçen gün ve dakikada hissetmekteyiz. Yıllar içerisinde toplumları değiştiren ve sıçramalara neden olan olay veya olgular değişiklik göstererek ilerlemektedir. Bugün gündemimizde nasıl bilim ve teknoloji, salgın hastalıklar varsa 1923 yılından sonra da toplumu etkileyen ve toplumsal hareketliliğe sebep olan en büyük olay Cumhuriyetin ilan edilmesi olmuştur. Halk için atılmış adımlar çoğalarak ilerlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti toplumunun yaşadığı değişim hareketleri, ne derecede kontrol edilebilmiştir, oluşturulan kurumlar katkı sağlamış mıdır, araştırmamız bu gibi problemlerin üzerinde çalışmaktadır. Bugün geçmişini tanıyan ve onu korumaya çalışan, değerlerine oldukça bağlı olan Türkiye Cumhuriyeti toplumunun bu değerlere ulaşmasında araştırmamızın konusu olan Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim kurumlarının

ne gibi etkileri olduğu tartışılmaktadır. Geçmişimizi bilmek ve korumaya çalışmak kadar, bu geçmişin bize nasıl tanıtıldığı, hangi araştırmalarla bizler tarafından ulaşılabilir konuma getirildiği de değer verilmesi gereken bir konudur. Araştırmamız kapsamında yararlanılan; Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri dokümanları ve faaliyet istatistikleri istenilen sonuçlara ulaşmamızda yarar sağlayacak şekilde değerlendirilmiştir.

1.3.1. Problem cümlesi ve alt problemler

Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim Kurumları toplumsal değerışime nasıl katkı sağlamıştır?

1. Bir yaygın eğitim kurumu olarak Millet Mekteplerinin toplumsal değerışime etkisi ne yönde olmuştur?
2. Bir yaygın eğitim kurumu olarak Türk Tarih Kurumunun toplumsal değerışime etkisi ne yönde olmuştur?
3. Bir yaygın eğitim kurumu olarak Türk Dil Kurumunun toplumsal değerışime etkisi ne yönde olmuştur?
4. Bir yaygın eğitim kurumu olarak Halkevlerinin toplumsal değerışime etkisi ne yönde olmuştur?

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmamızda, Cumhuriyet Dönemi toplumsal değerışimine dönemin yaygın eğitim kurumlarının etkisi incelenirken tek bir şehirde veya bölgedeki kurum veya yurt genelindeki tüm kurumlar temel alınmamış, genel bir tarama çalışması gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan dokümanlar dahilinde sınırlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Literatürde konu alanı ile ilgili ana kaynak azlığı araştırmamızda sınırlılık olarak görülmüştür.

1.5. Tanımlar

Eğitim: “Ferdin iç dünyasında teşekkül eden ve asırların birikimi olan durgun denizin dışa açılan kapılarını aralayan, onun akış istikametini gösteren bir yoldur.” (Akyüz H. , 1991, s. 15).

Yaygın Eğitim: “İnsanların mevcut ihtiyaçlarına ve problemlerine yönelen; katılanların yaşı, öğrenim düzeyi gibi özelliklerini dikkate almayan; hayatın birbirinden farklı pek çok alanını öğretim ortamı olarak kullanabilen planlı bir eğitim biçimidir.” (Kurt, 2000, s. 2).

Değişme: “Önceki durum veya davranışlardan farklılaşma biçimidir.” (Tezcan, 1984, s. 1).

Toplumsal Değişme: “Sosyal sistemin yapı unsurları ve işleyişi üzerinde veya bu yapı unsurlarının nispi öneminde meydana gelen sistemin fonksiyonunu icra yönünden sonuçlar doğuran değişimlerdir.” (Dönmezer, 1989)

II. BÖLÜM

2. Türkiye Cumhuriyeti ve Toplumsal Değişim Öyküsü

Filozof Herakleitos'un "Değişmeyen tek şey değişimdir" ifadesi, toplumsal dinamizmi anlamak noktasında önem arz eder. Kavramsal olarak değişim, hiç şüphesiz yerkürenin daimi devingenliğini sağlayan bir gerçekliktir. Geçmiş çağlardan günümüze değin birçok yazar tarafından değişim kavramı ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmış olsa da yapılan tanımlarda öne çıkarılan temel unsur farklılaşmadır. Bu bağlamda TDK'nın Türkçe Sözlüğünde değişim kelimesi şu şekilde açıklanmaktadır: "Davranışları canlı ve hareketli olan canlının özelliği" (TDK, 2019). Tezcan ise değişme kavramını "Önceki durum veya davranışlardan farklılaşma biçimi" olarak açıklamıştır. Ona göre değişme herhangi bir doğrultuyu ifade etmeyen bir kavramdır. İleriye doğru ya da geriye doğru olabilir. Her iki ihtimal de değişmedir. Sistem eski biçiminden farklı bir biçime dönüşerek biçim değişmektedir (Tezcan, 1984, s. 1).

Toplumsal değişime direnen toplumlar zaman içerisinde yok olmaya mahkûmdur. Bunu gören Atatürk toplumsal değişimin sürekliliğini sağlayabilmek için inkılapçılık ilkesini getirmiştir. Bu ilke ile hiçbir şey sürekli aynı kalmayacak çağa uyum sağlayacaktır. Bu düşüncelerden hareketle ikinci bölümde toplumsal değişme kavramından ve Türkiye Cumhuriyeti değişim öyküsünden bahsedilecektir.

2.1. Toplumsal Değişme Nedir?

Tezcan, değişmenin toplumsal boyutuna inerek, toplumsal değişme nedir sorusunun yanıtını da arar ve "toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi" tanımını yapar (Tezcan, 1994, s. 191). Kongar, toplumsal değişme kavramının altında insan

toplumlarını biçimlendiren iki çelişkinin yattığını savunur. Bunlar, İnsan-doğa çelişkisi ve bu çelişkinin sonunda ortaya çıkan insan-insan çelişkisidir. Bu süreç içerisinde doğanın kontrol altına alınması için insanın yaratmış olduğu her şey ve bütün bu çabanın karşılığı olan, değerler ve kurallar toplamı olarak da kültürü tanımlamıştır. Toplumsal değişme kavramını ise “Temelinde teknolojik değişimin yattığı, insanlar arası ilişkilerin değişmesi” olarak ifade etmiş, bu toplumsal hareketi hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine, hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesine bağlamıştır (Kongar, 1981, s. 23-24).

Toplumdaki değişim tüm kurumlarda ve örgütlerde eş zamanlı olmayıp, farklı zamanlarda görülebilmektedir. Değişimin yoğunluğunun da farklı düzeylerde gerçekleşmesi olağan bir durumdur (Oskay, 1990; akt. Yaka, 2011, s. 44). Sosyal ilişkiler ve kurumlar arası geçişlerde mutlaka farklılaşmalar meydana gelmektedir. Toplumsal değişme, belirli bir toplumda, belli bir zaman aralığı içerisinde, nedenleri ve sonuçları az çok gözlenebilen, somut olgusal değişimleri, başkalaşmaları ifade etmektedir (Yaka, 2011, s. 44). Bir başka toplumsal değişme tanımı da Sulhi Dönmezer tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Sosyal sistemin yapı unsurları ve işleyişi üzerinde veya bu yapı unsurlarının nispi öneminde meydana gelen sistemin fonksiyonunu icra yönünden sonuçlar doğuran değişimler” (Dönmezer, 1989).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere toplumsal değişme kavramı araştırmacılar tarafından genel çerçevede, bir toplumdaki kurum ve yapılardaki değişme, olarak tasvir edilmektedir. Eskicumalı, toplumsal değişimin hızından söz ederken her toplumun muhakkak bir değişim süreci içerisine girdiğini ve bu değişimin hızının dönemsel olarak farklılaştığını ifade etmektedir. Değişimin hızının yüksek olduğu dönemlerin devrimleri ve rejim değişikliğini içerdiğini de ifade etmiştir (Eskicumalı, 2003, s. 110). Rejim değişikliği ve devrimler ile yeni bir toplum inşa edilirken var olan kültür ve bu kültürün kurumları, değişimin istendik biçimde seyretmesi açısından büyük anlam taşımaktadır. Çünkü değişimin, sürekli devam eden ve tükenmeyen bir kavram olarak kendi kendine ve pozitif yönde gerçekleşmesi ufak bir olasılıktır.

Çağdaşlaşma yolundaki toplumlarda değişme, yeniliğin bir toplumdaki ötekine belli süzgeçlerden geçerek aktarılması, anlamını taşımaktadır. Yeniliği meydana getiren temeldeki zihniyet ve değerlerin de alıcı toplumu etkilemesi muhtemel olabilmektedir. Toplumsal yapının belirli kesimlerindeki değişmeler, çağın gerisinde kalmış kurumları ortaya çıkan yeni duruma uymaya zorlamaktadır. Kimi durumlarda geri kalan kurumlar değişmeyi yavaşlatmaya, kimi zaman ise hızlandırmaya yaramaktadır. Kültürel değişme yaşanan durumlarda, kurumlar arası farklılaşmalar meydana çıkabilmektedir. Kültürel sistemler kendilerini oluşturan unsurlar ve kurumlar daha hızla değişirken, bazı kurumlar geri kalıyor, ya da değişmiyor gibi görülebilmektedir. Kurumlar arası farklılaşmalar da sosyal yapıda yeni sorunlar meydana getirmektedir. Söz konusu sorunların çözümü yeni kültürel kurumlar ve unsurları gerektirebilir. Böyle durumlarda öteki toplumlardan hazır çözümler alınabilir veya yayılma yoluyla etkilenme yaşanabilir. Fakat uzun süreli çözümler genellikle toplumun kendi yaratıcılığına, eski kurumlarla yenileri sentez haline getirebilmesine bağlıdır. Maddi ve maddi olmayan kültür unsurları arasındaki uyumsuzluklar veya kültürel gecikme toplum hayatında gerginliklere sebep olabilir. Etkisini artırarak, toplumun inanç ve değerler sisteminde bozulmalar meydana getirebilir (Türkdoğan, 2015, s. 64-65).

Toplumsal değişme bilimsel ve genel geçerliği olan bir kavramdır. Bu nedenle iyilik, kötülük gibi değer yargıları taşımaz. Toplumsal gerileme ya da ilerleme gibi kavramlar ise değer yargısı taşırlar. Değişme ile modernleşme arasında da bir bağ bulunmaktadır. Modernleşme kavramı çoğunlukla, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülke modeline uygun değişimleri, anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan modernleşme de değişimin özel bir hali olarak ifade edilmektedir. Toplumsal değişme sürecinin altında insanoğlunun tüm birikimi yatmaktadır. Bu birikim maddi kültür alanında teknolojiyen, manevi kültür alanında da ideolojidir (Kongar, 1981, s. 59-60).

Teknolojideki gelişmeler toplumları çabuk bir maddi gelişmişliğe doğru götürürken ideolojik hareketler daha ağır işleyen manevi değişikliklere ve zorlanmalara sebep olabilmektedir. Peki, bu alışma süreci, yani toplumsal değişme nasıl kolaylaştırılabilir? Bu soruya verilebilecek en güzel cevap eğitimidir. Toplumun yediden yetmişe her kesiminin iyi bir eğitim almış olması toplumsal değişmeyi hızlandırırken,

eğer doğru yapılırsa, modernleşmeyi ve çağdaşlaşmayı da beraberinde getirecektir. Bu yorum elbette ki toplumdan topluma büyük farklılıklar göstermektedir.

Değişme sonucunda ortaya çıkan yeni ve modern birey, yeni tecrübelere, gelişmelere açıktır. Geride kalmış olan geleneksel kişinin başka bir duruma ait hissetme hızı ise yavaştır. Böyle bir kişi olanakların kısıtlı olduğuna ve onlara sahip olmanın şansa ve kadere bağlı olduğuna inanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1983, s. 277-279).

Homojen ve heterojen toplumlarda da değişmeye karşı tepkiler farklılık göstermektedir. Bu farklılaşmaya rağmen toplumsal değişmelere direnişin nedenleri birkaç noktada toplanabilmektedir. Antropolog Foster; bu engelleri sosyoekonomik, psikolojik ve kültürel engeller olarak nitelendirmiştir. Ekonomik bakımdan yetersiz ya da yeterli durumda olanlar, yenilikleri önleyebilmektedir. Çünkü ekonomik bakımdan yetersiz kesim, var olan gelirden yoksun kalmak istemez. Ayrıca giyim-kuşam gibi pek çok konuda da yenileşmeyi istemez. Çünkü bu ihtiyaçları lüks görür. Ekonomik bakımdan yüksek seviyeye sahip bireyler de değişmeyi engellemektedir. Örneğin kırsal kesimdeki ağalar, köylünün kooperatifleşmesini, toprak reformu yapılmasını istemezler. Çünkü kendi ekonomik çıkarlarını sürdürmek isterler. Bu nedenle de tutucu davranış içine girerek, çıkarlarını engelleyecek bu tür yeniliklere karşı gelirler (Tezcan, 1984, s. 32-33).

Toplumsal değişmeye engel olan bir diğer faktör ise psikolojik etkenlerdir. Her insan için uzun süreli alışkanlıklarından vazgeçmek zordur. Bu durumu hemen hemen her insan, hayatının belli bir döneminde yaşar. Hayatımızda vazgeçmek zorunda kaldığımız durumları, kişileri, eşyaları düşünecek olursak bunu topluma uyarladığımızda ne kadar zor ve uğraştırıcı olacağını tahmin etmemiz çok zor olmayacaktır. Dolayısıyla bireyin ve bireylerden oluşan toplumların alışkanlıklarını değiştirmesinde psikolojik zorlanmalar olmuştur ve olabilmektedir.

Tezcan, toplumsal değişimin kültürel engellerinden söz ederken sanayileşmemiş toplumların, yeniliği ve değişmeyi; sanayileşmiş toplumlardan daha az olumlu ve daha çok kuşkuyla karşıladığını ifade eder. Bu toplumlarda eski olan şey yeni

olan herhangi bir şeyden daha değerlidir. Kentler, kırsal kesimlere göre yeniliğe daha açıktır. Geleneksel kesimlerde, geleneklere ters düşme korkusu yeniliklerin kabullenişini güçleştirir. Özellikle Atatürk devrimlerinin ilk uygulandığı yıllarda birçok yenilik direnişle karşılaşmıştır. Toplumumuzda bir konuma gelen kimsenin yaptığı yenilikler hemen yadırganır ve “gelen gideni aratır” denir. Bu husus bir alışkanlığın ifadesidir (Tezcan, 1984, s. 40-41).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda yapılan devrimler, yukarıda anlatıldığı gibi kaçınılmaz olarak toplumda ekonomik, psikososyal ve kültürel açılardan bocalamay ve direnişi meydana getirmiştir. Yeniliklere karşı olan direnişin azalması ve devrimlerin asıl amacı olan modernleşmenin gerçekleştirilebilmesi için Türkiye Cumhuriyeti’nin devraldığı toplumu oluşturan Osmanlı Devleti’nin yaşadığı süreçleri incelemek büyük önem taşımaktadır.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti’nin Değişim Algısını Anlamak: Osmanlı Devleti’nden Kalan Miras

Türk kavimleri tarihin her çağında değerli roller üstlenmiş, çağ kapayıp çağ açmış, adını duyurmuştur. Anayurt kabul edilen Orta Asya kökenli Türk kavimlerinin batıya göçleri sonucu kurulan devletlerden olan Osmanlı Devleti’nin yaratmış olduğu uygarlık, kendi koşulları ve zaman dilimi içinde, pek çok bakımdan başarılı olan, önemli ürünler veren bir uygarlıktır. Osmanlı uygarlığı hukuk, devlet teşkilatı, şehircilik, mimari, edebiyat gibi alanlarda olgun ve mükemmel eserler, kurumlar meydana getirmiştir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti birkaç kelime ile özetlenecek olursa, çizilecek profil elbette ki güçlü ve ihtişamlı olacaktır (Arslan, 2002, s. 325).

Osmanlı Devleti’nin geçirmiş olduğu kuruluş, yükseliş ve duraklama gibi tüm dönemlerinde dikkate alınması gereken önemli bir özelliği; birden fazla bölgede topraklarının olmasının yanında, Ortaçağ sonlarına doğru kurulmuş bir Doğu devleti olmasıdır. Doğu kavramıyla anlatılmak istenen, inanç öncelikli, dini bir devlet anlayışına sahip olmasıdır. Tarihte dine dayalı kurallarla yönetilen devletlerin çağın

getirdiği şartlara ayak uydurmaları pek kolay olmamıştır. Bu durumun sebebi dinin sorgulanmaya ve eleştirilmeye uzak bir alan olmasıdır. Dini karakterli bir yapı gösteren Osmanlı Devleti'nde de devletin başında bulunan padişah fazla sorgulanamamış, eleştirilmemiş, yeni padişahın gelmesiyle sorunların kendiliğinden çözülmesi umut edilmiştir.

Akşin, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan bahsederken, devletin kuruluşundan itibaren 18. Yüzyılın sonlarına kadar üç büyük badireden geçtiğini ifade etmiştir. Ona göre bunlardan ilki, Timur'un istilası, yani 1402 Ankara Savaşıdır. Devlet bu badireyi 12 yıl süren bir beklemeyle de olsa atlatmıştır. İkinci büyük badire Celali İsyanları olmuştur. Bu isyanlar altın çağını yaşamakta olan Osmanlı Devleti'ni yormuş, toplumunu da derinden etkilemiştir. Üçüncü badire olarak gördüğü Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Antlaşmaları ise devletin kayda değer yenilgileridir. 18. Yüzyılın bitmesiyle ortaya çıkan büyük diğer bir badire ise devletin, II. Mahmut zamanında ayanlarla mücadele uğrunda, bağımsızlığını yitirmeye resmen başlamasıdır (Akşin, 2006, s. 83-84). Osmanlı Devleti'ni anlayabilmek için yukarıda bahsedilen süreçleri incelemek gerekmektedir. Bu süreçler sonucunda gerileme içerisine giren Osmanlı Devleti'nin toplumu da sarsıntılardan etkilenmekte, toplumsal yapısında değişimler başlamaktadır.

Mardin, devletin 16. Yüzyıl içerisinde yükselme devrini yaşamaktayken, kendi içinde bulunduğu ortamdaki imkânlarını ve gücünü Batınınkinden üstün saymakta olduğunu ve Batıyı bir "model" olarak almayı henüz kendine bir sorun olarak görmediğini ifade etmektedir (Mardin, 1991, s. 12). Fakat 17. yüzyıla geldiğinde devlet içerisinde başlayan duraklamayı engellemek için çalışılırken, çözümü yükselme döneminin gözdesi olan, Kanuni Sultan Süleyman dönemine dönüşle aşabileceğini düşünen Osmanlı Devleti tahmin ettiği gibi bir sonuç alamayacaktır.

Osmanlı Devleti her ne kadar çağının ilerleme hareketlerinin dışında kalmış durumda olsa da, birtakım önlemler almış ve bu önlemlerin başında bozulmuş olan toprak ve vergi düzenine el atmayı getirmiştir. Bozulan bu yapıyı toparlamak için devletin merkezi sisteminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu gayeye ulaşmak için,

askeri teşkilata çeki düzen vermek ve bürokratikleşmeye gitmek akla yatan en uygun çözümlerden ikisini oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti askeri ve bürokratik anlamda aldığı önlemlere verdiği öncelik sırasıyla gidişata karşı bakış açısını da gözler önüne sermektedir. Sorun çözmekte güncel ve faydacı kararlar alabilmesi, 17. yüzyılda başlatacağı modernleşmenin amacının da temelini oluşturmaktadır. Devletin bu süreçteki temel amacını Gündüz, "tebaanın yaşam standardını yükseltmekten çok merkezi yönetimin gücünü pekiştirmek" olarak tanımlamıştır (Gündüz, 2010, s. 19).

Genç Osman da bu yolda, Yeniçeri Ocağının sistemsiz yapısında bozulmaların meydana gelmesi ve yapılması gereken ıslahatlara engel teşkil etmesi sebebiyle ocağın kaldırılması yolunda girişimde bulunmuştur. Kendisi 17. yüzyılda ıslahatları başlatan padişah olması nedeniyle, Osmanlı Devleti değişim hareketlerini anlamak için oldukça önemli bir şahsiyettir. Başlatmak istediği ıslahatların başında askeri sorunların ve pek tabii Yeniçeri Ocağının geldiğinin farkında olan Genç Osman, değişime hazır olmadığını her fırsatta gözler önüne koyan Yeniçeri Ocağının büyük tepkisiyle karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu tepkiler Genç Osman'ın hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin somut bir tarih olarak 1683 Viyana Bozgununa kadar, zaferlerle dolu, Avrupa karşısında önemli bir yenilgi almayan, karada ve denizde rakip tanımayan, tahtından krallar indirip hükümdarlar tayin eden bir imparatorluk dönemi yaşadığı tarihçiler tarafından anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti bu siyasal gücünü, ihtişam ve şanını duraklamalar ve bocalamalar ile de olsa 18. yüzyılın başına kadar sürdürmüştür. 18. Yüzyıl başladığında ise bu güçlü devlet, karşısında pek çok dış engel bulmuştur. Dönemin devlet adamları artık Osmanlı Devleti'nin sadece güç kaybetmekte olmayıp bununla birlikte devletin gerilemekte olduğunu anlamışlardır (Berkes, 1997, s. 9). Devlet adamları bu durumun farkında olmalarının yanında maalesef çözümü yanlış yollarda aramışlar, devlet zaman içinde bulunduğu gelişen dünyaya ayak uyduramamaya hızla devam etmiştir. Nedenleri ne olursa olsun Osmanlı Devleti modernleşme hareketlerinin dışarısında kalmış, onu kendine tam anlamda uygulayamamıştır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen, Osmanlı Devleti ister istemez öncelikle dış ilişkiler ve faktörlerin etkisiyle, farklı bir boyutta geriden de olsa

modernleşme, yenileşme iradesi göstermiş, bir devlet politikası halinde bir dizi reform hareketleri gerçekleştirmiştir. Bunlar bütünüyle küçümsenecek, göz ardı edilecek reformlar da değildir (Yaka, 2011, s. 317).

Devlet, III. Ahmet döneminde imzalanan Pasarofça Antlaşması ardından gelen ve 12 yıl süren barış döneminde Batılılaşma ve reform yönünde büyük bir gelişme kaydetmeye başlamıştır. III. Ahmet, modern dünyayı anlayan, dönemine göre uygar bir padişah'tır. Hüküm sürdüğü dönem olan Lale Devrinde Osmanlı Devleti'nin gelişmelere ayak uydurduğu takdirde, karşısında kimsenin duramayacağı sonucunu çıkarmak yerinde olacaktır. Ancak daha önce anlaşılmış olduğu gibi yeniliklerin karşısında bir duvar gibi duran Yeniçeri Ocağı tarafından, yapılmak istenen çalışmalar engellenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin değişim sürecinin incelenmesinde büyük bir paya ve öneme sahip olan 18. yüzyılın bir başka padişahı III. Selim'in en büyük sorunları ayanlar ve askeri alt yapılar olmuştur. Kendisi, Yeniçeri Ocağı problemini gören bir padişah olarak 18. Yüzyılın sonlarına doğru Batı anlayışlı Nizam-ı Cedit Ordusunu kurmuştur. Askeri sorunlar dışında önem verdiği bir diğer sorun olan ayanlar sorununa ise çözümü, 19. yüzyılın başlarında II. Mahmut Sened-i İttifak ile bulmuştur. II. Mahmut ayrıca III. Selim'den kalan askeri ıslahatlara ek olarak Yeniçeri Ocağını kaldırmıştır. Bu hareketiyle ıslahatlarına büyük bir ivme kazandıran II. Mahmut, yüzyılın ortalarına doğru başlayan Osmanlı-Rus Savaşları ve ardından Mısır ile yaşanan münasebetler sonucunda devletin büyük bir kırılma yaşamasına engel olamamıştır. Şahin, bu kırılmayı şu cümlelerle daha net bir şekilde ifade ederek devletin dönmekte olduğu köşeyi tasvir etmiştir:

“Mısır olayları sırasında Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durum, bu zamana kadar yapılan ıslahatların yetersizliğini ve devletin kendi gücüyle varlığını koruyamadığını gösteriyordu. Bunu dikkate alan Osmanlı yöneticileri, hem Avrupa devletlerinin desteğini sağlamak hem de Hristiyan toplulukların ayrılıkçı hareketlerine son vermek için, bütün devlet kurumlarında Avrupa'yı model alan yeni düzenlemeler yapmaya karar verdiler” (Şahin M. , 2012, s. 208).

Osmanlı Devleti'nin dinsel, siyasal toplumsal sistemi 19. yüzyıl başlarına kadar anayasal bir çerçeve geliştirerek devlet sınırlarını kapsayan etnik ve dini toplulukların örgütlenerek ivme kazandığı dönem halini almıştır. Osmanlı Devleti, mevcut dünya düzeninde çağdaş devletlere kıyasla modern bir tavır sergilemiştir. Toprak sınırları içerisinde yaşayan halkın kendi inanç ve düşünce özgürlüklerini korumalarına olanak tanıyarak, onların örgütsel ve siyasal temsillerine de hak tanımıştır. Bu yapıyı oluştururken Osmanlı sultanları, etnik ve dinsel kimlikle cemaat ilkelerini siyasal örgütlenmenin ana unsuru haline getirmiştir. Güçlü merkezi bürokrasilerini bu bağlamda bir araç gibi kullanmışlardır (Karpas, 2001, s. 51).

Berkes, 19. Yüzyılın ilk çeyreği bittiğinde, devrimsel hareketlerle bazı eski kurumların bırakılıp yerine daha modern kurumların konması gerekliliğinin ortaya çıkmış olduğunu ifade eder. Ona göre dönemin devlet adamları harplerdeki yenilgileri önleme işine gözlerini çevirmiş olmalarına rağmen devletin asıl meselesi bu değildir. Berkes, askeri yenilgilerin asıl sebebini şöyle açıklamaktadır: “Avrupa’da yeni bir uygarlık doğuyordu ve bu uygarlık yeni ekonomik ve teknolojik temellere dayanıyordu. Batı Avrupa ortaçağ uygarlığından bir yenisine geçiyordu” dolayısıyla asıl mesele çağın getirilerine uygun ve her anlamda daha güçlü bir devlet olmaktır (Berkes, 1997, s. 15).

Avrupa’da 1830 İhtilallerinin yaydığı hürriyetçilik anlayışının yaratmış olduğu dalgalar Osmanlı Devleti’nde de etkisini göstermeye başlamıştır. Dışişleri bakanı Mustafa Reşit Paşa bu hareketin öncülerinden biri olmuş ve Paris elçiliği sırasında gönderdiği raporlarda Avrupa’daki parlamenter sisteme benzer bir yönetime geçilmesini tavsiye etmiştir. Fakat bu sisteme şartlar uygun olmadığı ve yetkin bir kadro bulunmadığı için II. Mahmut bu tavsiyeyi gerçekleştirememiştir. Abdülmecit, tahta çıkmasının hemen ardından Mustafa Reşit Paşa’nın hazırlamış olduğu Gülhane Hatt-ı Hümayununu ilan etmiştir. Bir diğer adıyla Tanzimat Fermanı olan hatt-ı hümayun, devlet sistemini Batılı anlamda yeniliklere açık hale getirmek gayesiyle ilan edilmiştir. (Akbiyık, 2012, s. 103).

Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti toplumu ve kamuoyu tarafından genel anlamda kötü karşılanırken Batı tarafından takdirle karşılanmıştır. Hal böyleyken Karal,

fermanın Batı tarafından coşkuyla ve beğeniyle karşılanmasını bir medeniyet problemi olarak tasvir etmiştir. Ona göre Osmanlı toplumunun fermana karşı olan olumsuz tepkisi, fermanın toplum geleneklerine ve kültürüne aykırı duruşundan kaynaklanmaktadır. Batı toplumu ise tam tersine fermanı kendi medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğünden alkış tutmaktadır (Karal, 2006, s. 66).

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti içerisindeki halkın can ve mal güvenliği hakkında güvenceler sağlamakta, kanun önünde eşitlik getirmekte, insan haklarına vurgular yapmaktadır. Toplum içerisinde ayrımcılık olmaksızın herkesin mülk edinebileceği, askerliğin belli süreler içinde yapılacağı, kişilerin haklarını savunmak için mahkemelere başvurabileceği gibi hukuksal anlamda eşitliğe yönelik, halka toplu manada ilk kez verilen haklar, devletin ilerlemesi açısından önem arz etmektedir. Tanzimat fikrinin temelinde aşırı bir hürriyet vaat etmek söz konusu olmayıp, amaç öncelikle devleti kurtarmaktır. Saray, halktan kopuk bir vaziyette devleti kurtarmaya çabalarken, Batının rastgele özelliklerini almakta, toplumda zıtlıklar oluşturmaktadır.

Tanzimat dönemi içerisinde toplumda oluşan zıtlıkların sebebi, yapılan ıslahatları ve değişen toplumsal konulardan kamuoyunu haberdar edecek bir basın henüz kurulmamış olmasıdır. Mevcutta bulunan Takvim-i Vakayi adını taşıyan resmi bir gazete vardır fakat yazı dili halka oldukça ağır gelmektedir. Bu sebeple, kamuoyunun gerçek temsilcileri camiler, medreseler ve tekkelerdir. Toplum olan biten her şeyi bu yapılardan öğrenmektedir. Aynı zamanda bu küçük ama etkili haberleşme yerleri, yenilik hareketlerine karşı direnmelerin de yuvaları sayılmaktadır (Karal, 2006, s. 65-66). Mardin, Batının haberleşme aracı olarak kullandığı kitaplar, gazeteler ve telgrafların Osmanlı Devleti içerisinde sadece bürokrat kesimin elinde kullanım alanı bulduğunu belirtmektedir. Zamanla dönemin yeniliklerinden ve haberlerden en fazla bilgiyi alabilen kesim üst tabakalar olur ve en kapsamlı değişimler üst tabakaya ulaşır. Yaşayış tarzındaki büyük değişim alt tabakaya inemez. Dolayısıyla alt ve üst tabakalar ekonomik açıdan bütünleşememiş, Osmanlı ekonomisi halkın yenilikler ve toplumsal değişim karşısında bir olup seferber olmasını sağlayamamıştır. Yönetici grup, halk ile

bütünleşmeden ekonomik alanda yeni görüş ve fikirler edinmiş fakat bunu halka tam manada aktaramamıştır (Mardin, 1991, s. 29).

Devlet içerisinde yönetici grubunun ve halkın bütünleşememesinden kaynaklanan, kendini bölgesel manada gösteren toplumsal yapıdaki farklılıklar büyümeye başlamıştır. Bölgeler kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde üretime geçmiş bu da çok açık bir şekilde bölgeler arası gelişmişlik farklarını doğurmuştur. Gelişen bölgelere revaç çok olmuş, gelişmemiş bölgelerde köylü daya fazla barınmak istemez hale gelmiştir. Tüm bunlar köy-kent sorununu meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti alt ve üst tabakalar arasındaki açığı göremeden Batılılaştığını sanırken kaçınılmaz olarak çağında geri kalmıştır (Karpas, 2010, s. 35).

Osmanlı Devleti'nin yapısından bahsederken, devletin dinsel bir yapısının olduğunu ifade eden Davison, aynı zamanda devlet sınırları içerisindeki bireylerin dini ne olursa olsun eşitçe yaşamakta olduğunu vurgulamaktadır. Tanzimat dönemi başlarından itibaren devletlerarası yazışmalarda İslam'dan eskiye oranla daha az söz edildiğini yorumunu da ekler (Davison, 2006, s. 190). Tanzimat Fermanı getirilerinden memnun olmayan kesimin de en büyük korkuları bu konuyla ilgili olmuştur. Tanzimat ile değişen ve onlar için İslami kurallara ters düşmekte olan değişimler engellenmek istenmiştir. Fakat değişimleri engellemeye çalışan halkı daha büyük bir gelişme beklemektedir: Islahat Fermanı.

Tanzimat dönemi yeniliklerinin ikinci bir aşaması hatta köklendirilmiş bir tasviri şeklinde olan Islahat Fermanı (1856) için Mardin şunları söylemektedir: "Islahat Fermanı, o zamana kadar 'millet-i hâkime' olan Müslümanlardan bu imtiyazlı durumu alıyor, din farkı gözetmeksizin bir 'Osmanlı' vatandaşlığı kurmaya çalışıyordu." (Mardin, 1991, s. 16). Islahatın Osmanlı içerisindeki herkesi tek bir isimle birleştiriyor olması elbette gayrimüslimlere yönelik bir hareket olarak gözükmektedir. 1839 Tanzimat Fermanının genel manada Müslümanlar için çıkarıldığını varsayan Karpas, 1856 Islahat Fermanını da daha çok Hristiyanlar için yayımlanmış bir belge olarak nitelendirir. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı ile kapalı kalan bazı yarıları açığa

çıkarmakta ve daha uğraştırıcı sorunlara işaret koymakta olduğu için ilk ferman gibi sessizlikle karşılanmamıştır (Karpas, 2010, s. 217).

Gayrimüslimler tarafından avantaja çevrilecek içeriğe sahip olan Islahat Fermanı'nın amacını ve içeriğini Akbıyık şu sözlerle anlatır:

“Müslüman olan veya olmayan Osmanlı halkı arasında eşitliği sağlamak. Rumların yanında Müslüman olmayan diğer halklara da devlet dairelerinde memur olma yolu açıldı, askeri okullara girme hakkı tanındı. Din değiştirme hakkı kabul edildi, Müslümanlıktan dönmenin cezalandırılmasına son verildi. Vergilerde eşitlik sağlandı, ‘eşit haklar eşit yükümlülükler getirir’ düşüncesiyle gayrimüslimlere de askerlik zorunlu oldu. Askerlik yapmak istemeyenlere ‘bedel’ ödeme imkânı sağlandı. Islahat Fermanı ile gayrimüslimler kendi meclislerini oluşturup idari ve dini meselelerini düzenleyen kararlar alabildiler. Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin kendi cemaatleri için hazırladıkları ve Osmanlı Devleti'nin tanıdığı tüzükler Batı devletleri tarafından adeta ‘anayasa’ olarak kabul edilmiştir. Islahat Fermanı’yla Tanzimat döneminin ikinci safhası başlamıştır” (Akbıyık, 2012, s. 107-108).

Avrupa Devletleri Kırım Savaşı konusunu görüşmek ve bu savaşı sona erdirmek üzere Islahat Fermanı okunduktan bir hafta sonra Paris’te toplanmıştır. İmparatorluğun bağımsızlık ve bütünlüğünü güvence altına alan Paris Antlaşması, Islahat Fermanı’na da ilgisiz kalmamıştır. Bu antlaşmada, Islahat Fermanının içeriğinin alalen Osmanlı Devleti tarafından diğer devletlere verilmiş bir kanıt özelliği taşıdığı hissettirilmiştir. Bu kanıt fermanın yayımlanma amacının içerisinde saklıdır. Çünkü ferman Osmanlı Devleti’ni medeni ve çağdaş milletler seviyesine taşımak ve devlet içerisinde yaşayan tüm bireylerin birbirlerine yürekten bir bağlılık kurması amacıyla yayımlanmıştır (Karabulut, 2008, s. 30).

Islahat Fermanı ile birlikte gayrimüslim halk kendilerine sağlanan hukuksal imkânlar ve Batı desteğiyle Müslümanları geride bırakacak şekilde gelişmeye başlamıştır. Fakat ferman Batı’ya verilmiş bir ödün gibi yüzeysel anlamda kalmış, asıl mesele olan iktisadi ve felsefi anlamda yayılamamıştır. Bunun üzerine bir de Osmanlı

Devleti içerisindeki gayrimüslimlere bu denli haklar tanıyor olması emperyalizmin çanlarını harekete geçirmektedir. Avcı'ya göre, ülkedeki Hristiyan unsurların önce eşitlik daha sonra da ayrıcalık elde etmeleri Müslüman toplumda tepkilere yol açmıştır. Bu durum, onları da Hristiyanlar tarafından kurulan milliyetçi derneklerin benzerlerini kurmaya yöneltmiştir. 1859 yılında İstanbul'da kurulan Fedailer Cemiyetini, 1865'te Mustafa Fazıl Paşa'nın liderliğinde kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti izleyecektir (Avcı C. , 2013, s. 18). Yeni Osmanlılar Cemiyetinin ve sonrasında Genç Türklerin de Fransız İhtilali'nden etkilendiğini belirten Avcı bu konuda şunları söylemiştir:

“Ülkenin kurtuluşu amacıyla Osmanlıcı siyasetin başarılı olabilmesi ve azınlıkların tatmin edilebilmesi için meşruti yönetim tarzını benimsemişlerdir. Artık Sultan Abdülmecit'e ya da yerine getirilecek yeni sultana bir anayasa ilan ettirmek, meclisli meşruti bir yönetim kurmak için mücadele edilecektir” (Avcı C., 2013, s. 19).

Osmanlı Devleti'nde kuruluştan itibaren yukarıda anlatılmış olan anayasal hareketi gerçekleştirebilecek bir taslak uygulama bulunmamaktadır. Berkes'in “kanunlaştırma” sözcüğüyle ifade ettiği, “kâğıda dökülmüş bir metin” yoktur. Devlet içerisinde Avrupa'da örneği bulunan bir kral, padişah hukuku da yazılı halde bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti geleneğinde çağdaş İslam devletlerinden farklı olarak kadı, sadece şariat hukukunu uygulamamakta, bunun yanı sıra kanun hukukunu da uygulayan bir yargıç konumundadır ve kadının yargısı oldukça geniş bir alanı kapsar. Berkes'e göre:

“Şariat ve kanunu birleştiren bir sistemin düzenli gidişinde iyi işleyen böyle bir adalet sistemi, o sistemde hem siyasal hem dinsel bozuluş başlayınca zulüm, adaletsizlik, rüşvet, yetkiyi kötüye kullanma gibi korkunç sonuçlara yol açıyordu. Tanzimat döneminde karşılaşılan en büyük sorun bu duruma çözüm bulmaktır” (Berkes, 2003, s. 221).

Islahat Fermanının ilanından 1876 Anayasasının ilanına kadar geçen süre boyunca Osmanlı Devleti 1839'dan bu yana yaptığı tüm yenilik ve değişim gayretlerini korumak için çalışmıştır. Tüm enerjisini eski kuvvetine ve ihtişamlı günlerine kavuşmak

için harcamış, aynı zamanda toprak kaybetmemeyi de bir hedef haline getirmiştir. Bu değişim dönemi içerisinde halk ise değerlerini ve geleneklerini kaybetmek istemediğinden yapılan ıslahatlara tepkili bir durum içerisinde. Ekonomik durum kötüye gitmekte köy-kent problemi bir çığ gibi büyümektedir. Var olan durumu düzeltmek ve köylüyü köyünde tutup bölgeyi geliştirmek amacıyla alınan vergiler de geçici bir çözüm olmuştur. Devlet, dağılmasını önlemek amacıyla vergiler konusunda tutarlı olamamış, kontrolünü kaybetmiştir. Ekonomik ve yapısal değişimlerin yanında toplumu derinden etkileyen bir değişim yönü de düşünce yapısındaki değişimdir. Dönemin düşünce yapısı en aydınlık şekilde Tanzimat dönemi ve romanlarında görülmektedir. Karabulut, Tanzimat şair ve yazarlarının Batıdan gelen sosyal ve felsefi konulara ilgi duyduğunu, bunları roman, hikâye ve tiyatro eserlerinde de kullandıklarını belirtmektedir (Karabulut, 2008, s. 52). Fakat 19. yüzyıl Tanzimat toplumu tahlilini gelişigüzel bir biçimde hikâye ve romanlarda görebiliyorken, konunun edebiyatla ilgisinin azalıp daha bilinçli şekilde, bir sosyolog edasında bilimsel tahlilinin yapılması ancak 20. yüzyıl başlarından itibaren görülebilmektedir (Okay, 2005, s. 15).

Osmanlı Devleti toplumu, tarihinde göze çarpan bu köklü değişim döneminde yeni bir yapıya bürünmüştür. Bu yapıdan kasıt kendi içinde tek tek Müslüman yurttaşlar ile farklı aşiretlerden gelen etnik gruplar barındırmasına rağmen, birleştirici bir güçle resmi dilin Türkçe olduğu bir yapıyı ifade etmektedir. Müslümanların bağlılık ve sadakat sözü verdiği bu yapı; anayurt, vatan demektir. Vatanının bekası için 1876'da anayasa ilan edecek olan II. Abdülhamit'in uygulamaya çalışacağı İslamcılık politikasıyla verilmek istenen mesaj, devleti daha ileriye taşımak olmuştur. Bu amacı içinde barındıran en güzel kelime ise kuşkusuz "modernleşme" kavramıdır (Karpat, 2001, s. 72).

Tanzimat dönemi fermanlarında hissedildiği gibi yine hem iç hem dış etkenlerle ilan edilen Kanun-i Esasi, 23 Aralık 1876'da tahta çıkan II. Abdülhamit tarafından Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak ilan edilmiştir. Anayasa ile Osmanlı Devleti ilk defa olmak üzere, devletin yapısı, organları, bunlar arası ilişkiler, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri bir kanun metni içerisinde düzenlenmiştir. "119 madde halinde hazırlanan Kanun-i Esasi'de padişah, tüm yetkileri elinde tutmaktaydı.

‘Kutsal ve sorumsuzdu’ Yürütmenin başı olarak yer almakta idi” (Avcı C. , Saltanattan Cumhuriyete Demokratik Olgunlaşma Tarihi, 2013, s. 21).

Anayasa ile yapılan reform hareketlerinin boyutu ve etkileri büyümeye başlayınca Batı bunu bir tehlike olarak görmeye başlamıştır. Bunun sebebini Tunaya şöyle açıklamıştır:

“Anayasa aynı zamanda Osmanlı tarihinde ilk kez genel seçim ilkesini kabul ediyor ve iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan) bir parlamento (Meclis-i Umumi) kuruyordu. Bu meclislerden Mebusan Meclisi seçimle oluşmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu ilk kez ulusal olmayan bir devlet yapısında meşrutiyet rejimini kurma deneyimine giriyordu. Dönemin çağdaş imparatorlukları böyle bir deneyime, kendi çıkarları açısından karşı çıkıyorlardı” (Tunaya, 2001, s. 10-11).

Böylelikle alışık olunandan farklı olarak I. Meşrutiyet dönemi başlamıştır. 19 Mart 1877 günü toplanan ilk Mebusan Meclisi eleştiriler sonucunda II. Abdülhamit tarafından 1908 yılına değin süresiz kapatılmıştır. 1877 yılından 1908 yılına kadar geçen süre zarfında II. Abdülhamit kendi mutlak yönetimini kurmuştur. Hürriyetleri tek tek kısıtlamış, Kanun-i Esasi’yi de yürürlükten kaldırmıştır. Bu gelişmeyle son bulan I. Meşrutiyet döneminin ardından gizli cemiyetler kurulmaya başlanmıştır. Yürürlükten kaldırılan anayasanın geri gelmesini isteyen, Jön Türkler adıyla tanınan kesim kendini göstermeye başlamıştır. Ahmet Rıza Bey bu düşüncüyü, İstanbul Askeri Tıbbiyesi Mektebi’nde İbrahim Temo’nun kurmuş olduğu gizli bir derneği örnek alarak, 1889 yılında Paris’te İttihat ve Terakki Cemiyeti adıyla yaşatmıştır (Karpas, 2010, s. 99-100).

II. Abdülhamit’in Meclisi süresiz olarak kapatmasının görünen sebebi halkın bütün bunlara henüz hazır olmaması olarak gözükmektedir. 19. Yüzyıl sonlarına yaklaşan Osmanlı Devleti’nin bu süreçteki tasviri yapılırken Batıyı yanlış anlama ve ihtiyaç duyulan özelliklerini almama konularından söz etmek gerekmektedir. Bu durum toplum insanının yozlaşmış bir tabaka haline gelmesinin çok doğal bir sebebini oluşturmaktadır. Kendi kültür ve değerlerine uzak kalan toplum insanının tuhaf zıtlıklar içeriyor olması dönem edebiyatına da geniş ölçüde yansımaktadır. Recaizade Mahmut

Ekrem, Ahmet Mithat Efendi gibi isimler kendini yeniliklere uyduramamış toplum tipini roman veya hikâye karakterlerine çok başarılı bir şekilde yedirmiştir. Recaizade Bey'in Bihruz Bey'i ve Ahmet Mithat'ın Felatun Bey karakterleri bu dönem toplum insanını yansıtan en iyi karakterlerdendir. "Ahmet Mithat bu yozlaşmış tipin karşısına ideal bir şahıs ortaya koyar: Rakım Efendi. Bu şahsiyet ise değerlerine bağlı ama yeniliğe açık, yani yazarının takdirini toplayan biridir" (Karabulut, 2016, s. 54). Batının fiziksel, kültürel değerleri yani basit bir benzetme ile iskeleti örnek alınmıştır. Fakat örnek alınan unsurlar, Osmanlı Devleti'nin İslami unsuru özünde barındıran yapısıyla birleşince toplum yapısında zıt sonuçlar doğurmuş, düşünce yapısında değişimlerin vuku bulması kaçınılmaz olmuştur.

Mardin'e göre aslında II. Abdülhamit dönemi İslamcılığının temelinde iki gaye yatar. Bu gayelerden biri Osmanlı Devleti toplumunu tek bir paydada, bir İslam bayrağı altında toplamaktır. İkincisi ise daha geniş bir çerçeveye sahiptir; Bu sadece Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Müslümanları değil, devlet toprakları dışındaki tüm Müslümanları halifelik makamı bayrağı altında toplamak gayesidir. II. Abdülhamit'in bu iki gayesinden birincisi belli bir düzeye kadar başarı göstermiş; Anadolu'da ne yapacağını bilmez halde sıkıntılar içerisinde yaşayan halk, ancak devrin sonlarına doğru Müslümanlığın birleştirici özelliklerine dayalı bir bilinç kazanmaya başlamıştır. (Mardin, 1991, s. 93-96) Tunaya da bu konuda Kanun-i Esasi metnine dayanarak, Osmanlı Devleti'nin ne bir konfederasyon, ne de federasyon devlet olarak tanımlanmadığını belirtmiş fakat buna rağmen yine de tek yapılı bir devlet de sayılmadığını eklemiştir. Devlet bu bakımdan milli değil, çok uluslu bir biçimde bulunmaktadır (Tunaya, 2001, s. 9). II. Abdülhamit bu ortamda, kendine has bir yol izlemektedirken devlet zamanla kendini dış ilişkilerinde adeta kurtlar sofrasında bulmuş ve kendine bir çıkış yolu aramaya başlamıştır.

Akşin'e göre, iktidar gücünü tek başına kendisinde toplamakta olan II. Abdülhamit devlet içinde bir tedhiş havası estirmiştir. Akşin, meclisin kapanmasıyla oluşan bu baskıcı dönemi (1877-1908) "polis hükümeti" olarak tanımlamış ve Mithat Paşa'ya yapılan haksız sürgün muamelesinin bunun bir simgesi olduğunu dile getirmiştir. Bu da Yeni Osmanlıların başlatmış olduğu hürriyetçi mücadelenin yeniden

canlandırılmasına zemin hazırlamıştır. İlk olarak basın, anlatım ve toplantı hakları olmak üzere özgürlükler kaldırılmış, genel anlamda kısıtlanmıştır (Akşin, 1980, s. 16).

İtalya'daki Carbonari örgütünden esinlenen, İttihat-i Osmanî adıyla başlayan ve sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak Jön Türk hareketi hızla yayılmış, dönemin şartlarına göre faaliyetlerini ve özellikle merkezini gizli idare etmiştir. 1895 yılına kadar kendini fazla açık etmemek taraftarı olan örgütün ilk maddesinde “Cemiyet, kadın ve erkek Osmanlılardan oluşacak.” İfadesi Akşin’e göre uygulamaya konulmamış olsa dahi pek “cüretli ve çağdaş” bir tavır olarak belirmektedir. Birinci maddenin yanı sıra Madde 37’de yeniden kadınların üye olabilecekleri ve aynı hak ve görevlere sahip bulunacakları özenle belirtilmiştir. Cemiyet ilginç bir şekilde II. Abdülhamit’in karşısında olmasına rağmen eleştirilerini ılımlı derecede aktarmış, padişahın şahsını eleştirmemiştir (Akşin, 1980, s. 23).

Jön Türklere göre anayasal yönü ile Meşrutiyet hem Müslümanlığa hem de akla uygundur. “Çağdaş ülkeler ileriliklerini parlamentolarına borçludur. İslam’ın meşveret ilkesi ancak bu yöntemle gerçekleşebilir” diyen Tunaya, Jön Türklerin anayasa ile kurumları İslam ideolojisiyle doldurmak istediklerini, çok uluslu Osmanlılık formülünün dışına çıkamadıkları için de bu ideolojiye belli bir dozda akılcılık ve Batıcılık katmış olduklarını savunur (Tunaya, 2001, s. 17). Jön Türkler ellerindeki imkânlarla beraber çağdaşlaşmayı hedefleyip, bir çıkış yolu ararken Batı da onlara destek sağlamamıştır. Hâlihazırda Meşrutiyet yönetiminden de memnun olmayan Batı, Osmanlı Devleti içinde oluşacak parlamentoyu kendisine bir engel olarak görmektedir. II. Abdülhamit’in, Kanun-u Esasi’yi tekrar yürürlüğe koymasını Avcı şöyle anlatmaktadır:

“Batılı büyük devletlerin Rumeli’nin durumunu görüşmek üzere Reval’de bir araya gelmeleri üzerine, Makedonya’da Enver Bey ve arkadaşları isyan edip dağa çıktılar. Giderek büyüyen isyanı bastıramayan II. Abdülhamit, 1876 Kanun-i Esasi’ni tekrar yürürlüğe koyarak Meşrutiyet’i ilan etmek zorunda kaldı. Böylece 1889’dan 1908’e kadar çalışmalarını gizli olarak özellikle ordu içerisinde yürüten İttihat ve Terakki Cemiyeti ülkede hâkimiyeti ele geçirmişti. Cemiyet, iktidara geçmeden, bir

vatani örgüt olarak kalma kararı aldıysa da, yapılan seçimlerde gösterdiği adaylar ezici bir çoğunlukla meclise seçildi. Böylece cemiyet, politik bir parti olmadığını ileri sürmesine rağmen padişahın yürütme gücü İttihatçıların oluşturduğu meclisin sıkı bir kontrolüne girmiş, Ahmet Rıza'nın öğretilerini benimseyen cemiyetin gizli merkez komitesi bütün politik eylemlerin yönetimini ele almıştır" (Avcı C., 2013, s. 26-27).

Daha sonraki dönemler için bir siyasal laboratuvar olan II. Meşrutiyet "Hürriyetin İlanı" adını taşımaktadır. 1908 Devrimine kadar gizliden gizliye güçlenen muhalefet düşüncesi hürriyetin anılması ile parti kurma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. 1908 yılının devrimsel havası, önemli bir sonuç olarak beliren parti kurma fikrinin yanı sıra, "Türk" sezgisinin kuvvetlenmesine ön ayak olmuştur. Toplumda git gide padişah-halife otoritesine ek olarak, Türk halkına bağlılık boyutunda büyüyen bu sezgi 1923 senesine kadar kendini tamamlayacaktır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı-Türk toplumunun ancak geleneksel hayatlarında değişimler görmüş olan kuşaklarını kolayca kendine bağlayabilmiştir. Asya toplumlarında görüldüğü gibi halkın büyük bir bölümü değişimlerin hala dışındadır. Gelenekçi olarak adlandırılan eski kuşak eski sistemlere bağlılığını sürdürmeye devam etmiş, II. Abdülhamit tıpkı tarihteki Hz. Ömer gibi bir yol gösterici olmuş, günümüze dek yaşamıştır (Berkas, 2003, s. 393-403).

30 yıl boyunca susmuş ve hatta susmak zorunda kalmış toplum bu gelişmeler sonrasında büyük bir heyecan içerisinde girmiştir. Toplum kendine bir yol gösterici, bu Meşrutiyet yönetimine yakışan bir kahraman aramaktadır. Akıllarda bundan sonra ne olacağı sorusu yer edinmiş durumdayken tam da bu sırada İttihat ve Terakki kahramanlık görevi için biçilmiş tek seçenektir. Nüfusun neredeyse tamamına yakın kısmının köylü olduğu devlet, meşrutiyetine yeniden kavuşmuştur fakat üzerine gidilmesi gereken pek çok konu ufukta belirlemektedir. II. Abdülhamit 33 yıl tahtta kalmış olduğu iktidarı boyunca ulusalcı ve liberal hareketleri Avrupa devletlerinin kumpası olarak görmüş, ağır bir baskı rejimi kurmuştur. Avrupa ülkelerinde gerçekleşen ulusalcı hareketler, devletin dağılma sürecine girmesi anlamına gelmekteyken; içerdeki hareketlerse mutlak yetkisinin kısıtlanması anlamına gelmektedir. İktidarı süresince milliyetçiliğe karşı dini bir uyanışı kullanmaya çalışılmış, ancak Müslümanlık bilinci ve halifelik tarihe karışmıştır. Dolayısıyla gerçekleşmesini umduğu halife-sultan

önderliğindeki Müslüman direnişi bir türlü gerçekleşmemiştir. Yine de Sander'e göre, her şeye rağmen II. Abdülhamit Osmanlı Devleti'ni fazla bir toprak kaybına uğratmadan 33 yıl korumayı bilmiştir (Sander, 2015, s. 318).

II. Abdülhamit döneminin bitmesiyle Osmanlı Devleti'nin yönetiminde etkili olan İttihat ve Terakki artık "Türk" kimliği oluşturma hususunda hareketlerine yön vermiş, Osmanlıcılık fikrini geride bırakmış, bununla birlikte tamamen Batı yanlısı olmanın da doğru olmadığına kanaat getirmiştir. II. Abdülhamit döneminden beri var olan devleti İslamcılık ile kurtarma düşüncesi de yerini Türkçülüğe bırakmaya başlamıştır. Ancak toplum içerisinde hala, İslamcılığı savunan bir kesime karşı olarak Batıcılığı uygun gören kesimin var olması toplumda değişime karşı zıt iki kutbun varlığını gözler önüne sermektedir. Çatışan bu iki kesime ek olarak her ikisinin sentezinden bir "Türk" yaratmaya çalışan Türkçülük düşüncesi de devlet içerisinde farklılaşmayı meydana getirmiştir. Devlet adamları bu kutuplardan etkilenmekte, taraflar arasında bocalamaktadır. Yaşanan farklılaşmalar toplumun kurumlarına da yansımaya başlamaktadır (Açıkgöz, 2008, s. 270-271).

Eğitim, askeri ve hukuk gibi hemen her alanda yaşanan ikilikler toplum yapısında farklılaşmalar meydana getirmiştir. Medreseler ile tekke ve zaviye gibi kurumlarda verilen eğitimlerin yanı sıra modern eğitim kurumlarının varlığı eğitimde yaşanan ikiliklere örnek teşkil etmektedir. Bu ikiliğin yanı sıra yabancı devletlerin desteğiyle büyüyen ve bağımsızlaşan yabancı okullar problemi eğitimin yönünde yaşanan farklılaşmaları da beraberinde getirmiştir. Kurumsal ikiliğin yanı sıra dilde var olan ortak paydada buluşamama sorunu da kayda değerdir. Kanun-i Esasi'nin devletin resmi dilini Türkçe olarak vurguluyor olmasının yanı sıra imparatorluk içindeki kavimlerin kendi dillerinde öğretim yapabileceklerini de açıkça belirtmiş olması kurumlar içinde bir çelişki yaratmıştır (Tanör, 1996, s. 111).

Müslümanlar için kurulan mahkemeler ile gayrimüslimlerin mahkemelerinin farklı oluşundan dolayı toplumda hukuksal alanda hâlihazırda bir karışıklık mevcutken bunun yanı sıra Türk halkının da kendi içerisinde kutuplaşıyor olması olumsuz bir toplum tasviri çizmektedir (Tanör, 1996, s. 125-164). Toplum kurumlarında görülen

ikiliklerin dolaylı bir sonucu olarak ortaya çıkan toplum kutuplaşması, devleti yönetenleri yenilikleri yapmakta çekingen olmaya ve yeni ile eskiyi beraber yürütmeye çalışmak gibi hatalara sürüklemiştir.

Tüm dünya ve Osmanlı Devleti yeni bir yüzyıla başlamışken, görünürde uluslararası örgütlenmenin değerini kavrayamamış bir bilinç hâkimdir. İnsanoğlu teknolojiye ve yaratıcılık konusunda oldukça ileri seviyelere ermesine rağmen örgütlenme konusundaki başarısızlık yüzyılın büyük bir dünya savaşı görmesine ve tüm dünyanın korkunç bir çöküntü dönemine girmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti dünyadaki örgütlenme sorunun yanı sıra kendi içerisinde yaklaşık iki yüz yıldır gerçekleştirmek için çabalamış olduğu gelişme, ilerleme ve yeniden güçlü olma gayelerinin arasında hala boğuşmaktaydı. Falih Rıfkı Atay bu konuda şunları söylemiştir: “Yarabbi ne kadar değişmiyoruz yahut gerçek değişimin yollarını ne kadar bulamıyoruz, diye hayıflanmamak içimden gelmedi” (Atay, 2012, s. 45). Onun bu sözleri gerçekten de Osmanlı Devleti’nin 20. yüzyıl başında hala içerisinden çıkamamış olduğu değişim sorununu ifade etmektedir. Hal böyleyken devletin kendini toparlayamamış ve dağılmasına bir çözüm üretememiş olması I. Dünya Savaşı’nın en önemli problemlerinden biri olmuştur. Avrupa’nın büyük devletleri dağılan Osmanlı Devleti’ni paylaşma konusunda etkisi büyük çatışmalara girmişlerdir (Sander, 2015, s. 350). Osmanlı Devleti başta bu savaşın dışında kalmayı isterken, savaşın büyük bir çatışma sebebi durumunda olmasından ötürü bir süre sonra kendini savaşın içinde bulmuştur. I. Dünya Savaşı cephelerinde yeşeren devleti bulunduğu durumdan farklı bir bakış açısıyla kurtarmak düşüncesi, Mustafa Kemal’in Çanakkale Cephesindeki zaferleriyle körüklenmiştir. Savaş sonucunda tüm dünya büyük ekonomik sıkıntılar içine düşmüş, hem maddi hem manevi açıdan pek çok değer kaybetmiştir. Savaşın temelindeki Osmanlı Devleti’ni paylaşma düşüncesi savaş sonunda imzalanmak istenen Sevr Antlaşması ile gözler önüne serilmiştir. Osmanlı Devleti’nin ölüm fermanı niteliğindeki bu antlaşma, Türk Kurtuluş Savaşının haklı, güçlü ve gerçekçi bir sebebi olmuştur. Mustafa Kemal önderliğinde yürütülen kurtuluş mücadelesi 30 Ağustos 1922 tarihinde zaferle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti’nin iki yüz yıldır içinde hapsediği sis perdesi dağılmaya başlamıştır. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin İlanı ile Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti’nden devraldığı büyük mirası Tanzimat, Meşrutiyet

gibi geçmiş dönemlerde yapılmış hataları tekrar etmeden muasır medeniyetler seviyesine taşımak amacıyla canla başla çalışmalarına başlamıştır.

Cumhuriyetin İlanı, Türk tarihindeki en kapsamlı değişikliklerden birisi olmuştur. Bu kapsamlı değişim, devletin kuruluş ve inkılâplar döneminde başka kapsamlı devrimleri de zorunlu kılmıştır. Yüzyıllardır alışılmış bir yaşam tarzını ve alışkanlıkları tek bir devrim ile bir günde değiştirmek ve geride bırakmak elbette imkânsızdır. Türk devrimi devraldığı kurumların kendi içlerinde zıtlıklar oluşturmaları sebebiyle, yapılan devrimlerin kalıcılığını sağlayacak bir olgunlaşma safhasına ihtiyaç duymuş, bu amaçla inşa ettiği kurumlar vasıtasıyla halkını eğitmeye kendini adanmıştır.

Kongar, yukarıda bahsedilmiş olan, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmış halkı şöyle özetlemiştir:

“Cumhuriyet Türkiye’sinin Osmanlı Devleti’nden devir aldığı toplumsal yapı çok kabaca üç sınıftan oluşuyordu. Birinci sınıf merkezi otoriteyi elinde bulunduran bürokrasiydi. İkinci sınıf ayan, eşraf, tüccar gibi yerel liderlerin oluşturduğu zayıf bir ara sınıftı. Bu sınıf, bozulan Osmanlı tımar sisteminin ve dışa bağımlı ekonomi içinde zayıf ticaretin oluşturduğu Osmanlı toplumsal sistemine özgü bir sınıf niteliği taşıyordu. Üçüncü olarak da sınıf bilincinden yoksun geniş halk kitleleri vardı. İşte Mustafa Kemal Atatürk bu toplumsal yapı üzerinde kuruyordu yeni Türkiye Cumhuriyetini. Bu ihtilal kaçınılmaz toplumsal ve ekonomik değişmelerin yarattığı yeni sınıfların iktidara ortak olma çabasının değil, yıllardır biriken ideolojik yaklaşımların sonucuydu. Amaç arzulanan toplumsal ekonomik gelişimi sağlamaktı.” (Kongar, 1981, s. 215).

Türkiye Cumhuriyeti’nin oluşturduğu yeni toplumsal düzen, zamanla kendi içinde bir kırılma yaratmıştır. Nitekim halk cumhuriyetle birlikte çevreden merkeze doğru ilerleyerek tarihsel seyirde yerini almıştır. Halkın bu yeri kazanımında temel rol oynayan unsur ise, kendilik olma, diğer bir deyişle özüne dönme durumudur. Türkdogan, bu durumu şöyle izah etmektedir:

“Bu toplumsal değişmeyi sağlamak için Bilge Kaęan’ın Orhun anıtlarına, taşlara oyulan ‘Türk Budunu’na yönelik mesajlarının yeniden tarih sahnesinde yükselmesi gerekiyordu. Gelenekselleřmiř ‘öteki’ karşısında, ‘ben kimim’ diyebilen bir uyanışa ihtiyaç vardı. Bu ‘ümmeť’ ideolojisinden ‘millet’ gerçeğine geişti. ‘Yerlilik’ kimliğini yitirmiş, tarihsel kökenli kozmopolit bir azınlıkla artık bir yere gidilemezdi. Bunun için de Büyük Nutuk’ta yerini alan Türk Gençlięi, ‘damarlarındaki asil kana’ dayanarak yeni bir kimlik kazanmalı, kendine dönüşü, yeni bir Rönesans’ı gerekleştirmeliydi” (Türkdogan, 2015, s. 206).

Geçirilen savaşlarda sermaye birikimini tüketen ve neredeyse tüm nitelikli insan gücünü kaybetmiş olan Türkiye Cumhuriyeti, bilim-teknoloji üretecek üniversiteler ve kurumlar noktasında da çağdışı konumda bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, siyasal, toplumsal ve ekonomik bir atılım yapabilmek için, başta yetişmiş insan gücü olmak üzere gerekli altyapıya sahip değildir. İvedi olarak yetişmiş insan gücüne gereksinim duyulmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal eğitim politikası, “ağdaşlaşma” çabaları ile bütünleştirilmiştir. Bireyin okuryazar olmasının; üretimde verimliliğin ve kalkınmanın anahtarı olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle kitle eğitimini, daha açık bir deyişle okuma yazma seferberliğini, Atatürk bizzat başlatmıştır (Adem, 2000, s. 16).

Bugün Türkiye Cumhuriyeti toplumunu oluşturan değerler oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Elbette Türkiye Cumhuriyeti’ni ve onun tarihini, kökenlerini anlamak için ilk Türk devletlerinden bugüne uzun bir yolculuk yapmak gerekir. Ancak araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde bu konuyla ilgili bilgiler verilecektir. Söz konusu mirasın görünümlünü Kongar’ın şu sözleriyle bitirmek yerinde olacaktır:

“Türk siyasal yaşamı Osmanlı toplumsal yapısından çok önemli öğeler devralmıştır. Türkiye Cumhuriyeti siyasal olarak Osmanlı İmparatorluğuna tam bir tepki olarak gözüktür. Oysa bu tepki ve zıtlık içinde imparatorluktan cumhuriyete geçen devamlılıklar vardır. Batı Avrupa’dan farklı biçimde ortaya çıkan sınıfsal yapı bu devamlılığın örneklerinden biridir. Bu yapının bir sonucu olan bürokrat egemenliği bir başka örnektir. Toplum yapısını devletçi seekinci bir görüşle tepeden inme düzenleme

geleneği temelde imparatorluk döneminde başlayan batılılaşma çabalarının yöntemsel uzantısından başka bir nitelik taşımaz. İmparatorluğun dinsel-geleneksel egemenlik kaynağı cumhuriyet döneminde halk egemenliği kavramı ile yer değiştirmiştir. Bu farklılaşmaya rağmen Osmanlı toplumsal yapısı cumhuriyetin en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur.” (Kongar, 1981, s. 217).

III. BÖLÜM

3. Toplumsal Değişme ve Eğitim İlişkisi: Değişimi Sağlama Aracı Olarak Yaygın Eğitim Kavramı

Evrende hiçbir nesne, düşünce veya olaylar yoktan meydana gelmemiştir. Toplumlarda da geleceğin parlak olduğu günler birdenbire çıkagelmemektedir. Her toplum kendini geliştirmek adına geçmişten bugüne getirdiği kültür birikiminin üzerine tuğlalar örerek yükselmeyi hedeflemektedir. Bu hedefe giden yolda hiçbir birey ya da topluma ait değerler ve biriktirilen alışkanlıklar çabucak değişmez. Şu an içerisinde sahip olunan her değer ve yaşayış tarzı geçmişten gelen değerlerden bir parça taşımaktadır (Durkheim, 1950, s. 115-120). Geçmişimizden gelen değerler ile içinde bulunduğumuz toplumu çağdaş bir seviyeye götüren adımlarımız günümüzdeki toplumumuzu oluşturmaktadır. Bugünlere gelebilmek için bir araç olarak kullanılan eğitim bilimi ve eğitim kavramı incelenmeye değerdir. Araştırmamızın bu bölümünde toplumsal değişme kavramı eğitim penceresinden incelenecek ve yaygın eğitimle de bağlantısı anlatılacaktır.

3.1. Toplumsal Değişme ve Eğitim İlişkisi

Günümüze gelene kadar pek çok eğitim tanımı yapılmıştır. Literatüre bakıldığında eğitim kavramının tanımını iki ana bakış açısıyla toparlayabilmekteyiz: Sosyolojik ve psikolojik bakışlar. Sosyolojik pencereden bakan araştırmacılar eğitimi, kendini geliştirmiş kimselerce, genç kuşak bireyler üzerinde yapılan bir eylem olarak görmüşlerdir. Söz konusu yetişkinler, genç kuşağa eski kuşağın bilgi birikimini aktarır ve topluma uyumla birlikte toplumun devamlılığını sağlarlar. Psikolojik bakışa sahip araştırmacılar ise eğitimi, bireyleri bilgiyle donatarak geliştirmeyi, kendini

gerçekleştirmiş birer insan olmalarını sağlamayı hedeflediğini savunur (Ergun, 1995, s. 37-40).

Sosyolojik görüşte olduğu gibi bilgiyi öğrenmek ve uygulayabilmek olarak ifade edilen eğitim kavramı 1930’lu yıllarla beraber bir kişisel gelişim serüveni, insanı geliştirme evresi olarak görülmeye başlanmıştır. Eğitim böylelikle bireyi kişisel, ekonomik ve kültürel yönlerden geliştiren bir bilim olarak yükselmiştir (Güneş, 1996, s. 2). Fakat eğitime bir kişisel gelişim olarak bakılmadığı dönemde, 1900’lü yıllara değin yaşamış olan Durkheim, sosyolojik görüşe katılarak eğitimi toplumun bireyde yarattığı etkiler olarak görürken; çağdaşı Kant eğitimi insanların mükemmel doğru yürümesi olarak görmüş, kişisel gelişime o zamanlardan itibaren vurgu yapmıştır (Ortaç, 2003, s. 239).

Yukarıda ifade edilenlere göre eğitim genel anlamda bireyi kapasitesine göre en iyi konuma erdirmeye işi olarak görülmektedir. İnsanın doğuştan gelen özelliklerini daha iyiye götürme işi olarak görülen eğitimi Akyüz, “ferdin iç dünyasında teşekkül eden ve asırların birikimi olan durgun denizin dışa açılan kapılarını aralayan, onun akış istikametini gösteren bir yol” olarak tanımlamıştır.

Durkheim gibi eğitime sosyolojik bir pencereden bakan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, eğitimin iyi insan yetiştirdiğini savunarak bireyin eğitimle birlikte toplumsal bir değer kazandığına vurgu yapmıştır. Dolayısıyla ona göre, her toplumun da kendine has bir eğitim anlayışı bulunmaktadır. Eğitim, toplumsal yapıyı geliştirmekte ve değiştirmekte; toplum içinde birbirinden farklı fakat ortak bir kültür birikimiyle birbirine bağlı insanlar yetiştirmektedir. Bu ortak bağ, toplumların devamlılığı için büyük bir şarttır (Baltacıoğlu, 1942, s. 19-22). Devletler için devamlılık hayati önem arz eden bir durumdur. Kendi değer ve sınırlılıklarını bireylere öğretmek toplum bütünleşmesini ve böylece bireylerin kendi güvenliklerini sağlamaktadırlar. Bu amaca ulaşmada bilgiyle donatılmış, akıl ve mantık ile hareket edebilen insan yetiştirme işi eğitime görev biçilmiştir. Böylelikle ortaya çıkan eğitim sistemi, devlet ve toplum tarafından oluşturulmuştur ve toplumu yansıtmaktadır.

İnsanlık var olduğu ilk günlerden beri büyük bir değışme furyası içerisinde. Eğitim ise, söz konusu değışimlerin meydana getirdiği sistemlerden sadece biridir. Bu sistem yaratılan sistemler içerisinde en köklü olanını ifade etmektedir. Eğitim bilimi kendi özünde iki temel işleve sahiptir. Bunlar eğitimin tutucu ve yaratıcı işlevleridir. Eğitim genel manada toplumun değışimine ayak uydurarak tutucu işlevini kullanmaktadır. Toplum bilinçli bir şekilde değışmeyi hedefliyorsa, eğitime de bunu sağlayacak gücü vermelidir. Aynı zamanda eğitim, istenmeyen değışimler meydana geldiğinde toplumun bu değışimlere direniş göstermesini de sağlayabilmektedir. Bu yönüyle de yaratıcı işlevini öne sürmektedir (Akyüz H. , 1991, s. 278-279). Tutucu işlevi adeta kültür aktarımı yapmaktayken, yaratıcı işlevi değışim algısını devreye sokmakta ve bireyin kendisini geliştirmesine kapı aralamaktadır.

Eğitim, kültürel ve toplumsal olduğu kadar ideolojik ve siyasi bir etkinlik özelliği de taşımaktadır. Gökçe, eğitimi bir buzdağı olarak görmektedir ve ona göre; suyun üzerinde kalan kısım eğitimin siyasi tarafıyken suyun altında kalan kısım kültür ve değerlerden oluşmaktadır. Siyasal sistemin istek ve arzuları eğitim üzerinde mutlak surette belirlemektedir (Gökçe F. , 2000, s. 25). Görüldüğü üzere devletin siyasi hedeflerine paralel olan eğitim süreci, içerisinde iki temel kavramı barındırmaktadır: Değışme ve gelişme. Eğitim, bireyi mevcut durumdan yeni bir duruma geçirip böylece onu değıştirmekte, ardından gelişmesini beklemektedir. Aralarında dönüşümlü bir bağ bulunmaktadır (Güneş, 2015, s. 2). Bu bağ kuvvetli olduğu müddetçe toplumların aşamayacağı bir dönüşüm süreci olmayacaktır.

Eğitimin toplumların değışimi üzerinde bırakmış olduğu derin etki bilge Kuan Tzu'nun sözlerinde şöyle görülmektedir: “bir yıl sonrasıysa düşündüğün, tohum ek. On yıl sonrasıysa tasarladığın, ağaç dik; ama yüz yıl ötesiyse hedefin ağaçlar dik. Bir kez tohum ekersen bir kez ürün alırsın. Bir kez ağaç dikersen, on kez ürün alırsın. Eğer toplumu eğitirsen bu ürün yüz olur. Birine bir balık verirken bir defa doyar; balık tutmayı öğret ki doysun ömür boyunca” (Bozkurt, 2013, s. 278). Bilgenin sözlerinden anlaşıldığı üzere alınacak en verimli ürün sabırla ve eğitimle alınmaktadır. Toplumlar da tıpkı ürün veren bir toprak gibi düşünüldüğünde eğitilmiş bir toplumun dünyaya katacağı değerlerin büyüklüğü göz kamaştıracak düzeyde olacaktır.

Toplumların geleceğine yapılmış olunan katkıların yanı sıra geçmiş dönemlerdeki eğitim işlevini incelemek de oldukça kıymetlidir. Eğitim sistemlerinin geçmişten geleceğe geçirdiği serüven, literatüre eğitim sistemlerinin kurgulanabilir oldukları gerçeğini katmaktadır. Çalışan toplumlarda özellikle sanayi devriminden sonra yaşanan değişikliklerin, eğitim ve iş arasındaki dengeyi sağlamakta bir dönüm noktası olduğu unutulmamalıdır. İnsanların sanayi devrimiyle beraber makine kullanma alışkanlıklarını kazanmaları ve gerekli bilgi donanımıyla sarmalanmaları eğitim kurumları ile ekonomik kalkınma arasında bir bağ olduğunu ispatlamıştır. Söz konusu değişim dönemi içerisinde gelişmekten ziyade temel becerilerin kazandırılması öne çıkmıştır (Şahin L. , 2017, s. 128-129). 19. Yüzyıldan itibaren insanlığın büyük dönüşümünün sonucunda değişimin kaçınılmaz olması kuramcılarının eğitimin tutucu işlevini devreye sokmalarına sebep olmuştur. 20. Yüzyıl kuramcıları ise değişimin kolay olmayacağını, toplumların değişiminde bireylerin de yerleşmiş değerlerinde daha kalıcı bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini savunarak yaratıcı işleve vurgu yapmaktadır (Sağ, 1991, s. 10).

Statik bir toplumda, eğitimin temel işlevi kültürel mirası olduğu gibi yeni nesillere aktarmakken; buna karşılık gelişen toplumlarda eğitim sadece kültürel mirası aktarmakla kalmamakta, ayrıca yeni nesilleri olası değişimlere de hazırlamaktadır (Erol, 2011, s. 110). Değişime kendini geliştirerek ve ön yargıyla bakmamayı öğrenen bireylerden oluşan toplumlar da modernleşmede hızlarını arttırırken, yaşanan teknolojik gelişmeler ve beraberinde getirilen her şeyin çok hızlı sonuçlanması toplumlarda uyum sorunlarına sebep olabilmektedir.

Eğitimle başlayan değişim serüveninin başarılı olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat uygulanmak istenilen değişim sürecinin, söz konusu topluma uyum sağlıyor olması da önem arz etmektedir. Değişim sürecindeki eğitim, topluma uyarlanıldığı ve kültürel değerlere saygı çerçevesinde kaldığı sürece başarıya ulaşacaktır. Fakat burada ortaya çıkan asıl problem, eğitimin kalıplaşmış kurumları ve değerleri yeni kuşaklara aktarırken, geleceğe yönelik çağdaş değişimlerin nasıl aktarılacağıdır (Başgöz, 1995, s. 1). Bu sorunun cevabı Özkan'a göre, büyük bir toplumsal "değerler eğitimi" ile beraber

sindirilerek, eskinin yerine yeninin alıştırılarak koyulmasındadır. Eski kültüre sıkı sıkıya bağlı olan toplumların değişme süreçleri zor ve eğitimin tutucu işlevi ile gerçekleşmektedir. Böyle bir seyirde değişecek olan toplumun bireyleri, değişim kavramına ön yargıyla bakacak ve direnç gösterecektir (Özkan R. , 2011, s. 338).

Her toplum eğitimle değişme sürecini bilinçli ve kontrollü şekilde yönetmek istemektedir. İçerisinde bulunulan çağa ayak uydurmayı kendine görev biçmiş devletler bu göreve zihinsel becerisi yüksek, iyi yetişmiş bir insan kaynağıyla olabileceğinin bilincindedir. Söz konusu bilinçli insan topluluklarının yetişmesi için eğitim biçilmiş kaftan durumundadır (Dinçer, 2003, s. 103). Eğitimin önce birey sonra toplum üzerinde yaratacağı güçlü etki, bireye yeni nitelikler katmanın dışında toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal kalkınmasında da oldukça fayda sağlamaktadır. Kalkınmak isteyen toplum elbette ki öncelikle bireylerini çağdaş düzeye getirmeyi hedeflemeyi göz ardı etmeyecektir.

Devletlerin kurumsal anlamda oluşumunu tamamlamadığı dönemlerde örgün eğitim, tüm vatandaşlara verilmesi gereken bir zorunluluk olarak görülmemektedir. Monarşik yönetimin ağırlıkta olduğu dönemlerde eğitimde amaç, eğitimin tutucu işlevlerinden ibarettir. Siyasi gücün emellerine uyumlu olmayan bir eğitim sisteminin kalıcılığı mümkün olmamaktadır. Monarşiden çıkılarak ulus devlet anlayışının hâkim olmaya başlamasıyla birlikte eğitim devletin temel kurumları arasında yer almaya başlamış, bir zorunluluk haline gelmiştir.

Siyasi, sosyal, ekonomik ve ideolojik davranış kazandırmada etkili olan eğitim aynı zamanda tüm bu politikalardan etkilenmektedir. Devletin toplumuna eğitim hizmetini bir karşılık beklemeden sunuyor oluşunu George C. Marshall şöyle açıklamaktadır: “eğer yeni Newtonlar Darwinler, Shakespeareler veya Beethovenler yetiştirdiyseniz, eğitimin kamusal finansmanının karşılığını ödemişsiniz demektir”. William Petty “bir toplumdaki beceri ve hünelerinin sadece elit kesime özgü olmadığını, bu beceri ve hünelerinin topluma yayıldığını ve dolayısıyla toplumun bunlardan yararlanabilmesi için devletin tüm kesimleri eğitime tabi tutması gerektiğini” vurgulayarak çağa ayak uydurabilen, kendini geliştirmiş bireylerin yaratılmasını ve

toplumun bu bireylerden yarar sağlayabilmesi için eğitimin kamusal finansmanının mecburi olduğunu belirtmiştir (Gümüş ve Şişman, 2012, s. 76-77).

Toplumsal değişme ve eğitim arasındaki bağı ortaya koyan araştırmalarda genel manada dört temel görüş belirlemektedir. Bunlardan birincisi olan modernist kuramlar, eğitimi toplumsal değişimin vazgeçilmezi olarak görmektedir. İkinci sırada ise, eğitimi egemen sınıfın toplumsal düzeni yeniden sağlama aracı olarak gören çatışmacılar bulunmaktadır. Çatışmacı kuramcılar eğitimi daha etkisiz bulmaktadır. Üçüncü görüşü temsil eden Neo-Marksistlere göre ise eğitim, egemen kültürü yeniden üretirken değişme içgüdüsünü kazandıracak bir özelliğe de sahiptir. Son görüş ise eğitilmiş bireylerin sıfırdan bir değişime neden olabileceğine inanan John Dewey’e aittir. Fakat kendisi bu görüşüne kurumların da bireylerle aynı yönde değişiyor olmasını eklemiştir (Eskicumalı, 2003, s. 16).

Eğitimin kurumlarını toplumsal sistemin ayrılmazı olarak gören Parsons için eğitimin açık ve gizli işlevleri bulunmaktadır. Açık işlevlerinde kastedilen eğitimin tutucu işlevini kapsamaktadır. Eğitim bu anlayışa göre kültürü aktaran, muhafazakâr bir kurum olarak toplumsal kontrolü ve bütünleşmeyi sağlamaktadır. Gizli işlevleri ise aldığı zamandan dolayı, mesleki anlamda getirdiği gecikmeleri ifade etmektedir (Bozkurt, 2013, s. 279-281). Aynı zamanda gizli işlevleri arasında pek çok olumlu özellik de bulunmaktadır. Almış oldukları eğitim ile okuma yazmayı ya da tarih, matematik gibi bilimler hakkında bilgi sahibi olan bireyler eğitim kurumları sayesinde sosyalleşme ve toplumsallaşmayı da gizli olarak öğrenmektedirler.

Araştırmamızda daha önce bahsedildiği gibi kültürel değerler toplumdaki yeni bireylere biyolojik yollarla geçmemektedir. Bu esnada devreye giren eğitim, çağdaşlaşmada olduğu kadar ulusal bağımsızlık ve savunma gibi alanlarda da değerli bir araç konumundadır. Bu konuda Şerafettin Turan katıldığı kongrede şunları anlatmıştır: “Kurtuluş Savaşı sırasında Trakya’daki Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Eğilmez, çok üstün Yunan Kuvvetleri karşısında yenilgiye uğrayınca yakındaki bir Türk köyüne sığınmıştı. Ne var ki orada bir köylü tarafından Yunanlılara ihbar edilmiş ve tutsak alınmıştı. Yunanlı komutan kendisiyle alay edercesine şu soruyu yöneltmişti. ‘Bu gibi

ihbarcılara ne yaparsınız?’ Cafer Tayyar Eğilmez ise hemen şu cevabı vermiştir: ‘Onun köyüne okul açarım’” (Turan, 1991, s. 28-29). Eğilmez’in bu cevabı eğitimin değeri üzerine verilmiş en güzide örneklerden biridir.

Eğitimle yönetilen değişim süreci içerisinde bir lidere ihtiyaç duyulması olağan bir durumdur. Toplumun hemen her kesimi bu değişim içerisine katılmış vaziyette bulunmalıdır. Eğitimle beraber, değişime katkı sağlayacak tüm birimlerden destek alınması, değişime karşı oluşabilecek direnişlerde esneklik sağlamaktadır. Plansız bir halde ani gelişen toplumsal değişim durumlarında ne yapılması gerektiğini öğreten sistem, elbette ki eğitim sistemidir. Olumsuz tutum ve davranışların kaldırılmasında oldukça fayda sağlamaktadır (Gökçe F. , 2000, s. 20). Toplumlar geçirdikleri değişim süreçleri içerisinde dengeyi bulmaktan yana bir tavır sergilemektedir. Çünkü gerçekleşen değişimler kaçınılmaz bir şekilde toplum içerisinde çatışmaları meydana getirmektedir. Devlet açısından önemli olan toplumsal bütünlük bozulabilir ve dengeyi sağlama çalışmaları hız kazanır. Türkiye Cumhuriyeti de, eğitimle bu dengeyi sağlamaya çalışmış, Türk adı altına halkını birleştirmeye çalışmıştır (Akyüz H. , 1991, s. 285). Aydınlanmacı rasyonalizmin etkisiyle eğitimin siyasal değişim üzerinde yarattığı etkilerin belirginleşmiş, Türk devrimi de bu mirası sürdürmüştür. Yeni Cumhuriyet toplumunu inşa etme yolunda, bu mirasla birlikte dolgun bir insan kaynağı yetiştirmek ilk hedef olmuştur (Hatipoğlu, 2016, s. 100).

Türk toplumunda eğitimle birlikte yükselişe olan inanış Ziya Gökalp ile başlamıştır. Kendisi, Türk toplumundaki en büyük problemin eğitim sistemindeki sorunlar olduğunu düşünmektedir. Prens Sabahattin de Ziya Gökalp’e katılarak, Türk toplumunun yükselişini sağlayabilecek Batı tipi bireylerin ancak eğitim yoluyla yetiştirilebileceğini savunmuştur.

Osmanlı Devleti’nden kalan dinin bireyleri birleştirici gücü, yeni toplumda da kendini göstermektedir. Toplum içerisinde günlük ilişkilerden başlayıp hukuksal konulara kadar çoğu kurallar İslami hususlar gözetilerek düzenlenmektedir. Bu durum eğitime de yansımış, araştırmamızın ilk bölümünde bahsedildiği gibi toplumda ikiliklerin, kutupların oluşmasına sebep olmuştur (Eskicumalı, 2003, s. 119). Müslüman

Türk toplumunda bir tarafta usta-çırak ilişkisine dayalı yetiştirilmiş bireyler ile medrese çıkışlı geleneksel bireyler ve diğer tarafta ise modern eğitim kurumlarında eğitim görmüş aydınlar bulunmaktadır. Farklı yetiştirme biçimleri ve farklı dünya görüşleri ile bu kutuplardaki insanlar arasında mesafe çoğalmış, bu duruma bir çözüm bulunması gerekliliği aşikâr olmaya başlamıştır. Böylelikle oluşturulması istenen modern anlayışa sahip bir değişmeyi kontrol edebilmek için çözümler aranmaya başlanmıştır (Hatipoğlu, 2016, s. 105).

Toplumda yaşayan bireylere kazandırılmak istenen becerilerin, Osmanlı Devleti'nin 150 yıllık değişim anlayışına göre büyük farklılıklar gösteriyor olması, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde eğitimde köklü değişikliklere gidilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. 1923 yılında yeni rejim ile birlikte değişmesi gereken eğitim sistemine düşen görev, yeni rejimin yapmak istediği devrimler konusunda büyük bir yükü sırtlanmış durumdadır (Demir ve Duman, 2018, s. 43). Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni rejimin kurucusu olarak ilk hedefi, koyulacak yeni ilkeler doğrultusunda bireylerin yetişmesi için gerekli olan ne varsa hemen harekete geçilmesidir. Kendisi, savaşın ardından ve hatta savaşın en ateşli dönemlerinde bile eğitim meseleleriyle bizzat ve yakından ilgilenmiş, yeni eğitim sistemini yaymak için aralıksız çalışmıştır (Akyüz Y. , 1992, s. 233).

Nasıl bir toplum oluşturulacağı, değişen eğitim sisteminin ilkeleri, elbette ki toplumun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenecektir. Cumhuriyet öncesi dönemden oldukça farklı görünen yeni hedefler, siyasi ve sosyal bütünlüğü olan bir eğitim sistemi oluşturmanın yanı sıra Cumhuriyet rejimine uygun insan yetiştirmeyi görev edinmiştir. (Özkan S. , 2011, s. 105). Zira Cumhuriyet kurulduğu esnada, sosyal, kültürel, hukuki alanda büyük devrimler gerçekleştirilirken, halkın %90'ı okuma yazma bilmemektedir. Dolayısıyla devrimi gerçekleştiren kesimin en büyük sorunu sistemsel ve amaçsal sorunların dışında, yapılan yenilikleri halka duyuramayacak olmaktır. Bu nedenle öncelikli olarak okuma yazma bilme oranının yükseltilmesi için çalışmalar yapılmış, yeni kurumlar oluşturulmuştur (Demir ve Duman, 2018, s. 51).

Yapılan yasal düzenlemeler ve oluşturulan genel ilkeler ile somut adımlar atılmaya başlanmış, 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti’ne John Dewey davet edilmiştir. Ardından 1924 Anayasasının 87. Maddesi “Kadın erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim devlet okullarında parasızdır” şeklinde düzenlenmiştir (Hatipoğlu, 2016, s. 111-112). Yeni rejime uygun ve halkı bir bütün halinde, her açıdan geliştirebilecek, millet olma bilincini bireylere aşılacak, hayatta gerekli bilgi ve becerilere sahip demokratik bireyler yetiştirilebilecek bir eğitim sistemi için ilk adım ise, 3 Mart 1924 tarihinde kabul gören Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Kanun, toplum içindeki eğitim kurumu ikiliğine son vermekte, tüm eğitim kurumlarını Milli Eğitim Bakanlığı adına sahip tek bir çatı altında birleştirmektedir. Ayrıca laik bir karakter gösteren kanun, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel taşlarından biri olmuştur (Kaya, 1977, s. 83).

Türk devriminin yöneticilerinin yarattıkları toplumsal değişimde eğitime atfettikleri roller; düşünsel, siyasal ve toplumsal olarak üç kategoride incelenmektedir. Düşünsel açıdan eğitim, Aydınlanma Çağı’nın akılcı felsefesinin etkisinde gözükmektedir. Siyasal düzlemde ise eğitim, büyük toplumsal hareketliliğin rejime uygun insan kaynağı yaratmak ihtiyacı olarak gözükmektedir. Üçüncü olarak toplumsal düzlemde eski reform hareketlerinden kalan gelenek etkileri gözükmektedir. Hali hazırda Cumhuriyetin kurucuları da söz konusu Osmanlı eğitim reformları içinde yetişen, eğitimin dönüştürücü etkisini tatmış kesimi oluşturmaktadır (Hatipoğlu, 2016, s. 108).

Atatürk eğitime verilecek yönün öneminden bahsederken: “en mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, müstakıl, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder” demiştir. Kurulacak olan eğitim sisteminin bu nedenle, toplumun ihtiyaçlarına hitap etmesi ve toplumu geliştiriyor olması gerekmektedir (Demir & Duman, 2018, s. 44). Atatürk bu istekle, daima kurmuş olduğu yeni devletin toplumsal değişiminin eğitimle güçleneceğinden emin adımlar atmıştır. Bir toplumda modernlik kavramının yaratılması için öncelikle bu kavramın temelini bireylerin kafasında atılması gerektiğini savunmuştur. Yeni eğitim kurumları yalnızca yapılan devrimleri halka anlatmayacak,

aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden kalan geleneksel düşünme tarzının yerine Batının laik ve modern yaşam tarzını sentezleyecektir. Nihai bir şekilde eğitim, bireylere Osmanlı kimliği yerine, laik bir kimlik olan Türk kimliğini kazandırmayı görev edinmiştir. Bu görevi gerçekleştirmek için Tevhid-i Tedrisat'tan sonra, araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak inceleyeceğimiz, Millet Mektepleri, Halkevleri, Türk Tarih Tezi kapsamında Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti ve dahası kurulmuş ve büyük etki yaratmışlardır (Eskicumalı, 2003, s. 118). Cumhuriyet dönemi yapılan tüm değişiklikler, hâkim olan rejim ideolojisine paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Türk devrimi büyük bir siyasal değişme olayı olmuş, dünyaya adını duyurmuştur.

3.2. Yaygın Eğitim ve Toplumsal Değişme

Bir toplum içerisinde yaşayan bireylerin; o topluma uyumlarını, temel ihtiyaçları olan güvenliklerini sağlamak ve topluma karşı verimliliklerini arttırmak amacına ulaşma yolunda eğitime duyulan gereksinim oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Fakat söz konusu eğitimden bahsedilirken akla gelen toplum grubu çocuklar ve gençler olmaktadır. Oysa İlkçağ insanlığına baktığımızda çocuk bireylerin eğitiminden daha çok, yetişkinlerin eğitimine değer verildiği aşîkârdır. Tarihe ve insanlığa yön veren büyük liderler, bilgeler ve hatta peygamberlere bakıldığında da; eğitimsel çabalarını, toplumun ilerlemesi için alınan tüm görevleri üstlenmiş olan yetişkin bireyler üzerinde harcadıkları görülmektedir (Celep, 2003, s. 1-2). Oldukça doğal olan bu durum 12. Yüzyıldan itibaren çocuklara da yönelmeye başlamıştır. Rönesans ve Reform gibi tüm dünyayı küresel anlamda etkileyen gelişmeler de yetişkinlere yönelik girişimler olmuştur. 17. Yüzyılda gençlerin eğitime yönelik uygulamalar artsa ve 20. yüzyılda zirve yapsa da tarihi epey eskiye dayanan yetişkin eğitimi varlığını hala sürdürmektedir (Özüdoğru, 2012, s. 22).

İngilizcede “Adult Education” olarak ifade edilen ve Türkçe karşılığı Yetişkin Eğitimi olan kavram, pek çok Türk araştırmacı tarafından Halk Eğitimi ve Yaygın Eğitim adlarıyla da ifade edilmektedir. Konu ile ilgili literatür tarandığında karşımıza çıkan kavramsal ayrımları ifade ederken, araştırmamızda kullanmak üzere kabul

edeceğimiz ifade, 1739 Temel Kanununda da geçmekte olan Yaygın Eğitim ifadesi olacaktır. Konuyla ilgili açıklık getirmek açısından genel anlamda, Halk Eğitimi ve Yetişkin Eğitimi kavramlarının araştırmacılarca aynı anlama geldiği, Yaygın Eğitim kavramının ise daha dar bir çerçeve içerisinde olduğu görülmektedir. Yaygın Eğitim, okuma yazma gibi temel beceriler ve meslek edinme gayelerini içerirken, Halk Eğitimi ve Yetişkin Eğitimi kavramları meslek edinmenin yanı sıra kişisel gelişimi ve toplumsallaşmayı da devreye sokmaktadır. Tüm bunlar bizi; Yaygın Eğitimin daha çok gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü, Halk Eğitiminin ise kişisel gelişimi devreye soktuğundan, gelişmekte olan ülkelere ziyade gelişmiş ülkelere görüldüğü sonucuna ulaştırmaktadır. Gelişmiş ülkeler Yaygın Eğitimin sağladığı okuma yazma gibi temel becerileri halka çoktan kazandırmış olduğundan kişisel gelişime yönelmiş durumdadırlar. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de yaşanan değişime bakılacak olursa, temel becerilerin ve kişisel gelişimin birlikte devreye sokulduğu ve tarihte eşinin benzerinin az bulunduğu bir “Yaygın Eğitim” seferberliğinin gerçekleştirildiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

TDK’nın Türkçe Sözlüğünde yapılan tanıma göre yaygın eğitim “örgün eğitim imkânlarından yararlanmamış olanlara, gittikleri okuldan erken ayrılanlara veya meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitim” olarak yer almaktadır (TDK, 2019). Adı geçen sözlükte yer alan yetişkin eğitimi kavramı için ise “yetişkin kimselere yönelik eğitim ve öğretim programı” tanımı yapılmaktadır (TDK, 2019). Kaya da yapılan bu tanımlara katılarak yetişkinler eğitimini, örgün eğitimden yoksun bireylere temel beceriler kazandırmanın yanı sıra toplum kalkınmasında rol üstlenecek gelişmiş bireyler olmalarını sağlama işi, olarak tanımlamıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da bu tanıma ek olarak “okul dışı eğitim” olarak tanımlandığını dile getirmiştir (Kaya, 1977, s. 107-116). Kurt ise yaygın eğitim, yetişkin eğitimi ve halk eğitimi kavramlarını bir tutarak “insanların mevcut ihtiyaçlarına ve problemlerine yönelen; katılanların yaşı, öğrenim düzeyi gibi özelliklerini dikkate almayan; hayatın birbirinden farklı pek çok alanını öğretim ortamı olarak kullanabilen planlı bir eğitim biçimi” sözleriyle kavramı açıklamıştır (Kurt, 2000, s. 2).

Yaygın Eğitim kavramı için “Hayat Boyu Öğrenme” adını kullanan Milli Eğitim Bakanlığı bu eğitimin vizyonunu “hayata mutlu bireyler hazırlamak için her zaman, her yerde, herkese eğitim” olarak belirtmiştir. Misyonunu ise; “öğrenen topluma dönüşüm sürecinde beşikten mezara kadar rehberlik hizmeti sunan; bireyin bilgi, şuur ve yetkinliklerini geliştirerek insanlığın kalkınmasında sorumluluk almasını destekleyen; belgelendirilebilen, izlenebilen kaliteli eğitimler sunmak” olarak belirtmiştir (HBÖ, 2014). Yaygın ve örgün eğitimin toplamı için HBÖ kavramını kullanan MEB söz konusu kavramı, bireyin bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla hayatı boyunca katıldığı her türlü öğrenme etkinliği olarak değerlendirmektedir. Çağın gerektirdiği bir yaşam biçimi oluşturmak amacıyla gelişmekte olan ve sürekli değişen durumlara ayak uydurmak için ortaya çıkan HBÖ anlayışı, ülkelerin gelişmişlik seviyesi açısından önemli bir anlayış haline gelmiştir. Böylelikle eğitim, zaman, mekân ve yaştan bağımsız olarak tüm eğitsel etkinlikleri kaplayabilecek bir güç haline gelmiştir. Sonuç olarak ülkemizde genel anlamda yetişkin eğitimi, yaygın eğitim, halk eğitimi ve HBÖ kavramları eş değer olarak kullanılmaktadır.

Araştırmamızda temel alınan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa bakıldığında Türk milli eğitim sisteminin eğitimi, örgün ve yaygın olarak ikiye ayırdığı görülmektedir. Kanunda geçen “yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar” ifadesi kavramın genişliğini gözler önüne sermektedir. Adı geçen kanunun üçüncü bölümünün kapsam, amaç ve görevler kısmında Madde 40’ta geçen ifadelerle göre Yaygın Eğitimin amacı;

“Milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş yahut herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademededen çıkmış vatandaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında,

1. Okuma - yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkânları hazırlamak,
2. Çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak,
3. Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak,

4. Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,
5. İktisadi gücün arttırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek,
6. Boş zamanları iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,
7. Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlayıcı imkânlar hazırlamak,
8. Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak” olarak belirtilmiştir.

Kalkınmanın temelini oluşturan iyi yetişmiş insan gücü, gelişmekte olan ülkeler için pek çok maddi sermayeden daha fazla önem arz etmektedir. Artık toplumların zenginlikleri ve gelişmişlikleri eğitilmiş insan gücüyle ölçülmektedir. Oluşturulmak istenen eğitilmiş insan gücü, örgün eğitim yoluyla belli bir yaş aralığını kapsayacak şekilde uygulanabilmektedir. Örgün eğitim sonlandıktan sonra farklı bir alternatife ihtiyaç duyulmakta ve bu boşluğu da yapılan tanımlamalara göre en uygun şekilde yaygın eğitim doldurmaktadır. Dolayısıyla yaygın eğitime verilen önem her dönem için üstün bir önem arz etmiştir. Zaman içerisinde toplumsal ve ekonomik kalkınmaya destek olmasının yanı sıra, kültürel anlamda ulusal politikaların da bir parçası olduğu anlayışı yayılmıştır (Celep, 2003, s. 3-5).

Demokrasinin işlediği her toplumda bireyler için nihai amaç kaliteli bir hayat seviyesine çıkabilmelerini sağlamaktır. Bu amacın demokrasiye uygun şekilde gerçekleşmesi yolunda, her yaşta ve fırsat eşitliğini yansıtır olmaları önem taşımaktadır. Yaygın eğitim bütün bir hayattır ve hayatın tamamı öğrenmekten ibarettir. Bu süreç bireylere yaşadıkları tecrübenin anlamlı kılınmasını sağlayan bir süreçtir (Özbek, 2001, s. 45). Örgün eğitimin pahalılığı ve kısıtlı yaş aralığını temel alıyor olması, toplumların kalkınma planlarında ve stratejilerinde yaygın eğitimin öne çıkarılmasında kıymetli bir etken olmuştur (Kurt, 2000, s. 1). Özellikle gelişmemiş ülkelere ya da bölgelere bakıldığında okula gitme oranlarının çok düşük olduğu tesadüf

değildir. Aile tarafından desteklenmeme, ekonomik imkân bulunmaması gibi sebeplerden örgün eğitime katılamayan bireyler topluma kazandırılmadığı sürece toplumu geriye sürükleyecek bir yığın olarak kalmaktadırlar.

Yaygın eğitime ağırlık verilmediği sürece yaşanabilecek olumsuzluklar devletleri çöküşe götürebilecek boyuttadır. Liderlerin bu durumu fark etmesi ve işe koyulmasıyla, okul dışı eğitim olarak da nitelendirilen yetişkinlerin eğitilmesi meselesine verilen önem giderek artma eğilimi göstermiştir. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından yayımlanan pek çok yazıda, eğitimcilerin ve liderlerin yaygın eğitime verdikleri önemin artışıyla toplumsal değişmelerin yönünün pozitif bir değer kazandığını yansıtmaktadır. Toplum ve devlet hakkında büyük kararlarda etkili olan ve hatta bu kararları alıp uygulayan konumunda bulunan yetişkinler, gelecek nesillerin hayatlarını da şekillendirmektedir. Devletin kalkınması ve modernleşmesi için öngörülen Batılı düşünüş şeklinin küçük çocukların eğitilmesiyle sağlamlaştırmak istenmesi sakat yani eksik bir fikirdir. Çocukların geleceğine büyük ölçüde yön veren yetişkinler sağlam bir akla, bilince ve kaliteye sahip olmadıkça toplumsal değişme hızında ve kalitesinde büyük sapmalar meydana getirecektir (Oğuzkan, 1956, s. 9-10).

İnsanlık git gide yığılan, kümülatif şekilde ilerleyen bilgiler toplamını bilinçli bir şekilde kullanmayı, yaymayı, gelecek nesillere aktararak sürekli hale getirmeyi hedeflemeye başlamıştır. Toplumda meydana gelen ekonomik, kültürel değişmeler hayatın her evresinde yapılacak eğitime ihtiyacı arttırmakta, bir zorunluluk haline getirmektedir (Kurt, 2000, s. 19). Yaygın Eğitim yaş, cinsiyet, eğitim ve güdülenme durumu açısından farklı özellikler sergileyen bireylerden oluştuğundan, heterojen bir yapıdan oluşmaktadır. İçerisinde köylü, şehirli, ev kadını, işsiz veya meslek sahibi fakat kendini geliştirmek isteyen ya da temel becerilerden yoksun bireyler bulunmaktadır. Tüm bu bireylerin farklı beklentileri ve gereksinimleri bulunmakta, bu durum da yaygın eğitim etkinliklerinin kapsamının ne kadar geniş olması gerektiğini gözler önüne sermektedir (Celep, 2003, s. 7). Eğitim birbirinden farklı fakat tek bir toplumsal hedef doğrultusunda yetişen bireyler yetiştirmektedir. Bu eğitimin tek bir bina içerisinde ve belli zaman aralığında gerçekleşiyor olması, psikolojik, fizyolojik pek çok sıkıntıyı

içinde barındırmaktadır. Eğitim gibi değerli ve kalkınmada mihenk taşı olan bir meselede okul isimli dört duvar arasına sıkışmak bireylerin alacağı eğitimin kalitesini de etkilemektedir. Bireyler okulda geçirdikleri süreçlerin yanı sıra da kendilerini geliştirmeyi öğrenmeli, öğrenmenin yeri ve zamanının olmadığını fark etmelidir.

Türklerin Selçuklular zamanında oluşturdukları ilk örgün eğitim kurumlarına kadar vermiş oldukları eğitim, bilenlerin bilmeyenlere anlattıkları değerlerden ibarettir. Günlük yaşamda ve meslek hayatında usta-çırak ilişkisine dayalı olarak bireylere yapılan bu değer aktarımı, yaygın eğitim niteliğinde göze çarpmaktadır.

Cumhuriyet ilan edilmeden önce gerçekleşen usta-çırak anlayışı yaygın eğitimi anımsatsa da, Osmanlı Devleti zamanında da Selçuklularda olduğu gibi örgütlü bir yaygın eğitim sisteminin varlığından söz edilmemektedir. Medreseler, camiler, ahilik teşkilatı gibi kurumlarda yapıldığı kabul gören yaygın eğitim anlayışı düzenli olarak 19. Yüzyılda uygulanmaya başlanmıştır. 1862 yılında Darülfünunda verilen tarih, coğrafya gibi konularda halkın katılımına açık konferanslarla kendini gösteren yaygın eğitim anlayışı, diğer yaygın eğitim kurumu görevi üstlenen kurumlarca tepkiyle karşılanmış ve zamanla etkinliklerini azaltmıştır. Gönüllü manada yaygın eğitimi başlatan bu yükseköğretim etkinlikleri, Cumhuriyetin ilanıyla asıl amacını bulmuştur (Özbek, 2001, s. 43).

1923 yılında dönemin eğitim bakanı İsmail Safa bir genelge yayımlamış, halkı eğitmeye yönelik etkinliklerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Söz konusu genelgede Safa, “halk ile okullar ve öğretmenler arasında yakın ilişkiler kurulması; eğitimin her yaştaki ve sınıftaki halkın gereksinimi durumuna getirilmesi; toplumsal, ekonomik ve ulusal sorunlar konusunda öğretmen ve halktan ortak kurallar oluşturularak çalışmaların sürekli izlenmesi ve yerel yayınlara önem verilmesi” hususunda görüş ve isteklerini dile getirmiştir. Genelge, yaygın eğitimi düzenli ve planlı olarak başlatacak önemli belgelerden biri olmuştur (Celep, 2003, s. 92). Genelge yayımlandıktan bir ay sonra yeni bir genelge yayımlanmış, yaklaşık yüz farklı yörede Halk Mektepleri ve gece sınıfları açılmıştır. Başlatılan uygulama ile halk okuma yazma eğitimi ile tanışmıştır. 1925’te kadınlara ve erkeklere farklı saat aralıklarında verilecek

bu dersler çoğaltılmaya başlanmıştır. Halk Dershaneleri olarak bilinen bu derslerin yaygınlaşmasının ardından 1926 yılında kurulan Halk Terbiye Şubesi yaygın eğitimin resmileşmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Aynı sene içerisinde 25 Mart'ta çıkarılan 789 Sayılı MEB Örgüt Kanununda özel kuruluşlu işverenlerin işe aldıkları bireylerin alması gereken ilköğretim bilgisini vermeleri zorunlu tutulmuştur. Ardından Halk Dershaneleri için 1927 yılında bir yönetmelik daha çıkarılmıştır. Tüm bu gelişmelerle teşkilatlanmasına başlanan yaygın eğitim anlayışı, 1928 yılında Millet Mekteplerinin açılmasıyla okuma yazma etkinliklerinde sağladıkları başarılarla büyük ses getirmiştir (Okçabol, 1999, s. 251).

Yaygın eğitim düşüncesi özellikle Harf devriminden sonra cehaleti yok etmek, toplumsal kalkınmayı sağlamak amacıyla gelişme göstermiştir. Cumhuriyetin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk cehalete karşı açılan bu savaşı bizzat yönetmiş, şehir şehir dolaşarak halka yeni harfleri tanıtmıştır. O zamandan bu zamana epey geliştirme gösteren yaygın eğitim anlayışı daima ilköğretimle benzer olarak düşünülmüştür. Özellikle Cumhuriyet döneminde yaygın eğitim yetişkinler için oluşturulmuş bir ilköğretim programı gibidir (Kaya, 1977, s. 108-109). Türkiye Cumhuriyeti kurucu liderleri halkı geliştirerek arzu edilen toplum seviyesine ulaşmaya çabalamıştır. Tarihte gelişmiş pek çok ülkede görülen eğitime atfedilen değer, Amerika Birleşik Devletleri'nde de görülmektedir. Söz konusu devlet içerisinde toplumun göçmen kesiminin Amerikalaştırılması amacıyla Halk Odaları kurulmuştur. Atatürk devrimlerinden 1912 yılında kurulan Türk Ocaklarının kapatılıp yerine yeni rejime daha uygun özelliklere sahip Halkevlerinin kurulması ve sebep oldukları gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti toplumsal değişme serüveninde önemli rol oynamıştır.

IV. BÖLÜM

4. Çağdaşlaşma Yolunda Eğitimin Rolü ve Atatürk İlke ve İnkılapları

Mustafa Kemal Atatürk, yüzyıllardır ayakta kalmayı başarmış, artık gücünü yitiren bir devletin, ümidini kaybetmek üzere olan milletin içinde karanlık günlere bir ışık olmuştur. Gerekli literatür tarandığında karşımıza çıkan tablo kendisinin eğitime ne denli değer verdiğini ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasındaki rolünün kıymetini gözler önüne sermektedir. Bünyesinde yetişmiş bulunduğu Osmanlı Devleti'nin yenileşme ve köklü bir toplumsal değişim gerçekleştirme çabaları içerisinde şekillenmiş olan karakteri, meydana çıkan yeni devletin liderliğinde vücut bulmuştur. Kendisi 27 Ekim 1922 tarihinde Bursa'da öğretmenlere ithafen yapmış olduğu konuşmasında milleti içinde bulunduğu durumdan kurtaracak olan çareyi şöyle dile getirmiştir:

“Bir milleti, düşmüş olduğu herhangi bir felaketten kurtarmakta, bir milleti aydınlatmakta devlet adamlarının sahip olduğu büyük önem inkâr edilemez. Hatta diyebiliriz ki, bugünü görmek; milletin temizliği ve namusu, vatansever milli çabası ve özellikle hor görülen faydalı duyguları sayesinde etkili olmuştur. Fakat bugün ulaştığımız nokta gerçek kurtuluş noktası değildir. Bu düşüncemi açıklayayım: Bir milletin felakete uğraması demek, o milletin hastalıklı olması demektir. Bundan dolayı kurtuluş sosyal yapımızdaki hastalığı açmak ve tedavi etmekle elde edilir. Hastalığın tedavisi ilmi ve fenni bir şekilde olursa iyileştirici olur. Yoksa tam tersine hastalık sürekli ve tedavi edilemez bir hale gelir” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 387).

Araştırmamızın bu bölümünde, özünde Atatürk İlke ve İnkılaplarına dayanan yaygın eğitim kurumlarının toplumsal değişime olan etkisini anlayabilmek amacıyla Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışı irdelenecektir. Bu çerçevede ilkeler ve inkılapların mahiyeti aktarılmaya çalışılacaktır.

4.1. Atatürk'ün Eğitime Verdiği Değer ve Çağdaşlaşma Anlayışı

Osmanlı Devleti'nin savaşlar içerisinde boğuştuğu Trablusgarp, Çanakkale, Suriye, Kafkaslar gibi cephelerde yaşanan ağır mücadelelerde gelişen askerlik hayatı ve mesleğine verdiği önem, Mustafa Kemal'in kişiliğinde büyük etkiler yaratmıştır. Kendisi mesleğinde edinmiş olduğu tecrübelerle gerçekçi olmak, halkla yakın ilişkiler kurabilmek ve zamanlamayı iyi yapmak gibi onu liderlik mertebesine erdirtirecek pek çok karakteristik özelliğini bu yıllar içerisinde edinmiştir (Başgöz, 1995, s. 270). Bir devleti yok olmaktan kurtaracak çağdaşlaşma fikirlerinin rotasını böyle bir süreçte çizmiştir.

Kocatürk, içerisinde yaşanan çağın özelliklerine uyumlu olma, ayak uydurabilme anlamına gelen çağdaşlaşma kavramını, “toplum olarak gerek zihniyet, gerekse kurumlar açısından çağın gerektirdiği yaşam tarzına geçme, geçebilme” olarak tanımlamaktadır (Kocatürk, 1987, s. 85). Kili ise çağdaşlaşmaya farklı bir yorum getirerek onu bir özgürleşme biçimi olarak tanımlamıştır (Kili, 1994, s. 277). Avcı, kavrama Türkiye Cumhuriyeti penceresinden bakarak son noktayı koymuş ve çağdaşlaşma gayretlerinin hepsini Atatürk'ün Türk toplumunu geliştirmek ve diğer devletlerarasında hak ettiği konuma getirmek amacıyla yapmış olduğu tüm inkılâplar olarak dile getirmektedir (Avcı M. , 2013, s. 163).

Mustafa Kemal, yıkılmak üzere olan bir toplumdan yeni, modern ve çağdaş bir devlet yaratarak, bağımsız bir milletin lideri olmuştur. Lozan'da ve katıldığı tüm siyasi münakaşalar içerisinde, hem iç hem dış siyasette tek amacını modernleşmek ve çağdaşlaşmak oluşturmaktadır. Bu gayeye ulaşma yolunda, çağdaşlaşma kavramını tümüyle benimsemek gerektiğine gönülden inanan Atatürk, çağdaşlaşmayı hedeflerine yürüdüğü yolda bir araç değil, modern Türkiye Cumhuriyeti için vazgeçilemez bir amaç olarak görmektedir. Bu konuya verdiği önemi Bursa'da öğretmenlere yapmış olduğu konuşmasında, çağdaş bir Türkiye'nin devamlılığının önemini şu kelimelerle dile getirmektedir:

“Öğretmen hanımlarımız, öğretmen beylerimiz, şairlerimiz, edebiyatçılarımız, yazarlarımız sürekli millete bu felaket günlerini ve onun gerçek nedenlerini açık ve kesin olarak söyleyecekler, bildirecekler, bu kara günlerin dönmemesi için dünya yüzünde medeni ve çağdaş bir Türkiye’nin varlığını tanımak istemeyenlere, onu tanıtmak zorunda olduğumuzu hatırlatacaklardır.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 388)

Mustafa Kemal, pek çok toplumsal rolü bir arada üstlenmiş bir komutan, devlet adamı, eğitmen olarak değerlendirilirken elbette ki bir filozof olarak tarih sahnesinde belirmemiştir. Kendisi bir devlet adamı olmasına karşılık bir politikacı olarak da değerlendirilmemektedir. O, devletini hak ettiği seviyeye erdirmeye çalışırken filozofça bir yaklaşımla toplumsal değişmeyi ve gelişmeyi hedef belirlemiş, bu gelişmeyi iktisadi, kültürel, sosyal, siyasi olarak geniş bir yelpazede ele almış üstün bir kişilik olarak değerlendirilmektedir. Toplumun kültürel gelişimini ve kalkınmasını ekonomist bir anlayışla harmanlarken eski devletten kalan tarihi geçmiş fikirleri bir kenara bırakıp milli bir anlayışı benimsemiştir (Ekiz, 2007, s. 33). Toplumun değişimini ve gelişimini önemsemesindeki temel fikir geleceğin mimarının gençler olacağına olan inancıdır. “Gençliği yetiştiriniz, onlara bilim ve kültürün olumlu düşüncelerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Özgür düşünceler uygulamaya konulduğu vakit Türk ulusu yükselecektir” diyerek gençliğin kıymetine olan inancını dile getirmektedir. 1921 yılında savaştan yeni çıkmış şekilde, zor şartlar altında düzenlemiş olduğu I. Maarif Kongresinde de milletin devlete fayda sağlayacak güce erişmesinde eğitime verdiği önemi anlatmaktadır. Gökçe, kongrede Mustafa Kemal’e yöneltilen “Şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?” sorusuna “Milli Eğitim Bakanı olarak ulusal bilinçlenmeyi yükseltmek en büyük emelimdir” cevabını verdiğini dile getirmektedir (Gökçe B. , 2006, s. 85-86). Mustafa Kemal, Milli Eğitim Bakanı olmamış olsa da, geliştirmek ve yüceltmek için ömrünü adadığı Türk milletinin Başöğretmenliğini hayatı boyunca üstlenmiştir Söz konusu kongrede yapmış olduğu konuşmasında hedeflediği eğitim yönelimini Başöğretmenliğini yaptığı topluma uyarlayarak şöyle tasvirlemektedir:

“Şimdiye kadar sürdürülen eğitim yöntemlerinin milletimizin tarihi geriliğinde en önemli bir etken olduğu inancındayım. Onun için bir milli terbiye programından söz ederken eski devrin saçma sapan ve yaratılış özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen etkilerden bütünüyle uzak, milli ve tarihi karakterimize uyan bir kültürden söz ediyorum. Çünkü milli dehamızın tam olarak gelişerek ortaya çıkması ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Gelişi güzel izlenecek bir yabancı kültür şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür zeminle uygundur. O zemin milletin karakteridir” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 232) demiştir.

Araştırmamızın daha önceki bölümlerinde daha detaylı anlatıldığı gibi Cumhuriyet kurulduğunda var olan eğitim kurumları oldukça yetersiz vaziyet sergilemektedir. Dini eğitime yönelik kurumlar ağırlıkta gözükmektedir. Söz konusu kurumlara ortaokul, lise gibi isimler verilerek küçük çaplı bir birlik sağlanmış, bunun yanı sıra okulların öğrenim süreleri uzatılmıştır. Böylece Mustafa Kemal’in akılcı, bilimci, çağdaş fikirlerine uymayan eğitim kurumları tamamen fikirsel açıdan restore edilmeye başlanmıştır (Burak, 2008, s. 625).

Eğitime olan inancını karakteri ve duruşuyla da bütünleştirdiği görülen Mustafa Kemal, eğitim politikasının temellerini atmış bu konuda araştırmalar yürütmüştür. Yapmış olduğu tüm etkinliklerle birebir ilgilenmeye çalıştığı ve gerektiğinde kara tahtanın başına bizzat geçtiği tarihte görülmektedir. Harf inkılâbını gerçekleştirdiği sırada, bireysel çaba harcamış, ders kitaplarının içeriğine kadar her ayrıntıyla ilgilenmeye çalışmış ve hatta ders kitabı bile yazmıştır. Kendisi daima bilinçli ve çağdaş bir nesil yetiştirmek için uyanık kalmıştır (Bayındır, 2009, s. 2). Tarihte hiçbir devlet adamının ya da bir devrimcinin Mustafa Kemal kadar kendini milleti için eğitime adanmış olduğunu görülmediğini söyleyen İnan, onu bir “devrimci eğitimci” olarak nitelendirmektedir. Halkını eğitmek anlamında gerçekleştirmiş olduğu her atılımın temelinde eğitim, amacında ise kültür devrimi özelliği göstermektedir (İnan M., 1983, s. 65).

Eğitim anlayışını hümanist bir yaklaşımla yürüten Mustafa Kemal'e göre insanlar arasında fark gözetilmeyecek, fırsat eşitliğini sağlayacak, din veya ırk ayrımı yapılmayacak bir çağ başlamaktadır. Bağımsızlığa engel teşkil edecek tüm yönelimlerden uzak ortak bir insanlık anlayışıyla ilerleyecek olan bu çağ, evrensel bir boyutta tüm ulusları harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Kendisi, adının önüne aldığı unvanların yanı sıra insanlığa karşı geliştirdiği bu düşünceleriyle tarihte büyük bir önem arz etmektedir (Kocatürk, 1987, s. 54). Tarihte adını değerli fikirleriyle aksettirmeyi başarmış olan bu lider, arkasında aklın ve bilimin ışığında yürüyen bir toplum ve ortak bir insanlık anlayışıyla donanmış barışçıl bir dünya bırakmaya kendini adanmış gözükmektedir. Bu niyetini şöyle belirtmiştir: “Ben, manevi miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım ilim ve akıldır... Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinden akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar” (Gökçe B. , 2006, s. 86).

Akyüz, Mustafa Kemal'in öngördüğü akla, bilime, insanlığa dayanan; kalıplaşmış fikirlerden ve batıl inanışlardan uzak çağdaş Türk eğitiminin ilkelerini genel anlamda şöyle tanımlamaktadır: Bağımsız, milli, bilimsel, faydacı, üretici, cehaletten uzak bir eğitim (Akyüz Y. , Atatürk Öğretmenlere Dedi ki, 1981, s. 10-14). Hümanist bir biçimde özgürlüğü ve bilimselliği de ele alan Mustafa Kemal'in vurguladığı eğitim anlayışı bireyleri kendine olan inancı yüksek, düşündüklerini eyleme dökabilen, yüreği insan ve millet sevgisiyle dolu bir anlayışı kastetmektedir. Alkan'a göre de Mustafa Kemal'in eğitim felsefesi bilinç oluşturmak, etkinliklerin milli ve evrensel uyumluluğunu yakalamak olarak üç boyutta ifade edilmektedir (Alkan, 1978, s. 301). Mustafa Kemal 1 Mart 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin üçüncü toplanma yılını açarken söz konusu eğitim felsefesinde bağımsızlığa verdiği önemi şöyle açıklamıştır:

“Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları eğitim sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığı için kendi benliğine ve milli geleneklerimize düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. Milletlerarası dünyanın bugünkü durumuna göre, böyle bir savaşın

gerektirdiği mücadele ruhunu taşımayan insanlara ve bu nitelikteki insanlardan kurulu topluluklara hayat ve bağımsızlık hakkı yoktur” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 319).

Mustafa Kemal, gerçekleştirmeyi öngördüğü tüm inkılapları uygulamakta doğru zamanı kolladığı gibi; eğitim inkılaplarının da zamanını beklemiş, ancak Kurtuluş Savaşının örgütlenmeye başladığı dönem içerisinde konuşmaya başlamıştır. Elbette ki, onun fikirlerinin Milli Mücadele döneminden çok daha öncesine dayandığı bilinen bir gerçektir. Fakat fikirlerini somut bir biçimde ideolojileştirmesi ve açıklığa kavuşturması ilerleyen tarihlerde olmuştur. Başgöz, Mustafa Kemal’in eğitime ilk vurguyu Sivas Kongresinde bir gazeteciye verdiği demeçte yaptığını savunmaktadır. Gazeteciye söylediği “Eğitim okul demektir. Türk halkı iyi bir eğitim görmeli, iyi bir hükümete sahip olmalıdır. Türk köylüsünün pek azı okuryazardır. Ama köylüler tekâmüle isteklidir, çocuklarının iyi eğitim almasını ve Müslümanlığın değerler sistemi ile donanmasını isterler” cümleleri bunu kanıtlamaktadır (Başgöz, 1995, s. 274).

Gerçekleştirmeyi öngördüğü fikirleri vakti geldiğinde açıklıyor olmasına örnek olarak, Sivas Kongresinden evvel Erzurum Kongresinde kendisine yöneltilen “Yoksa Cumhuriyete doğru mu gidiyoruz?” sorusuna verdiği “Hala şüpheli mi var?” cevabıyla şahsına münhasır olan zamanı iyi belirleme özelliğini gözler önüne sermektedir. Fakat bu düşüncüyü o an için açığa çıkarmamayı doğru bulmuş ve ilan edeceği günün gelmesini beklemiştir. Karakterinin en güzide özelliklerinden biri olan bu sabır ve kararlılığı hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Şimdiye kadar yaptığı ve yapmayı planladığı tüm eylemlerin padişaha, halkın değerlerine karşı olmadığını hissettirerek, döneme ve koşullara uygun olarak kanunlara göre gerçekleştirmiştir (Kinross, 1994, s. 220).

Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduğu günden itibaren aklında var olan fikirlerini gerçekleştirmeye başlamış, özellikle eğitim alanında büyük bir halkçılık anlayışı benimsemiştir. Bu halkçılık anlayışından kasıt, her bireye eşit eğitim fırsatı manasına gelmektedir. Bu yolda bireylerin küçük yaştan itibaren özenle yetiştirilmesine

verdiği önemin yanı sıra yetişkin eğitimine de epey pay ayırmıştır. Ülkenin eğitimsiz ama en kıymetli halk kesiminin yetiştirilmesine yönelik şu cümleleri söylemiştir:

“Türkiye’nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim. Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. O halde herkesten daha çok rahatlık, mutluluk ve varlığa hak kazanan ve buna layık olan köylüdür. ...işte bu köylüdür ki, bugüne kadar eğitim nurundan yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı bizim uygulayacağımız eğitim siyasetinin temeli, ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. Ayrıntıya girmekten çekinerek bu düşüncelerimi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıttak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 313)

Konuşmasında da belirttiği gibi onun felsefesinde halka sırtını dayamak, halkın desteği ve inancıyla yola çıkmak her zaman en sağlam yol mahiyetindedir. Gerçekleştireceği her eylemde halkının fikirlerini, değerlerini ve var olan kültürlerini göz önüne alarak, onlara uygun inkılâplar gerçekleştirmiştir. Bu niyetle yaygın eğitim olarak kabul ettiğimiz halkın eğitime önem verdiği gözükmemektedir (Karagözoğlu, 1985, s. 211). Açıkladığı hedefler doğrultusunda halka aktarmak istediği bilgilerin akışını sağlamada karşısına ciddi engeller çıktığı görülmektedir. Büyük bir iletişim problemi ve bazı diğer eksiklerin olduğuna inanan Mustafa Kemal, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat ile öğretim birliğini sağlamış, 1928 yılında Harf İnkılâbını gerçekleştirmiştir. Tüm bunları gerçekleştirirken halkla olan iletişim kopukluğunu gidermek amacıyla Cumhuriyetin ilanından itibaren çeşitli yurt gezilerine çıkmıştır. Kendisi yapmış olduğu bu gezilerle eğitime verdiği önemi gözler önüne sererken büyük problemlerle karşı karşıya olduklarını daha somut bir şekilde görme fırsatı bulmuştur: Halk ve aydın kopukluğu. Keza 1930 ve sonrasında, yapılan inkılâpların halka benimsetilmesini sağlamak ve halk ile aydın arasındaki mesafeyi azaltmak amacıyla Halkevleri faaliyetlerinin yayılmaya başladığı görülmektedir (Bayındır, 2009, s.4).

Harf İnkılâbı gerçekleştikten hemen sonra Mustafa Kemal, mecliste yer alan her temsilciye seçildikleri şehirlere gitmelerini ve inkılâpları anlatmalarını, alfabeyi halka çalıştırmalarını görev olarak vermiştir. İsmet İnönü de bu görev dolayısıyla Malatya'ya gitmiştir. İnönü'nün orada bulunduğu süreçte söylediklerini Kinross şöyle anlatmaktadır: İsmet Paşa, “Bugün, bütün ülke bir dersane halini almıştır. Bu sınıfın öğretmeni de Gazi'nin kendisidir. Bütün Türk milleti bu okulun sınavını verinceye kadar olanca gücüyle çalışmak zorundadır” demiştir. Gerçekten de, İnönü'nün belirttiği gibi milletin öğretmeni olan Mustafa Kemal'in öğretmenlik mesleğine ne kadar yakıştığını dile getiren Kinross, Dolmabahçe Sarayı'nda kara tahtasıyla ders anlatan bir lider görüntüsünden övgüyle bahsetmektedir (Kinross, 1994, s. 513).

Mustafa Kemal'in eğitim kategorisinde yakalamış olduğu tüm başarıları, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde defalarca kanıtlanmıştır ve etkisi günümüze kadar devam etmektedir. Uluslararası manada ise Mustafa Kemal'in eğitim faaliyetlerinin kıymetinin somut manada kanıtlanması 1978 yılına denk gelmektedir. O sene, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunun (UNESCO) 20. Genel Konferansında bazı eğitim meseleleri görüşülmüştür. Söz konusu meseleler okuryazar oranının artırılması, bireylerin eğitim ve kültür seviyelerini yükseltilmesi gibi amaçlar için kurum arayışları çerçevesinde şekillenmektedir. UNESCO'nun 1978 yılında aradığı, nasıl kurumlar oluşturulmalıyız, sorusunun cevabını Türk İnkılâbı tüm öğretmen ordusuyla birlikte, 50 sene önce vermiş; Başöğretmenlerinin yarattığı kurumlar ve yetiştirdiği öğretmenlerle büyük başarıları adım atmıştır. Böylelikle uluslararası alanda yankı uyandıran Türk İnkılâbı evrensel manada etki bırakmış ve hala bırakmaktadır (İnan M. , 1983, s. 61). “Biz Atatürk'ü daima saygıyla anıyoruz. O'nun prensipleri sadece kendi ülkesi için değil, aynı zamanda dünya siyaseti için de değerli kalacaktır. O kendi zamanının çok büyük bir insanıdır. Böyle büyük bir insanın fikirleri kendi zamanının ötesinde ve tarihsel periyotlarda daima ayakta kalacaktır. O'nun ayrıcalıklı özelliği geleceği yorumlayabilme kapasitesidir” diyen Mihail Gorbaçev, Mustafa Kemal Atatürk'ten evrensel anlamda etkilenildiğini ifade etmektedir (Ekiz, 2007; akt. Ozankaya, 2001, s. 35).

Eğitim yöntemlerini, karşılaştırmalı olarak görme ve inceleme fırsatını küçük yaştan itibaren yakalayan Mustafa Kemal, öğrencilik hayatı boyunca öğretmenlerinden etkilenmiştir. Eğitime olan ilgisinin yeşermesinde, Şemsi Efendi'nin etkileri göz ardı edilmemelidir. O daima, okumayı öğrendiğinde duymuş olduğu mutluluğu halkına da yaşatmayı hedeflemiştir. Kendisinin ilkokul öğretmeni olan Şemsi Efendi çağına göre öğrenmeyi kolaylaştıran ve farklı ders teknik ve yöntemleriyle kendini geliştirmiş bir öğretmen olarak görülmektedir. Onun öğrencisi olan Mustafa Kemal de Harf İnkılâbını uygularken öğretmeninden öğrendiklerini uygulamış, kısa sürede ama kalıcı bir biçimde milletine alfabeyi öğretmeye çalışarak bu işi gerçekleştirmiş, halkını bir an önce cehalet rüzgârından kurtarmaya çabalamıştır (Akyüz Y. , 1992, s. 234). Eğitime olan sevgisi ve inancı, öğretmenlik mesleğini resmîyette yapmıyor olsa da onu bu işten hiçbir zaman uzak tutmamış, keza 1937 yılında matematik terimlerini Türkçe diline uyarlayarak meşhur “Geometri” kitabını yazmıştır.

Devletin en zorlu günlerinden itibaren, çevresindeki herkesin “ama önce savaş, önce siyasi başarı” demesine rağmen, Mart 1921’de düzenlemiş olduğu I. Maarif Kongresinden 1 Kasım 1938 tarihine kadar tüm eğitim meselelerinden haberdar olduğu, aklının bir köşesini daima eğitimci kişiliğine ayırdığı yapmış olduğu konuşmalarda ve eylemlerde görülmektedir (İnan M. , 1983, s. 57). Mustafa Kemal Atatürk’ün modernleşme ve çağdaşlaşma serüveni, Batı taklitçiliği olarak algılanabilmektedir. Fakat literatürü taradığımızda kendisinin çağdaşlaşma anlayışının taklitçilikten uzak olduğunu söyleyebilmekteyiz. O; çağın ortağı olmayı, bilimsel bilgiyi, teknolojiyi ve kültürü alıp milletimize uyarlayıp bunu eğitimle aktarmaktır. Aksine, var olan bir uygarlığın tüm özelliklerini bire bir alıp uygulamak onun çağdaşlaşma ve kültür anlayışına tamamen aykırı gözükmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün yönettiği Türk çağdaşlaşma hareketi, kısa bir zaman dilimi içerisinde başarıyla yürütülmüştür. Avcı’ya göre hiçbir dış baskı altında kalınmadan yapılan bu çağdaşlaşma hareketi, “Batıya rağmen batılılaşmak” olarak nitelendirilmektedir. Akla ve bilime dayanan bu hareket, Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözleriyle vücut bulmaktadır (Avcı M. , 2013, s. 163-164).

Çağdaşlaşmadan kasıt bilgiyi almak, cehaletten sıyrılmak olmuştur. Bunun en güzel yöntemi ise elbette ki eğitimidir.

Mustafa Kemal'in hayatı boyunca çağdaşlaşmayı bir amaç olarak benimsediği, yaptığımız araştırmalar sonucunda gözler önüne serilmektedir. Onun çağdaşlaşma anlayışı, Batı uygarlığına dönüşmekten çok Türklüğe bir dönüş olarak gözükmektedir. Çağdaşlaşmanın önüne çıkabilecek her engeli yok etmeyi amaçlayan bu düşünce sistemi, elbette ki resmi bir sistem içerisine girme ihtiyacı duyar. Türk halkının ihtiyaçlarına ve erişmek istenilen hedef seviyeye uygun olarak gerçekleşen siyasal, sosyal, ekonomik inkılâpların bir sistemi, ilkeleri ve ideolojisi bulunmaktadır. Değinilmesi gereken bu sistem, Atatürk İlke ve İnkılâpları olarak ifade edebileceğimiz Atatürkçülük anlayışıdır.

4.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Rotası: Atatürk İlke ve İnkılâpları

Safa, “Kitaptan doğan devrimler vardır” demektedir ve kitaptan doğan eylemlerin ideallere dayandığını belirtmektedir. “Kitaptan doğan devrim” ifadesiyle anlatmaya çalıştığı, yani ideal kavramından kastı; hayal edilen, kurgulanan manasına gelmektedir. Safa'ya göre ideallerden doğan devrimlerin karşısında bir de hayattan doğan devrimler bulunur. İşte bu devrimlerin gerçeklerden beslendiğini belirten Safa, ideallerden doğan devrimlerin de er geç söz konusu gerçeklerle yüz yüze geleceklerini savunmaktadır. Türk İnkılâbı da gerçekleşmeden evvel bir eşinin ya da benzerinin bulunmadığı bir hareket idi. Safa'nın deyimiyle bir idealden doğmamış, hiçbir kitapta ilkeleri ve yönergeleri yazmamıştır. Türk İnkılâbında, “Evdeki pazarla çarşı arasındaki mesafe bütün hayal sınırlarını yok edecek kadar kısaltılmıştır. Daha genel bir ifadeyle hesap çarşının içinde yapılmıştır.” Türk İnkılâbının eşinin ve benzerinin olmadığı gibi, tek bir fikre, kalıplaşmış bir tarife mal edilmesi mümkün olmamıştır. Onun ilkeleri tarihtir ve gerçeğin ta kendisidir (Safa, 1999, s. 190-191). Mustafa Kemal, bir program geliştirici ya da bir kuramcı olmamış, gerçekleştirdiği devrimin temellerini uzun yıllar boyunca kendi karakteriyle de birlikte gençliğinden beri inşa etmiştir (Kili, 1995, s. 166-167).

Mustafa Kemal'in devrimleriyle inşa ettiği Türkiye Cumhuriyeti toplumu, elbette ki pek çok fikre ve temele dayanmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi tüm bunların bir kitabı, kullanım kılavuzu bulunmamaktadır. Fakat kendisi devrimini gerçekleştirdikten sonra doğaldır ki buna bir isim konulmuş, günümüze kadar da getirilmiştir: Atatürk İlke ve İnkılâpları. İlkeler, Mustafa Kemal'in çağdaşlaşma yolunda çizdiği rotayı ifade ederken; inkılâplar söz konusu ilkelerin ortaya çıkardığı somut verileri göstermektedir (Kocatürk, 1987, s. 62). Söz konusu rotayı çizen ilkeler Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik, İnkılâpçılık olarak temelde altı adettir. Altıntaş ilkelerin, köklerinin Fransız İhtilaline dayandığını savunmakta ve onları bir aydınlanma felsefesi olarak tanımlamaktadır (Altıntaş, 1998, s. 339).

Atatürk İlke ve İnkılâplarında fikirsel temel ve eylem birlikte hareket etmektedir. Düşünceler hiçbir zaman fikirsel manada kalmamış, yeri ve zamanı beklenerek en kısa zamanda uygulanmıştır. Toplumun aynı hedefler doğrultusunda hareket etmesi, kültür seviyeleri, gelişmişlikleri altı ilkede kendini bulmaktadır. Kili; birlik, otorite ve eşitlik kavramları üzerinde durmuş, tüm ilkelerin görev paylaşımı yapılarak çağdaşlaşma yolunda bu üç temel amacı sağladığını belirtmiştir. Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik ve Devletçilik ilkeleri birlik amacına; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik ilkeleri otorite amacına; altı ilkenin tamamı ise eşitlik amacına fayda sağlamaktadır (Kili, 1995, s. 224). Bu üç amacın ne denli önemli olduğunu ve ilkelerin ve inkılâpların oluşmasına en büyük nedeni, Osmanlı Devleti'nin son çabaları ve özellikle 1908 sonrası yaşananlar belirlemiştir. Baykara, Milli Mücadele dönemini Türklerin hayatta kalma çırıpınışları olarak değerlendirirken, ilke ve inkılâpları hayatta kalmayı başarmış bir milletin devrinin en iyisi olma çabası olarak görmektedir (Baykara, 1991, s. 177).

Atatürk İlkeleri resmi bir biçimde kabul edildiğinden bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşları olarak değerlendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkiye Cumhuriyeti olabilmesi ve bu yolda devam edebilmesi için tüm taşların yerine oturması gerekmektedir. Tek bir taşın eksikliği temele kökünden zarar verir ve bütünü bozar. Çağdaş devletlerin kalkınma yolunda çizmiş oldukları rotanın verdikleri

sonuçlarına bakacak olursak, 20. yüzyılın başındaki akımların büyük çoğunluğu 25 veya 100 yıl gibi kısa bir sürede tarih sahnesinden silinmiştir. Mustafa Kemal'in gerçekleştirmiş olduğu eylemlerin dayandığı fikirler ise, bugün bile aslını aratmamaktadır. Bu durumun en büyük sebebi Mustafa Kemal'in altı ilkenin mahiyetini çok iyi kavramış, hepsini bir bütün halinde benimsemiş ve benimsetmeye çalışmış olmasından kaynaklanmaktadır (Yuvalı, 1997, s. 975).

Atatürk İlke ve İnkılâplarının sistemleştirilmesi, aşamalı olarak parti programı adı altına yapılmıştır. Mustafa Kemal'in, fikirlerinin somut manada toplandığı bir örgüt olarak kurmak istediği parti sistemini, 1922 senesinde millete açıkladığı görülmektedir. 6 Aralık 1922 günü gazetecilere bu fikrini beyan etmiş ve kuracağı partinin daima bağımsızlığı, ulusal egemenliği temsil edeceği bilgisini vermiştir. Halkçılık ilkesine hayatı boyunca ayrı bir anlam yükleyen Mustafa Kemal, partinin halkçı bir anlayışa sahip olduğunu, eşitlik, özgürlük ve sınıfsız bir toplumu savunurken belli etmektedir. Sözü geçen tüm bu düşüncelerini parti programı adı altına sistemleştirmiş olup, zamanla tüm devlete de uyarlayacaktır (Kili, 1995, s. 190).

Parti programıyla hayata somut anlamda geçirildiği kabul edilen ilkelerin tamamı tek bir seferde kabul edilmemiştir. 1927 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğünde Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Halkçılık ilkesi net bir şekilde belirirken, 1931 yılında bu ilkelere Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri de dâhil edilmiştir. Altı ilkenin tüm topluma ve devlete mal edilip, anayasaya girmesi ise 5 Şubat 1937 Anayasa Değişikliği ile gerçekleşmiştir (Yalçın, 1998, s. 576). Mustafa Kemal, ilkelerine bütünleyici ilkeler de eklemiş, onları daima geliştirmiş ve canlı tutmuştur.

Literatüre bakıldığında kimi araştırmacıların Türk İnkılâbına alternatif isimler vermekte oldukları görülmektedir örneğin "Atatürk İnkılâbı" gibi. Fakat toplumsal değişimin bir aracı olan inkılâp kavramı her ne kadar insani bir eylem olarak değerlendirilse de tek bir kişiye ya da kişiler topluluğuna mal edilmemesi gerekmektedir. Mustafa Kemal de Atatürk İnkılâbı kavramını reddeder. Tarihte bizzat gerçekleştirmiş olduğu inkılâptan söz ederken Türk İnkılâbı kavramını kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. 1938 yılından sonra da Atatürk İnkılâbı, Atatürk Reformu

olarak ifade edilmeye devam edilen kavramın aslı Mustafa Kemal'in amaçlarında saklıdır. Türk milletine adadığı ve onlar için gerçekleştirmiş olduğu Türk İnkılâbı elbette ki bir şahsa değil Türk milletine aittir (Aybars, 1992, s. 14).

Mustafa Kemal, daha önce de bahsedildiği gibi ilkelerinin arasında bir ayırım yapmamış, hepsini bir bütün olarak ele almış ve uygulamaya koymuştur. Geliştirmiş olduğu altı ilkenin arasında pek tabii bir tutarlılık, süreklilik görülmektedir. Örneğin; Cumhuriyetçilik ilkesini prensip olarak benimseyecek bir toplumun, imkânlar dâhilinde özgür düşünce anlayışına saygılı olması beklenebilecek bir sonuç olarak görülmektedir. Milliyetçilik ilkesi ise kendi milletine ait değerleri koruyup kollamak olarak belirirken, halkın eşitliğine ve yararına çalışan Halkçılık ilkesine sırtını dönmesi imkânsız gözükmektedir. Daima gelişmeye ve yenileşmeye yönelik İnkılâpçılık ilkesi, dogmatik düşünceleri reddederken, Laiklik ilkesine destek olacaktır. Ve pek tabii Laiklik ilkesine inanan bir toplum kişiye ve inançlarına saygılı olacak, Halkçılık ilkesine destek olacaktır (Bursalıoğlu, 1989, s. 311). Tüm bu değerleri benimseyen vatandaşlar ise anlatılan ilkeleri davranış haline dönüştürdüğünde başarı ve çağdaşlaşma tüm toplumun ayaklarına kadar bizzat gelmiş olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihine bakıldığında, teokratik bir güce ve devlet anlayışına karşı çıkılarak, dinin devlet işlerinden ayrı tutulmak istendiği, sınıf veya cemaat üstünlüğüne dayanmayan, milletin egemenliğine dayalı yeni bir sistem kurulduğu görülmektedir. Bu gerçekten yola çıkılırsa Laiklik ilkesinin tüm altı ilkenin eksenini oluşturacağı görüşünde olan Kongar, ilkeyi daha önemli olarak nitelendirmese de çok kıymetli görmektedir. Kongar, Laiklik gibi her ilkenin çok kıymetli amaçlara ithafen oluşturulduğuna dikkat çekmiş, Cumhuriyetçilik ile yepyeni bir rejimin ortaya konulduğunu, Milliyetçilik ile ırkçılıktan tamamen uzak manada çağdaş bir bütünleştirici anlayışla hareket edildiğini dile getirmiştir. Söz edilen Milliyetçilik anlayışıyla Halkçılığın doğal uyumu ile bu milleti kalkındıracak bir Devletçilik ilkesinin ne denli yakıştığı da açıkça görülmektedir (Kongar, 1998, s. 306). Elbette ki hiçbir ilke birbirinden ayrı düşünülemez ve üstün tutulamaz, fakat İnkılâpçılık ve Laiklik ilkeleri kendi içlerinde en fazla tutarlılığa sahip iki temel ilke mahiyetinde karşımıza

çıkılmaktadır. Kongar'ın tüm ilkelerin eksenini olarak gördüğü Laiklik ilkesinin temel taşlarının, İnkılâpçılık ilkesinin rengine ne denli benzediği aşîkârdır.

“Türk inkılâbının temeli olan Laiklik ilkesinin korunması kanunlarla sağlanmaktadır fakat bu kanunların işlemesi önce onu uygulayanların laik düşüncede olmasına bağlıdır” diyen Avcı da Kongar'ın görüşünü desteklemekte ve çok değerli bir gerçeği gözler önüne sermektedir: İlkeler koymak, rotalar çizmek elbette ki önem arz etmektedir fakat bu fikirlerin uygulayıcıları ve rehberleri ilkenin mahiyetini ve başarı oranını belirleyecek asıl etkenlerdir (Avcı C. , 1990, s. 491-492). Mustafa Kemal de bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtmiştir: “Düşünceler, anlamsız, mantıksız safsatalarla dolu olursa, o düşünceler hastadır. Keza sosyal hayat akıl ve mantıktan mahrum, yararsız ve zararlı bir takım inançlar ve geleneklerle dolu olursa felç olur” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 387).

Türk toplumu ilkelerini koruyacak liderler yetiştirmiş, milletini ileriye taşıyacak ve milletine uygun olan her bir adımı çekinmeden atmıştır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında toplumun hemen her kurumunda hissedilen emperyalist güçlerin etkisiyle başa çıkmak amacıyla ortaya çıkan Devletçilik ilkesi, Türk toplumunun var oldukları ilk tarihten itibaren çizdiği ekonomi politikalarına da uygunluk göstermektedir. Devletçilik örneğinde görüldüğü gibi tüm altı ilke Türk toplumuna uygun olarak geliştirilmiştir (Baykara, 1991, s. 175).

Mustafa Kemal'in eğitime verdiği önem, en büyük devrimi olan Cumhuriyetin korunmasıyla önemli bağlantılar içermektedir. Kendisi Cumhuriyetçilik ilkesine ayrı bir kıymet vermiş, onu Türk gençliğine emanet etmiştir. Onun Gençliğe Hitabe'sinde geçen “Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyet'ini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur.” sözleri Cumhuriyetçilik ilkesine gösterdiği kıymeti gözler önüne sermektedir. Bu değerli ilkeyi koruyacak gençleri yetiştirecek olan öğretmenlere ithafen yaptığı konuşmasında öğretmenlere düşen görevin mahiyetini şu meşhur sözcükleriyle anlatmaktadır:

“Öğretmenler, yeni nesli, Cumhuriyetin özverili öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin yeteneğiniz ve özveriniz derecesiyle uygun olacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenlen kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli, bu kalite ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir. Sizlerin, seçkin görevinizin yerine getirilmesine büyük özveriyle varlığınıza vereceğinize hiç şüphe etmem.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 605)

Öngörülen eğitime milli bir anlayış katan Milliyetçilik ilkesi, toplumun tek bir dil ve kültür noktasında birleşmesini sağlayarak toplumsal bütünleşmeyi hümanist bir biçimde gerçekleştirmiştir. Bursalıoğlu’nun “demokrasinin Türkçesi” olarak ifade ettiği Halkçılık ilkesi sayesinde Mustafa Kemal, kurumsal çalışmalarının da desteğiyle, dilde bir yenileşme başlatmış, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamayı başarmıştır. Devletçilik ilkesi ile bölgesel anlamda kalkınma projeleri yürütülmüş, tüm bu projeler eğitime de destek sağlamıştır. Ülkenin dört bir yanında açılan fabrikalara eğitim kurumları sayesinde donanımlı insan gücü yetiştirilmiştir. Türk İnkılâbının temel taşları olarak nitelendirdiğimiz Laiklik ve İnkılâpçılık ilkeleri ile toplumsal modernleşme aklın ve bilimin ışığında hızlandırılmış, eğitim inkılâpları ile gerçekleştirilen her eylem sağlamlaştırılmıştır (Bursalıoğlu, 1989, s. 312).

Kürkçüoğlu, eski kadı askerlerden birinin Mustafa Kemal’i tarihin en iyi psikoloğu olarak tanımladığını yazmaktadır. Kadı askerinin Mustafa Kemal’i şöyle tanımladığını anlatmaya devam eder: “Milletin ruhunu avucunun içi gibi biliyor. Zira hiçbir fert mensup olduğu milletle onun kadar kaynaşmış birleşmemiştir. Milletten bütün ıstıraplarını, kendi vücudunda hissetmiş; milletin ne istediğini, neyi istemediğini, ne düşünüp neden şikâyet ettiğini kendi beyninin hareketlerinde ve kendi vicdanının fevranlarında keşfedip anlamıştır” (Kürkçüoğlu, 2002, s. 1027). İşte bu ünlü psikoloğun gerçekleştirdiği Türk İnkılâbı, pek çok araştırmacının ortak bir görüşte birleştiği gibi tarihin çarpıcı eylemlerinden biridir. Türk İnkılâbı hiçbir milletin veya liderin gerçekleştiremediği bir zaman dilimi içinde, 20 yıldan bile daha az bir sürede gerçekleştirilmiş, çok yönlü bir inkılâptır. İçinde toplumun siyasi çizgisinin değişmesinden, iktidarın kaynağına, harflere, şapkalara kadar pek çok yeniliği

barındıran hareket, modernleşmek ile gelenekçilik arasındaki çekişmelerden yılmış bir toplumu çağdaş bir topluma dönüştürmüştür (Mumcu, Özbudun, Feyzioğlu, Ülken, ve Çubukçu, 1986, s. 78-79).

Türk İnkılâbının tarihteki diğer inkılâplardan en farklı ve güçlü yönünün bir kültür inkılâbı olduğunu söyleyen Eroğlu, sadece siyasi değil, felsefeden eğitime, sanata kadar topluma dokunan, ulaşan bir inkılâp hareketi olduğunu eklemektedir. Ona göre Türk milletinin kaderini, geleceğini şekillendiren bu hareket kökten ve esaslı bir felsefeyi ve pek tabii olarak azmi gerektirmektedir (Eroğlu, 1982, s. 490).

Atatürk İlke ve İnkılâplarının genel çerçevesine bakıldığında şu gerçek ortaya çıkmaktadır: Mustafa Kemal eğer gerçekleştirmiş olduğu tüm yeniliklerden tek birini bile gerçekleştirmiş olsaydı yine de tarihe adını altın harflerle yazdırırdı. Bu görüşe katılan Feyzioğlu, bu teze olan inancını dile getirirken şu cümleleri söylemiştir:

“Yalnız saltanatı kaldırıp Cumhuriyeti kurması; yalnız egemenliğin bir şahsa değil, millete ait olduğu gerçeğini kafalara, gönüllere ısrarla yerleştirmesi; yalnız halifelîğe ve teokratik devlete son verip laik ve çağdaş bir devlet kurması; yalnız medrese eğitiminin yerine çağdaş eğitimi ve bilimsel düşüncüyü geçirmesi; yalnız yüzyıllardır süren mezhep kavgalarına son verip bu ayrılığı tamamıyla unutturması; yalnız Türk milletinin birlik ve bütünlüğünü güçlendirmesi Mustafa Kemal Atatürk adını tarihe altın harflerle yazdırmaya yeterdi. Mustafa Kemal Atatürk, yalnız Harf İnkılâbını yapmış ve Başöğretmen olarak okuma yazma ve kültür seferberliğini başlatmış olsaydı vefalı milletinin hiçbir zaman unutmayacağı büyük bir hizmeti başarmış olurdu” (Feyzioğlu, 1981, s. XIV-XV).

Mustafa Kemal yaptığı eylemlerin her adımını sıralamış, yeri ve zamanının gelmesini beklemiştir. Daima liderliğini yaptığı toplumun ihtiyaçlarını, önceliklerini dikkate alarak ilerlemiştir. İnkılâplarında da en çok kabul görecekt, halkının en üst düzeyde hazır olduğu yeniliği ilk sıralara çekmiş, halkını zorlayacak olanları ise sonraya saklamış, halkı hazır olduğunda gündeme getirmiştir. Mustafa Kemal, zor kullanmayı bir seçenek olarak görmemiş, kestirme yolları olabildiğince kullanmamayı tercih

etmiştir. Elbette onun da Cumhuriyeti bir gecede ilan etmek gibi istisnaları olmuş, fakat bunlar zor kullanmak niyetiyle değil gerekliliği nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Eğer bu fikrini Amasya Genelgesinde topluma duyurmuş olsaydı, Erzurum Kongresine kadar tutuklanmış vaziyette olurdu. Oysa Mustafa Kemal, bu hataya düşmemiş, gerçekleştirdiği inkılaplarda korkutucu olmamayı seçmiştir (Kili, 1995, s. 168).

Mustafa Kemal Atatürk, inkılaplarının korunmasının mahiyetini anlatırken “Biz büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. En ileri demokraside bile rejimi korumak için tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince inkılâbı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız” demiştir. Bu sözlerine paralel olarak 1982 Türk Anayasası demokrasiyle uyumlu, çağdaşlaşmaya aykırı olmayan tüm inkılâpları koruma tedbirini resmi olarak almıştır (Giritli, 1997, s. 216). Mustafa Kemal’in miras olarak bıraktığı tüm değerler, İnkılâpçılık ilkesi daima kulakta küpe edilerek var olmalıdır. Eğer, Atatürk İlke ve İnkılâpları son kullanma tarihi geçmiş bir düşünce, mazide kalmış bir yöntem olarak düşünülürse bu ilkelerin asıl hedefinden uzaklaşmış olunacaktır. İlkeler hiçbir zaman durmayan, donmayan daima canlı ve nesillerce ihtiyaç duyulacak fikirlerden oluşmaktadır (Tanfer, 1998, s. 1185).

Sonuç olarak Türk İnkılâbı ve İlkeleri, Türkiye Cumhuriyeti’ne ve asıl olarak onun gençlerine emanet edilen, ne pahasına olursa olsun korunması biz yeni nesle düşen kıymetli bir yükümlülüktür. Adına ne denilirse denilsin, nihayetinde hiçbir kişiyle veya toplulukla, tek bir ideolojiyle bağlantısı bulunmamaktadır. Mustafa Kemal’in tüm birikimini Millet Mektepleri, TTK, TDK ve Halkevleriyle aktarmaya çalıştığının anlatıldığı bölüme geçmek yerinde olacaktır.

V. BÖLÜM

5. Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim Kurumları Faaliyetleri ve Toplumsal Değişime Etkileri

Saltanattan Cumhuriyete geçiş sürecinde yaşanan toplumsal hareketliliğe yaygın eğitim kurumlarının katkısını görebilmek için, dönemin yaygın eğitim kurumları ve faaliyetlerini incelemek gerekmektedir. Bu kapsamda incelenecek olan kurumlar; Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri'dir. Kurumların faaliyetlerinin araştırıldığı bu bölümde, bu kurumlar toplumsal değişime etkileri bakımından incelenmektedir. Araştırmamızın mahiyetini anlamak ve sonucu kavramak açısından oldukça kıymetli olan bu bölümde kurumların incelenmesi kronolojik bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

5.1. Atatürk'ün Kültür Devrimlerinin İncisi: Harf Devrimi ve Uygulama Alanı Millet Mektepleri

5.1.1. Harf devrimi

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki milletler kültürleri ile milleti oluşturan bireylerin ortak değerlere sahip olmasıyla ayakta kalabilmektedir. Dil, bu ortak değerlerden bir tanesidir. İnsanlık tarihi boyunca bireyler birbirlerini anlamak gayesiyle çeşitli dil unsurları bulmuş ve kendi ortak yönlerini oluşturmuşlardır. Schiller, dil milletin aynasıdır bu aynaya baktığımızda kendimizin gerçek yankısını buluruz, diyerek bu tezimizi desteklemektedir. Milleti bir arada tutan unsurlardan biri olan dil, içerisinde bazı sesleri barındırmaktadır. Bizler bu seslerin toplamına “alfabe” demekteyiz.

Yunanca “alfa” ve “beta” harflerinin telaffuzundan meydana gelen bu kavram günümüze kadar gelmiştir (Acar, 1983, s. 20).

Çin kaynaklarına ve kendi tarihi belgelerimize dayanarak edindiğimiz sonuç Türklerin kullandıkları ilk alfabenin kendi yarattıkları Göktürk Alfabesi olduğudur. Göktürk Devletinden sonra bir başka kendi alfabelerinin yaratıcısı olan Türk devletimizin ise Uygurlar olduğu görülmektedir. Orta İran temelli Soğd Alfabesinden geliştirdikleri kendilerine özgü Uygur yazısının yanında devlet içinde başka alfabeleri de kullanan Uygurların İslamiyet’i benimsemeleriyle birlikte Arap harflerini kabul ettikleri görülmektedir (Ülkütaşır, 1973, s. 15). Göktürk ve Uygur Alfabeleri; Orhun Yazıtlarının günümüzde dahi tam manada çözülememiş olmasından da anlaşılacağı gibi, hece tekniği ve seslerin yetersizliği sebeplerinden dolayı Türkçenin karşılığını tam olarak verememiş konumda bulunmaktadır. Daha sonra benimsenen Arap Alfabesinin ise sesli harflerin eksikliğinden ötürü Türkçeye uygun bir alfabe olamadığı görülmektedir. Fakat bu uygunsuzluk durumu yetkililerce çok geç fark edilmiştir (Öztürk, 1998, s. 2-3). En az 8 sesli harfle ifade edilmesi gereken Türkçe kullanmış olduğu eski alfabelere oranla çok daha fazla sesli harfe ihtiyaç duymaktadır. Arapçada bulunan 3 sesli harfin varlığı aynı kelimenin birden fazla telaffuzda söylenmesine sebep olmaktadır. Alfabenin sesli harf eksikliği olmasının yanı sıra fazladan bulundurduğu Türkçede var olmayan sesler de bu sorunu büyötmektedir. Avcı; etti, itti, attı, öttü, üttü gibi kelimelerin Arapçada aynı biçimde yazıldığını ifade ederek sesli harflerin yetersizliği durumunu örneklendirmektedir (Avcı C. , 2000, s. 105).

Daha önce belirttiğimiz gibi Arap harflerinin Türkçeye uygun olmadığının anlaşılıp müdahale edilmeye başlanmasının 1860’lı yılları bulduğu görülmektedir. Ancak bu tarihten önce 11. Yüzyılda kaleme alınan Kutadgu Bilig adlı eserden sonra yazılan Atabetül Hakayık adlı eser, kısa dönem içerisinde Farsça ve Arapçanın Türkçeye karşı üstünleşmeye başladığını, başlıgından dahi göstermektedir. Daha sonra yazılan Divan-ı Lügati’t Türk ve Muhakemetü’l Lügateyn adlı eserlerde Türkçenin savunulmaya başlandığı görülmektedir. Bu girişimlerin ardından Türkçede bir yalınlaşma yapılması gerekliliği daha programlı bir biçimde ilk kez Tanzimat dönemi bireyleri tarafından anlaşılmış, bu yönde birtakım çalışmalar yapılmıştır. Acar,

Şinasi'nin Şair Evlenmesi isimli oyununun halk tarafından kolay anlaşılır bir biçimde oynanmasını bu duruma örnek olarak vermektedir (Acar, 1983, s. 64-77).

Türkçede sadeleşme konusunu ele alan Tanzimat dönemi yöneticileri Osmanlı Devleti içerisinde yaşamakta olan azınlık gruplarının dahi okuma yazma hızlarının Türklerden daha fazla olduğunu görmüştür. Söz konusu azınlık grupları Arap alfabesiyle okuma ve yazmanın zor olmasından dolayı diğer alfabelerle yazmayı tercih etmektedir (Şimşir, 1992, s. 19). Fakat Osmanlı Devleti hızla memur yetiştirmek zorunluluğu hissetmektedir. Artık ezberci eğitim sisteminin ve Kur'an'dan bir şeyler ezberlemenin yetmemeye başlandığının anlaşıldığı ve bir çözüm bulunmaya çalışıldığı görülmektedir. Fakat Berkes böyle bir dönemde, yani kendi deyimiyle "Osmanlıcanın bile Türkçeleşemediği" bir dönemde yazının bir din sorunu değil bir okuryazarlık sorunu olduğunun anlaşılmasının çok güç olduğunu belirtmiştir (Berkes, 2003, s. 548).

Arap harflerinin yetersizliğinin anlaşılmasının ve bu konuda sağlam adımlar atılmasının 1860'lı yıllara rast geldiğini belirtmiştik. Bu doğrultuda Mayıs 1862'de Münif Paşa'nın vermiş olduğu bir konferansta Arap harfleri ile yazmanın zorluğundan, Avrupa ile Türk vatandaşları arasındaki okuma yazmayı öğrenme hızının farklılıklarından söz edilmektedir. Bu durum için Münif Paşa'nın çözüm önerisi kelimeleri yazarken sesli harfleri belli edecek hareketler kullanmak ya da kelimeleri bitişik değil ayrı ayrı yazmaktır (Çaycı, 2002, s. 197). Münif Paşa'nın özel fikri olarak sunmuş olduğu ilk çözümü diğer çözüme göre daha az savunduğu görülmektedir. Bunun sebebi Paşa'nın harflerin üzerine hareketler yazıldığı takdirde yazının daha çok karışacak olmasıdır. Fakat asıl çözüm olan Arap harflerinin ıslah edilmesinin yerine başka bir alfabenin kabul edilmesi fikrini Münif Paşa, ortamın müsait olmaması sebebiyle dile getiremeyecektir (Gülmez, 2006, s. 65-66).

Münif Paşa'nın atmış olduğu bu adımdan yaklaşık 5 sene önce harflerin ıslah edilmesini öneren bir önemli isim de Azerbaycanlı fakat aslen Türk olan Mirza Feth Ali Ahundzade Bey'dir. 1857 yılında Arap harflerinin düzeltilmesi gerektiğine dair bir rapor hazırlamaya başlamış fakat bunu Türklere sunma şansını bulamamıştır. 1862 Mayıs ayında Münif Paşa'nın gerçekleştirmiş olduğu konferansa Sadrazam Keçecizade

Fuat Paşa'nın aracılığıyla bitirmiş olduğu raporunu sunan Azerbaycanlı Türk, teşekkürlerle geri çevrilmiştir (Öztürk, 1998, s. 4). Aradan zaman geçtikten sonra yine bir rapor hazırlayan Mirza Feth Ali Ahunzade'nin, bu sefer Latin harflerinin kabul edilmesinin yerinde olacağını içeren bir rapor hazırladığı fakat yine geri çevrildiği görülmektedir (Ülkütaşır, 1973, s. 18-20).

II. Meşrutiyet dönemi beraberinde getirdiği özgürlük havasının, dilde yapılması istenilen fikirlerin daha rahat dile getirilmesine sebep olduğu görülmektedir. Bu konu kapsamında bir başka alfabenin kullanılması, yeni bir alfabenin üretilmesi hatta eski yazıya dönmek konusunun bile dile getirildiği görülmektedir. Halka yönelmenin dikkati çektiği bu girişimlerde dilbilgisi sorunları dahi görüşülmüştür (Gülmez, 2006, s. 63-64). Rahatça konuşulmaya başlanılan bu ortam içerisinde elbette ki bu fikirlere karşı çıkan bir grup bulunmuştur. Fakat II. Meşrutiyet döneminin yarattığı bu özgür ifade döneminden Harf Devriminin gerçekleşmesine kadar yaşanan süreçte Arap harflerinin bırakılması düşüncesine sahip olan kişilerin sayısının giderek arttığı görülmektedir. Bu durumu ifade eden Şimşir'in, II. Abdülhamit döneminde dil konularının rahatça konuşulduğu savının (Şimşir, 1992, s. 28) II. Abdülhamit hatıratında dahi, Latin harflerinin kabulüne ılımlı baktığını ifade etmesiyle desteklediği görülmektedir (Abdülhamit, 1987, s. 192).

Harf Devrimi ile ilgili Cumhuriyet öncesinde gerçekleştirilen çalışmaları ve adımları inceledikten sonra Mustafa Kemal Atatürk dönemine yönelmekte fayda vardır. Henüz Milli Mücadeleyi başlattığı sıralarda Türkçede bir harf değişikliği yapılması gerektiğinin bilincinde bulunan Mustafa Kemal, Milli Mücadele ve karakteri açısından önemli kararlar almış olduğu 7 Ağustos'u 8 Ağustos'a bağlayan gece Mazhar Müfit Kansu'ya not ettirdiği Latin harflerinin kabul edileceği bilgisi, Atatürk'ün bu konuya vermiş olduğu değerin Cumhuriyetten de öncesine dayandığını göstermektedir (Kansu M. M., 1988, s. 131). Mustafa Kemal Atatürk'ün konuya gösterdiği önemi ve bu konudaki kararlılığını görmek açısından, 1924 yılında harf değişikliği tartışmalarını resmen başlatan Şükrü Saraçoğlu'na, yapmış olduğu konuşmasını bilinçli bir şekilde görev olarak verdiği kanısı çıkarılabilmektedir. Avcı bu konuda; yapılan konuşmanın gerçekleştirilmek istenilen devrime halkın hazır olup olmadığını görmek açısından bir

“sondaj çalışması” olarak Atatürk tarafından yaptırılmış olduğunun muhtemel olduğunu belirtmektedir (Avcı C. , 2000, s. 109).

1926 yılına gelindiğinde toplumda hemen hemen her kesim tarafından konuşulur hale gelen dil sorunları, Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun, görüşmeleri esnasında bir çözüme ulaştırılmış ve Dil Heyeti adı altında bir kurul oluşturulup bu kurulda, toplumda konuşulan tüm tartışmaların masaya yatırılması kararı alınmıştır. 1927 yılında hızlanan kurul hazırlıkları sona ermiş ve kurul nihayet 26 Haziran 1928 yılında toplanmıştır. Kurulun ilk görevi ise Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiş olup, yeni bir Türk Alfabesi hazırlamaktır (Yüceer, 2002, s. 15). Kurulun ilk toplantısından 1 ay önce gerçekleşen TBMM toplantısında kabul edilen uluslararası rakamların kabul edilmesi adınının, Dil Heyetinin harfler konusuna net bir biçimde yönelmesi için bir ön ayak olduğu aşikârdır.

Dil Heyetinin yeni bir alfabe oluşturulması yönündeki çalışmaları Atatürk’ün de destekleriyle güç kazanmış, Latin harflerini olduğu gibi kabul etmeyi tercih etmemiştir. Mustafa Kemal bu konuda derin bir çalışma içerisine girmiş ve Türkçenin yapısında ve yazımında görsel ve ses açısından uyumlu bulmadığı bazı harfleri alfabede bulundurmama kararı almıştır. Örneğin Q, W, X gibi seslere ihtiyaç duyulmamıştır. Bu durumun yanı sıra Latin alfabesinde Türkçeyi seslendirmek açısından eksikliği fark edilen Ğ, Ç, S, J sesleri ile Ü, İ, Ö seslerinin eklendiği görülmektedir. Böylelikle yeni Türk Alfabesi bir başka uygarlıktan bire bir kopya edilerek alınmadan, kendi dilimize en uygun şekilde özgünleştirilmiş harflerle beraber alınarak 29 harfe ulaşmıştır (Kayıran ve Metintaş, 2009). Anlatarak olduğumuz Millet Mektepleri çalışmalarıyla yükselecek olan okuma yazmadaki artışın yanı sıra, bunca zamandır Harf devriminin gerçekleşmesini İslam’a olan bağlılığın milletçe azalacağı düşüncesini savunarak istemeyen gruba yönelik olarak Kur’an okuyanların oranlarında da bir artış görülmektedir. Kur’an’ın ilk Türkçe tercümesini yaptırıp, onu Türk milletinin anlamasını kolaylaştıran da 1930 yılında Mustafa Kemal Atatürk olmuştur (Boyacıoğlu, 2001, s. 446).

5.1.2. Toplumsal değişime etkisi açısından Millet Mektepleri kuruluşu ve faaliyetleri

Harf Devrimi öncesinde dahi Türkiye Cumhuriyeti için sorun teşkil eden okuryazar oranındaki azlık Mustafa Kemal Atatürk’ bu konuda çareler aramaya yönelttiğini belirtmiştik. Bu çarelerden sadece biri Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki eğitim sorunlarını ele almak için Avrupa’dan çağırılan John Dewey’dir. John Dewey’in Türkiye’de yapmış olduğu saha çalışmaları sonucunda hazırladığı raporun, 1927 yılında Halk Dershaneleri teşkilatının meydana gelmesiyle sonuçlandığı görülmektedir (Avcı C. , 2000, s. 117). Millet Mektepleri Talimatnamesi ile birlikte söz konusu Halk Dershanelerinin Millet Mekteplerine dönüştürüldüğü görülmektedir.

1928 yılına gelindiğinde Harf Devrimi yaklaşırken, Mustafa Kemal Atatürk Sarayburnu’nda yapmış bulunduğu meşhur nutkunun ardından 11 Ağustos 1928 tarihinde öğretilmeye başlanacak yeni Türk harflerini tanıtmak ve ilk eğitimi yapmak amacıyla Dolmabahçe’de bulunmuştur. Milletine verdiği bu ilk dersinde Atatürk en mutlu günlerinden birini yaşamaktadır. Yapmış olduğu ilk derse, başkanlık bünyesindeki memur ve devlet büyükleri katılmış, yeni alfabe ve bu alfabenin sesleri ile ilgili tanıtımlar yapılmıştır. 11 Ağustos’tan sonra bir daha 25 Ağustos’ta verilen dersin üçüncüsü ise 29 Ağustos günü verilmiştir (Ülkütaşır, 1973, s. 74). Derslerin devam ettiği günler içerisinde 24 Ağustos 1928 günü, alfabeyle ilgili katkı sağlayıcı bilgiler içeren “Yeni Türk Alfabesi” ve “Kıraat ve Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi” kitaplarının yayımlandığı görülmektedir. Yeni alfabeyi öğrenmesi gereken ilk grup olarak devlet görevlileri seçilmiş ve vatandaşlar için kurslar sağlanmaya çalışılmıştır. Kurslar sağlanamadığı takdirde bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi gerektiği bir durum içerisinde bulunulduğu hissettirilmiştir. Adeta bir seferberlik başlamış gözükmektedir. 1 Ekim 1928 tarihi ile ise tüm devlet dairelerinde belge ve yazışmalarda kesinlikle yeni harflerin kullanılacağı duyurulmuştur (Avcı C. , 2013, s. 50).

İlk derslerini gerçekleştiren Mustafa Kemal’in, elbette ki sadece bu dersleriyle yetinmeyip Ağustos ve Eylül 1928 tarihleri arasında Anadolu’nun pek çok bölgesine seyahatlere çıkmaya başladığı görülecektir. Tekirdağ, Çanakkale, Tokat, Bursa,

Gelibolu, Sinop, Eceabat, Samsun, Amasya, Sivas, Kayseri gibi şehirlerde seyahatlerini tamamlayan Atatürk Ankara'ya dönmüştür (Ülkütaşır, 1973, s. 90).

Dolmabahçe'de yapılan derslerin bitiminin ardından 9 Eylül 1928 günü Ankara'ya dönen İsmet İnönü Maarif Bakanlığının faaliyetleri sayesinde büyük bir okula dönen yurt için Necati Bey'e şu sözlerini söylemiştir: “En büyüğünden en küçüğüne bütün mektepler bu sene yeni harflerle tedrisata devam edecekler”. Bu sözleriyle Bakanlığa talimatı vermiş bulunan İsmet İnönü'nün buyruğundan sonra ilk olarak öğretmenlere yeni Türk harflerinin öğretilmesi gerekliliği gündeme gelmiştir (Şimşir, 1992, s. 229).

1928 yılında tüm gözler üzerine çevrilen ve İsmet İnönü'den talimatı alan Maarif Bakanı Necati Bey, yoğun bir çalışma içerisine girmiştir. Bakanlığı pek çok önemli görev beklemektedir ve her şeyden önce harfler konusunda bilgili bir öğretmen ordusuna ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretmenlere gerekli eğitimin verilmesi ve bilgilendirme sağlanması amacıyla bir kongre düzenlendi ve bu kongre sonucunda öğretmenlerin yeni harfleri öğreteceklerine dair ant içtikleri kayıtlara geçmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk canla başla çalıştığı yeni Türk harflerinin tüm ülke çapında, milletin tamamına öğretilmesi seferberliğinde halkına şu yönlendirmeleri yapmaktadır (Cemil, 1929):

“Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir, yüzde sekseni bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir, mazisini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma-yazına bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardır. Artık mazisinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim.”

Yeni Türk harflerinin öğrenilmesine duyulan ilginin büyüklüğünün yanı sıra yeni harflerin gerçekten de kolay öğreniliyor olması halkı heyecanlandırmış, olumlu yönde güdülemiştir. Bakanlık halkın göstermiş olduğu yoğun ilgiye Halk Dershanelerinin yetmeyeceğini, bu teşkilatların devlet eliyle birlikte çoğaltılması gerektiğini anlamış bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Halk Dershanelerinin hazırlanacak bir talimatname ile Millet Mekteplerine dönüştürülme süreci başlamaktadır. Harflerin kabulünün resmi gazete yayımlanmasından hemen sonra 8 Kasım 1928 günü, İsmet İnönü'nün meclisteki konuşması ile gündeme getirilen Millet Mektepleri projesi halka duyurulmuştur. İsmet İnönü, bu projeden beklentisinin oldukça yüksek olduğunu, yaklaşık bir sene içerisinde 100.000 vatandaşın okuma yazmayı öğreneceğini vurgulamasıyla belli etmiştir. Bayındır Uluskan, İsmet İnönü'nün bu tavrının Millet Mekteplerine olan inancını ve beklentilerini gösterdiğini belirtmektedir, halkın da bu inancın coşkusundan payını alacağı aşikârdır (Bayındır Uluskan, 2010, s. 202).

Maarif Bakanı Mustafa Necati Bey'in büyük bir öz veriyle hazırlanmış olduğu Millet Mektepleri projesinin 11 Kasım 1928 tarihinde talimatnamesi Danıştay incelemesi ve Hükümet onayıyla kabul edilmiş, 24 Kasım günü resmi gazetede yayımlanmış ve 15.000 adet basılarak Anadolu'nun her bir bucağına dağıtılmıştır (İlgürel, 1981, s. 30). Fakat zaman geçtikçe söz konusu 1928 yılında yayımlanan talimatnamenin bazı ihtiyaçları karşılamadığı ve bazı düzenlemelere ihtiyacı olduğu anlaşıp, 1929 yılı içerisinde bir yeni talimatname daha yayımlanmıştır. Yayımlanan son talimatname olan 1929 MMT toplamda 56 adet maddeden oluşmaktadır.

1929 Talimatnamesinin ilkinden en büyük farkı birazdan anlatacağımız Millet Mektepleri bünyesindeki A ve B dershanelerinin etkinlikleridir. 1928 Talimatnamesi A dershanelerinde hiçbir şekilde okuma yazma bilmeyen vatandaşlara eğitim verirken, B dershaneleri önceden Arap harfleriyle okuma yazmayı bilen vatandaşlara verilmektedir. 1929 yılında talimatnamenin değişmesiyle beraber söz konusu A dershaneleri hiç okuma yazma bilmeyen ve Arap harfleriyle okuma yazmayı bilen vatandaşları bir araya toplayarak eğitmektedir. 1929 Talimatnamesindeki B dershanelerinin etkinlik alanı ise araştırmamızın konusu olan yaygın eğitime yönelik bir amaçla beraber, vatandaşları

vatandaş olmanın özellikleri ve sorumlulukları konusunda bilgilendirmek niyetiyle varlığını sürdürmektedir.

1928 yılında yasalaşan ve kuruluşu kabul edilen Millet Mektepleri 1 Ocak 1929 tarihinde adeta bir bayram havasında, günler öncesinden yapılan hazırlıklarla beraber büyük bir sevinçle açılmıştır. Basın organlarının bugünü gazete ve dergilerinde yapmış oldukları haberlerinde Maarif Bayramı olarak kutladıkları görülmektedir. Tüm bu coşkuyu Maarif Bakanı Mustafa Necati Bey'in ani ölüm haberinin bile durduramadığı görülmektedir. Millet Mekteplerine hazırlık çalışmalarında en hevesli en özveriyle çalışan insan olan ve vermiş olduğu emeklerin karşılığını almayı hak eden isim olarak, ölümü tüm yurttta hüznle karşılanmış, fakat yine de şenlikleri durdurmamıştır (Şimşir, 1992, s. 236). Büyük bir heyecanla açılan Millet Mekteplerinin başarılı olacağına olan inanç ülkenin başında bulunan devlet yöneticileri ve büyük bir halk kesimi penceresinden oldukça büyüktür. Çaycı bu projenin başarıya ulaşmasındaki unsuru; yeni yazıyı öğrenen vatandaşların sayısının, eski yazıyı bilen vatandaşların sayısından büyük bir farkla fazla olmasına bağlamaktadır. Çünkü eskiye bağlı alışkanlıklardan vazgeçmek elbette ki zor ve sıfırdan başlamak her zaman bir o kadar daha kolay gözükmemektedir (Çaycı, 2002, s. 203).

Millet Mektepleri 1929 Talimatnamesine göre büyük bir coşkuyla kurulan bu teşkilatın nihai amacı halkı okuyup yazabilecek bir seviyeye erdirtmek ve bu seviyeye gelebilmiş vatandaşlara onlar için hayatı daha kolay yaşanabilecek ve hayatlarını daha kaliteli ve çağdaş bir biçimde devam ettirecekleri bilgileri kazandırmaya çalışmaktır. Millet Mekteplerinin amacına baktığımızda araştırmamızın konusu olan yaygın eğitim kurumları niteliğinde olduğu görülmektedir. Mektepler bu doğrultuda yetişkin ve yetişkinliğe erişmemiş vatandaşlarına pek çok bilgiyi sağlayacaktır (MMT, Madde 1). Ateş; bu durumu, Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşlarının sadece okuma yazmayı öğrenmelerini sağlamayı amaç edinmediklerini aynı zamanda örnek birer birey ve ülke vatandaşı olmalarının istendiğini söylemesiyle desteklemektedir. Mesele sadece bir okuma yazma meselesi değil bir kültür meselesi olarak gözükmemektedir. Bu amaçla mekteplerde verilen Kıraat ve Tahrir, Hesap ve Ölçüler, Sağlık ve Yurt Bilgisi gibi dersler verilmektedir (Ateş, Namal, ve Erdoğan, 2019, s. 95).

Mektepler öncelikle sabit ve seyyar, daha sonra A ve B dershaneleri olarak ve halk okuma odaları ile köy yatı dershanelerinin de eklenmesiyle 6 çeşit biçimden oluşmaktadır. Bu çeşitliliğin sebebi oldukça önem arz etmektedir. Çünkü çeşitliliğin sebebi yurdun her noktasındaki bireylere ulaşabilmek ve ihtiyaç durumları için yatılı dershaneler açmak, vatandaşların eğitim almasını engelleyebilecek sorunları ortadan kaldırmaya çalışmak olmuştur (MMT, Madde 2). Sabit şekilde kurulan mektepler, bir okul veya başka bir mektep olarak kullanılabilecek binası olan yerlerdeki mektepler olup, böyle bir binaya sahip olmayan yerlerde seyyar mekteplere başvurulmuştur. Sabit olarak eğitim veren Millet Mektepleri dersliklerinde dersler, dört ay kadar sürmektedir. Dersler her yılın Kasım ayının ilk günü başlamakta ve haftada en az 3 gün ve 6 saat olacak şekilde programlanmaktadır. Derslerin günleri ve saatleri vatandaşların ihtiyaçlarına, sorumluluklarına ve bölgedeki idari sorumluya bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Vatandaşların derslere devam etmelerine ayrı bir önem verilmiş ve ders devam cetvelleri tutulmaktadır (Albayrak, 1994, s. 476).

MMT'ye göre mekteplerde ders alabilecek vatandaş sayısı 15 ile 40 kişi arasında değişebilmektedir. Bu vatandaşların yaşları ise 16 yaş ile 45 yaş aralığında olup cinsiyet anlamında karma durumdadır. Yani mekteplere kadınların ve erkeklerin katılmalarında bir sakınca yoktur ve buna ek olarak her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı mekteplerin doğal üyesi konumundadır (MTT, Madde 6, 7, 8). Mekteplerde cinsiyet ayrımı yapılmamasının yanı sıra kadınlara özel bazı haklar tanınmıştır. Söz konusu haklar kadınların doğaları geri yaşadıkları durumlar sebebiyle olup kadınlara yönelik bir cinsiyet ayrımını göstermemektedir. Yeni doğum yapmış kadın vatandaşlar için süt izni geçerli hale getirilmiş ve bir sonraki dönem açılacak mekteplere kayıt olmaları beklenmiştir. Çocukları emzirme döneminde olmayan fakat çocuklarına bakacak birini bulamayan kadın vatandaşlar için kolaylıklar sağlanacaktır (Yüceer, 2002, s. 27).

Mekteplerde yönetici grupları özenli bir biçimde seçilmektedir. Millet Mektepleri açılan her bölgede bir heyet oluşturulmakta ve mektep üyelerinin eğitim almaları için gerekecek ihtiyaçları belirlemekle görevlendirilmektedir. Ayrıca bu heyet vatandaşların derslere katılımlarını inceleyerek katılımlarını arttırıcı çareler aramaktadır.

Heyet, ihtiyaç doğrultusunda mekteplere yayınlar temin etmek ve halk okuma odaları ya da köy yatı dershaneleri açmakla da görevlendirilmektedir. Görüldüğü gibi görevleri oldukça önemli ve fazla olan bu heyetler valiliklere bağlı olarak çalışmaktadır (MMT, Madde 15, 16). 1929 Talimatnamesiyle mekteplere eklenen köy yatı dershaneleri ile halk odaları dâhil mekteplere harcanacak giderler, illere ayrılan özel bütçeden ayrılacak para, bölgedeki ticaret ve ziraat odalarından alınacak para, belediye yardımları, bölgedeki halktan gelecek yardımlar, devamsızlıktan kalmış vatandaşlardan alınacak cezalar ile Türk Ocakları ve genel bütçeden ayrılacak olan nakit para sayesinde karşılanmaktadır (Şahin M. , 1992, s. 222).

Millet Mektepleri her bölgede bulunan heyetler ile yönetilip idare edilirken bağlı bulundukları valiye de bazı görevler düşmektedir. Yurt genelinde kaç adet derslik açıldığı, dersliklere kayıt yaptıran vatandaşların sayısı ve cinsiyet, yaş düzeyleri ile mekteplerde kaç öğretmenin görev aldığı valiler tarafından rapor edilmektedir. Tüm bu raporların yanı sıra valiler mekteplerini başarıyla bitiren vatandaşlarına bir mezuniyet vesikası vermektedir (MMT, Madde 17, 18). Valiler, heyetlerden aldıkları raporlarla ve kendi raporlarıyla da birlikte mekteplere devam durumlarını takip ederek bu devam sayılarını arttırmayı hedeflemektedir. Fakat çekirdek ailelerde aile bireylerinin okuma yazma öğrenmek veya daha sonraki yaygın eğitim faaliyeti olarak çalışan B dershanelerine gönderilmelerinden aile reisleri sorumlu tutulmaktadır. Eğer bir ailenin reisi olan kişi ev halkından bazı vatandaşların okuma yazma eğitimlerini kendisinin bizzat gerçekleştireceği sözünü veriyorsa bu sorumluluk ona bırakılabilecektir. Söz konusu sorumluluğun elbette ki bir denetleme unsuru olacaktır. Bu da yapılacak olan sınavlara katılmalarıyla sağlanmaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığı olmaksızın bölgedeki halkın isteğine göre; sadece kadınlara, sadece erkeklere ya da karma olarak açılabilmektedir. Açılabilen bu farklı dersliklerin elbette ki bazı giderleri ve fazla mesaisi oluşabilmektedir. Tüm bu giderleri bölge heyeti karşılayacaktır. Her bir Millet Mektebi tatil sayılan Cuma günleri hariç haftada toplam 6 saat ders yapabilmektedir (MMT, Madde 24, 25, 26). Normal şartlar altında günde 1 saat ders yapılması uygun görülmüştür fakat yine de bu konu bölge idare heyetine bırakılmıştır. Verilecek olan derslerin 2 saati okuma ve yazma, 2

saati matematik bilgilerine, 1 saati sağlık bilgisine ve 1 saati de yurt bilgisine ayrılmıştır (İlgürel, 1981, s. 31).

Halkın ilgisini çekebilmek için bazı girişimlerde bulunulmuş, mekteplerde derslerin açılacağı 1 Kasım gününden önce büyük bir hazırlık başlatılmıştır. Gazete ve dergilerde haberler yapılarak, büyük bir bayram havasında gerçekleşecek törenle derslere başlanacağı ifade edilmektedir. Düzenlenecek konser ve verilecek nutukla beraber Millet Mekteplerinin nihai amacı halka anlatılacaktır (MMT, Madde 28, 29, 30). Tüm bu coşkulu hazırlıklar yapıldıktan sonra dersliklere geçilmekte ve öğretmenler yeni Türk harfleri konusunda vatandaşlara bilgi vermektedir. Ardından ders yapılan mektepte gramofon sağlanabilmişse Atatürk'ün Türk Harfleri Nutku çalınmaktadır. Tüm yurttaki büyük bir hızla açılan dersliklere öğretmen yetmezse bölgede bulunan aydın vatandaşlar da görev alabilecektir. Bu vatandaşlara görevini gerçekleştirmek için unvan ve belgeler verilmektedir. Ancak hiç okuma yazma bilmeyen vatandaşlar ayrı tutularak, onların eğitimi gerçek öğretmen ordusuna bırakılmaktadır (Şimşir, 1992, s. 239).

1929 Talimatnamesindeki 31. Maddeye göre mekteplerde bulunan A ve B dershanelerinin ders bitim dönemlerinde yapılan sınavların neticesine göre dereceye giren vatandaşlara Mustafa Kemal Atatürk imzalı bir Anayasa hediye edilmektedir. Ayrıca bu vatandaşlar pek çok yayından ücretsiz faydalanabilmektedir. Millet Mekteplerinde okuma yazma öğrenmek vatani bir görev sayılıp, 1931 yılına kadar vesikalarını almayan vatandaşlara bazı pozisyonlarda iş imkânı sağlanamamaktadır. Elbette ki bu duruma sağlık veya geçim durumu gibi mazeretlerle vesika alamayan vatandaşlar dâhil edilmemektedir (Albayrak, 1994, s. 479).

Millet Mektepleri projesi yurdun tamamında bir okuma yazma seferberliği başlatmış fakat her bölgeye ulaşamamıştır. Bölgelerdeki bina yetersizliği gibi sebeplerden ötürü birçok köy veya kasabada derslerine seyyar mekteplerle devam etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Ancak söz konusu seyyar Millet Mekteplerinin de belli bir bütçeye ihtiyaç duyması idare heyeti ve köy halkını devreye sokarak birtakım desteklerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Görevlendirilen seyyar öğretmenler zamanı iyi kullanmak açısından günlük dersleri ikiye ayırmış ve öğleden önce 12-16 yaş

çocuklarına eğitim verirken, öğleden sonra 16-45 yaş arası vatandaşlara eğitim vermektedir (MMT, Madde 32, 33, 35). Seyyar öğretmenlerin çalışma maksadı gidecekleri bölgede bina veya teçhizat eksikliği olduğu için söz konusu bölgeler giderken yanlarında ders vermek için gerekli olan materyalleri götürmektedir. Bu öğretmenler yapmış oldukları seyahat ve ek görevden dolayı ek ücret almakta fakat bu ücret 50 lirayı geçememektedir. Ayrıca bu öğretmenler gerekirse bölgedeki cami veya kahvehaneleri kullanabilmektedirler.

En büyük meraklardan biri ise çalışan vatandaşların okuma yazma ve ardından B dershanelerinde verilen yaygın eğitime yönelik hayati bilgileri nasıl alacakları olmuştur. Bu soruna bir çözüm getirmek amacıyla devlet kurumları ve bankalar gibi alanlarda çalışan vatandaşlar ile hapisanelerde hükümlü bulunan suçluların eğitimleri işverenlerin görevi olarak tanımlanmaktadır. Bu görevi almış iş yeri tanımını genişletecek olursak, en az 20 kişiyi çalıştıran ve fabrika, çiftlikler dâhil tüm kurumlar dememiz yeterli olacaktır. İşverenler bu görevlerini gerçekleştiremeyecek durumda iseler, öğretmen isteğinde bulunabilmektedir (MMT, Madde 45, 46, 47). Şahin, İzmir basınına yansımış olan haberi paylaşırken 1929 yılı ilk Millet Mektepleri dönemi için İzmir’de bulunan suçlulardan yaklaşık 200 tanesinin okuma ve yazmayı hevesle öğrenmeye çalıştıklarını söylemektedir. Söz konusu hapishanenin 92 adet kitaplık bir kütüphanesi olduğu da bilinmektedir (Şahin M. , 1992, s. 217).

Şu ana kadar sıralamış olduğumuz tüm faaliyet ve hizmetleriyle birlikte özellikle B dershaneleriyle yaygın eğitim özelliği gösteren Millet Mektepleri, halkı kendine çekmek ve katılımı doğal isteklerle arttırmak amacıyla bazı ilgi çekici etkinlikler ve duyurular yapmaktadır (MMT, Madde 48). Bunları birer propaganda kuralları olarak sıralayan Şimşir, yurttaki gerçekleştirilen oyunlarda, kahvehane veya gazino gibi mekânlarda, pazarlarda, panayırda, yarışma ya da sergiler gibi halkın bir araya toplandığı yerlerde ara ara yapılacak konuşmaların etkili olacağını belirtmektedir (Şimşir, 1992, s. 240).

Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan bir habere göre Millet Mektepleri dersliklerinde vatandaşların sağlığını korumak amacıyla önlemler alınmış ve

dersliklerin haftada bir sağlık taramasından geçirilmesi gerektiği söylenmektedir (Cumhuriyet, 14 Ocak 1929). Millet Mekteplerinin faaliyetlerinin neler olduğunun anlatıldığı yayınlardan en önemlisi Halk Dergisi adını taşıtmaktadır. Dergi, 2,5 yıl boyunca başarılı bir biçimde mekteplerin faaliyetlerini paylaşmış ve halkın derslere katılmaktaki istekliliğini arttırmaya, onları teşvik etmeye çabalamıştır. Millet Mekteplerinde okutulması ve okuma alışkanlıklarının hızlandırılması için tavsiye edilmiş olan bir başka dergi de Muhit Dergisi olmuştur (Kılıç, 2011, s. 158).

Başvekâlet Umum Müdürlüğünün maarif istatistiklerine baktığımızda, anlatmış olduğumuz, özellikle B dershaneleriyle beraber oturtulmaya çalışılan Cumhuriyet rejimin ve yeni harflerin öğrenilmesini sağlamaya çalışan mekteplerin başarı oranlarını görmekteyiz. Çalışmamızda istatistikleri incelerken mekteplerin açılmış olduğu ve aktif olarak faaliyetlerine devam ettiği 1929-1935 dönemini genel olarak ele alacağız. Okulların açılmış olduğu ilk yılın heyecanından da kaynaklı olarak ilk yıl içerisinde açılan A dershanesi sayısı 17.531 iken B dershanesi sayısı 2958 adettir. A ve B dershanelerine toplamda kayıt yapan vatandaş sayısı 1.045.500 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu vatandaşlardan A dershanelerinde 485.632, B dershanelerinde ise 111.378 tanesi başarıyla mezun olmuştur (BİUM, 1935; akt. Kılıç, 2011, s. 167).

1929-1935 yılları arasında şehirlerde faaliyet gösteren dershanelerin istatistiklerine bakacak olursak, A dershanelerinden şehirlerde 14.036 adet açılmışken, B dershanelerinden 5509 adet açıldığı görülmektedir. şehirde açılan A dershanelerine kayıt yaptıran 617.200 öğrenciden bu sayıya dışarıdan öğrenim görenlerin başarıları da eklenince sayı 391.971'e çıkmıştır. şehirde açılan B dershanelerine kayıt yaptıran 196.439 kişi olmuş ve bu vatandaşlara dışarıdan öğrenim görenler de dâhil edildiğinde 148.711 vatandaş başarıyla mezun olmuştur (BİUM, 1935; akt. Kılıç, 2011, s. 167-168).

1929-1935 yılları arasında köylerde faaliyet gösteren dershanelerin istatistiklerine bakacak olursak; A dershanelerinden 34.957 adet açılmış ve 1.488.692 kişi kayıt yaptırmış, B dershanelerinden ise 5871 adet açılmış ve 184.514 kişi kayıt yaptırmıştır. A dershanelerinde başarılı olan vatandaş sayısı dışarıdan öğrenim görenlerle birlikte 694.188 iken, B dershanelerindeki başarılı vatandaş sayısı dışarıdan

öğrenim görenlerle beraber 119.385 kişi olmuştur (BİUM, 1935; akt. Kılıç, 2011, s. 168).

Kılıç'a göre Millet Mekteplerinin açıldığı ilk yıl içerisinde araştırmamızın konusu olan yaygın eğitime daha yatkın olan B dershanelerinde, kapsamlı bir yaygın eğitim programı uygulanabilmiştir. Millet Mekteplerinin hem şehir hem köy istatistiklerinin toplamına baktığımızda ise 13.380 adet B dershanesi açıldığı görülmektedir. Yaygın eğitim vazifesi gören bu derslere 380.953 kişi kayıt yaptırmış, 244.828 vatandaş başarıyla mezun olmuştur. Dışarıdan öğrenim gören 27.114 vatandaşın da başarıları bu sayıya eklenince sayı 271.842 vatandaşın başarıyla mezun olduğu görülmektedir (BİUM, 1935; akt. Kılıç, 2011, s. 168-169).

Türkiye genelinde şehir ve köylerde A ve B dershanelerinin genel toplamının başarı oranına baktığımızda ise, iki türde toplam 60.373 adet dershane açıldığı ve 2.486.845 vatandaşın bu derslere kayıt yaptırdığı sonuç olarak ise 1.358.001 vatandaşın başarıyla mezun olduğu görülmektedir. Kılıç'ın hesaplamalarına göre mekteplerin faaliyetlerinden %54 oranında bir başarılı elde edilmiştir. Bu orandaki %100'e yakın olmama durumu, mekteplerden sadece gerçekten başarılı olan vatandaşların mezun olmasına bağlanmıştır. Mekteplerden hiçbir vatandaş gerçekten okuma yazma ve hayat bilgisi konularına hâkim olmadan mezun edilmemiştir (Kılıç, 2011, s. 169).

Tablo 5.1. Millet Mektepleri 1928-1936 dönem istatistikleri. (BİGM, 1937; akt. Avcı, 2000, s. 120)

Dönemler	Derslere Devam Edenler	Başarı Gösterenler	Başarı Oranı	Özel Öğrenim Görenlerle Toplam
1928-1929	1.045.500	526.881	%50	597.010
1929-1930	544.534	245.663	%45	262.423
1930-1931	352.902	172.322	%49	188.311
1931-1932	205.349	99.491	%48	108.470
1932-1933	157.636	80.559	%51	90.935
1933-1934	77.672	36.559	%47	40.851
1934-1935	103.252	49.647	%48	66.255
1935-1936	59.206	29.788	%50	40.229
Toplam	2.546.051	1.240.210	%49	1.394.484

Millet Mekteplerinin İstanbul'da kurulmuş dershanelerinden 1 gün içerisinde 2500 adet açılmış ve aynı gün 1208 adedin daha açılma çalışmalarına başlanmıştır. Fakat bazı şehirlerde İstanbul'da olduğu gibi bir yoğunluk görülmemiştir. Bu şehirlerden birisi olan Mardin'de sadece 1929 yılında 62 mektep açılmış ve 3639 erkek vatandaş katılım gösterirken sadece 295 kadının katılım gösterebildiği görülmektedir. Toplamda 3664 vatandaşın başarıyla mezun olduğu kayıtlara işlenmiştir (Albayrak, 1994, s. 480).

1928 yılında Harf Devriminin gerçekleştirilmesiyle toplumda %0'a inen okuryazar oranının yükseltilmesi ve bu amaca ulaşılmasının ardından gerçekleşecek yoğun bir yaygın eğitim programı elbette kısa sürede sonuç verecek bir proje değildir. Millet Mekteplerin yoğun olarak faaliyetlerini sürdürdüğü 1935 yılına kadar olan süreçte Avcı'nın hesaplamalarına göre okuma yazma oranı %19,9'a yükselmiştir. Söz konusu başarı cinsiyet kategorilerine göre değerlendirildiğinde Millet Mekteplerinin açılmadan önceki yıl, kadınlarda %4 olan okuryazarlık oranı, erkeklerde %17,4 iken; 1935 yılına gelindiğinde ve Millet Mekteplerinin de katkılarıyla kadınlarda %10,5'e, erkeklerde ise %29,3'e çıkmış gözükmemektedir (Avcı, 2000, s. 121). 1940 yılına gelindiğinde ise okuryazar oranı ancak %30 civarına çıkabilmiştir.

Harf Devriminden sonra yükselmeye başlamış toplumun bireyleri için ilk yaygın eğitim çalışması niteliğindeki Millet Mektepleri projesi, 1923 yılında yeniden doğmuş bir toplumun, dinden daha önemli ve konuşulması gereken meselenin dil olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Berkes, dini toplumu eski düzeniyle birlikte ayakta tutan güç olarak tanımlarken; dili değişen şartlara uyum sağlamaya yarayan büyük güç olarak tanımlamaktadır. Millet Mektepleri sayesinde dilin, okumak demek olduğu ve okumanın daima ileri yönde büyük toplumsal değişmelere sebep olduğu kanıtlanmıştır (Berkes, 2003, s. 550).

Tüm faaliyetlere ve çabalara rağmen İsmet İnönü'nün hedeflediği okuryazar oranını yakalayamayan Millet Mektepleri toplumda çok önemli bir tablonun herkes tarafından görülmesine olanak sağlamıştır: Millet Mektepleri projesi toplumdaki cesareti arttırmış ve böylesine halk seferberliklerinin ateşinin her zaman hala yakılabilir

olmasını sağlamıştır. Bunun en güzel kanıtı ise Millet Mekteplerinin 1936 yılında kapanmasına rağmen kurumun ardından gelecek olan Kültür Kurumları ile Halkevleri  alışmaları olacaktır (Bayındır Uluskan, 2010, s. 202-203). Avcı da bu durumu şu sözleriyle desteklemektedir: “Millet Mektepleri uygulamasının ortaya çıkardığı sonuç, Türk inkılabını gerçekleştirenlerin herhangi bir atılıma girmiştiklerinde onun başarılı olabilmesi için ne gerekiyorsa hepsini bir plan ve program dâhilinde yaptıklarıdır” (Avcı, 2000, s. 121).

Yaygın eğitim yolunda çok değerli Millet Mektepleri çalışmasının istenilen başarıya ulaşmama sebeplerini irdelediğimizde karşımıza çıkan en önemli unsurlardan biri bu kategoride denenen ilk çalışma olmasıdır. Ancak bu genel sebebin yanı sıra  ğretmen ordusundaki yetersiz sayısal veriler mekteplerin amaçlanan sonuçları vermemesine neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti gibi yeni kurulmuş bir devletin, Dünya Ekonomik Buhranının gerçekleştiği bir dönemde elinden geldiğinin en iyisini yaparak gerçekleştirmeye çalıştığı bu yaygın eğitim faaliyeti, Osmanlı Devleti’nden kalan borçlarla da birleştiğinde devleti zor duruma sokmuştur. Millet Mekteplerinde görülen bazı eksikler ve yurdun her bir köşesine daha çok ulaşma isteği de artınca yeni bir alternatif olarak cereyan eden Halkevlerinin 1932 yılında faaliyete başlaması da Millet Mekteplerine olan ilgiyi azaltmıştır (Albayrak, 1994, s. 483). Ancak Millet Mekteplerinin kapanıp yerine Halkevlerinin getirilmesi asla bir Millet Mektepleri başarısızlığı olarak düşünülmemeli, aksine Millet Mektepleri ile külleri alevlendiren bir kurum olarak, Halkevlerinin başarıya ulaşmasındaki önemli bir adım olarak görülmelidir.

Sonuç olarak; daha başarılı yaygın eğitim alanındaki çalışmaların ilk adımı olarak gördüğümüz bir Türkiye Cumhuriyeti devrim kurumu olan Millet Mektepleri, faaliyette kaldığı 8 senelik aktif süreç içerisinde, 1 milyonu aşkın Türk vatandaşına çağdaşlaşmanın önündeki en büyük engel olan okuma yazmayı öğretmiştir. Cinsiyet, yaş ya da meslek grubu ayırt etmeden her Türk vatandaşına sorumluluklarını öğretmekten başlayıp ardından hayata karşı bakış a ıllarını genişletecek, yurdunun her

bir köşesini tanıtacak faydalı bilgiler sunmuştur. Rakamsal olarak istenilen hedefe ulaşamamış olsa da Millet Mektepleri yaratmış oldukları toplumsal ruh açısından daima başarıyla anılmalıdır.

5.2. Atatürk'ün Tarih ve Dil Devrimi Uygulama Alanı: Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu

5.2.1. Toplumsal değişme açısından Türk Tarih Kurumu ve faaliyetleri

5.2.1.1. Atatürk ve tarih

Mustafa Kemal Atatürk; tıpkı 1921 yılının Temmuz ayının ortasında ve savaşın göbeğinde verdiği eğitim mücadelesi ve 1928 yılında tüm yurdu Millet Mektepleri ile bir ilkokula dönüştürmesi gibi girişimlerinden de anlaşılacağı üzere kurmuş olduğu Cumhuriyeti eğitim ve kültür temellerine dayandırmaktadır. Önceki girişimlerinden farklı olarak artık bu uygulamalarını politikalar dışında geliştirmesi gerektiği kanısına varmaktadır. İşte bu nedenle devlet adamları öldükten sonra dahi ölmeyecek kurumlar inşa etmeye çalışmıştır.

Mustafa Kemal, söz konusu eğitim ve kültür etkileşimli çalışmalarını sürdürürken dünya tarihinde ilklere yol açmış, bu yolda fikirlerini oluştururken pek çok isimden de etkilenmiştir. Sadece Türk tarihini değil dünya tarihini de birlik ve beraberlik içinde kurguladığı fikirlerinin oluşmasında etkili olan isimlerden biri Herbert George Wells'tir. Mustafa Kemal Türk Tarih Tezini savunurken ortaya atacağı düşüncelerinin kökeninde yatan insanların tarihinin tek bir çıkış noktası olduğu düşüncesini oluştururken bu yazarın federal bir dünya devleti kurma fikrinden etkilenmiştir. Fakat kendisi bu fikri üzerinde çalışıp geliştirerek uygulayacaktır (Turan, 1982, s. 37-38).

Devletler daima tarihlerinde inişler çıkışlar görmektedir. Mustafa Kemal'in savunduğu devrimcilik anlayışı tam olarak bu sürekli değişim durumundan kaynaklanmaktadır. Asla sabit kalmayan tarih, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde köklü devrimlerin gerçekleştiği büyük olayların henüz içerisine düşmüş bir devlet olarak, gerçek köklü bir devrimle karşılaşmamıştır (Berkes, 1982, s. 129). Tarihlerinde köklü bir değişimi gerçekleştirecek devrimleri geçirmiş pek çok devlet olmuştur. Söz konusu devletler yaşadıkları bu süreçler içerisinde kendilerine “ben ne olmalıyım nasıl olmalıyım?” sorunu yöneltmişler, fakat bu sorudan önce kendilerine “ben neyim?” sorusunu sormaları gerektiğini görmüşlerdir. Tam da bu soruyla bir arayış içerisinde girmişler ve kendilerini oluşturan geçmişlerine yönelmişlerdir (Demircioğlu, 1971, s. 453).

Mustafa Kemal de tarihsel devrimcilik fikrinden gerekli dersleri çıkarmış bir devlet adamı olarak Türk milletinin tarihinde yatan ve çağdaşlaşmaya engel fikirlerin kökenine inme kararı almıştır. Günümüzde Anıtkabir'de sergilenmekte olan bir İslam Tarihi kitabında bu konuyla ilgili olarak şu sözcüklerin altını çizmiş olduğunu görmekteyiz: “tarih ihtiyatsızlar için merhametsizdir”. Gerçek geçmişini ve tam manada kim olduğunu bilmeyen bir millet için tarihin gücünü gösteren bu sözcükler, kendisine çizdiği yolda, geçmişte yapılan hatalardan ders çıkarmasının yanı sıra geçmişteki başarıların da vurgulanması gerektiği konusunda kılavuz olmaktadır (Baykal, 1971, s. 535). Medeni Bilgiler kitabında ise Türk milletinin ihtiyaç duyduğu arayışta asıl olan unsurları şöyle sıralamaktadır: “Siyasi varlıkta birlik, dilde birlik, yurt birliği, köken birliği, tarihi ve ahlaki yakınlık” (Atatürk, 2010, s. 44-45). Sıralanan unsurlar doğrultusunda gerçekleşecek olan tarih çalışmaları Kurtuluş Savaşının siyasi zaferlerinden sonra gerçekleşen kültür devrimlerinde büyük önem arz etmektedir.

İnan, Mustafa Kemal'in tarih devrimine ilk adımı nasıl attığını anılarında anlatmaktadır: Kendisi İstanbul'da 1928 yılında yapmakta bulunduğu okumaları sırasında bir yayında, resimlerle de kanıtlanarak Türklerin ikinci sınıf bir ırk olarak sarı ırk grubuna dâhil edildiğini görmekte ve Türklerden “barbar” kelimesiyle bahsedildiğini Mustafa Kemal ile paylaşmaktadır (İnan, 2009, s. 256). Atatürk'ün manevi kızı İnan'a bu konunun üzerinde çalışması gerektiğini söyleyerek, yapılacak Türk Ocakları

Kurultayında gündeme getirme görevi verilmiştir. Bir takım tarihçilerin savunduğu gibi Atatürk, sadece bir Fransız coğrafya kitabında yer alan Türklere karşı bu aşağılayıcı sözlerden etkilenererek tarih devrimini başlatmamıştır. Kendisinin daha Cumhuriyeti kurmak üzere olduğu 1923 yılında dahi yapmış olduğu konuşma bunu kanıtlamaktadır:

“Bu memleket tarihte Türk’tü, o halde Türk’tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır. Gerçi bu güzel memleket, kadim asırlardan beri çok kere ecnebi istilalarına maruz kalmıştır. Türk ve Turani olan bu ülkeleri İraniler zapt etmişlerdir. Sonra bu İranileri mağlup eden İskender’in eline düşmüştür. Onun ölümüyle memalik taksim edildiği vakit Adana kısmı da Silifkelilerde kalmıştı. Bir aralık buraya Mısırlılar yerleşmiş, sonra Romalılar istila etmiş, sonra Şarki Roma yani Bizanslıların eline geçmiş, daha sonra Araplar gelip Bizanslıları kovmuşlar, en nihayet Asya’nın göbeğinden tamamen Türk soyundan ırkdaşlar buraya gelerek memleketi, hayat-ı sabıka ve asliyesine iade ettiler. Memleket en nihayet yine sahibi aslilerin elinde takarrür etti” (Kodaman, 2001, s. 98-99).

5.2.1.2. Türk Tarih Kurumunun tarihçesi ve faaliyetleri

Cumhuriyetin ilanından dahi önceye dayanan düşüncelerini uygulamak ve geçmişi yeniden konuşmak çalışmalarına başlamak amacıyla Türk Ocakları VI. Kurultay toplantısında Afet İnan’a görev vermiştir. Türklerin dünya tarihindeki mahiyeti konusunda özenle çalışan İnan, Çankaya Köşkü’nde 27-28 Nisan 1930 tarihindeki Kurultayda önceden hazırlamış olduğu konuşmasını okumuş ve Türk Ocaklarının maddelerinin de gerektirdiği gibi bir köken araştırmasına gidilmesi gerekliliğini savunmuştur (İnan, 2009, s. 260). Mustafa Kemal’in isteğiyle Afet İnan tarafından sunulan önerge, Türk Tarihini araştırmak amacıyla bir heyet oluşturulmasını teklif etmektedir. Kurultay katılımcıları fikirlerini bildiren Afet İnan’ı onaylayarak ya da onaylamayarak konuşmalarını gerçekleştirmişlerdir. Yapılan oylamalar sonucunda Türk Ocakları Yasasının 84. Maddesine eklenen ifadelerle bir Türk Tarih Heyetinin meydana getirileceği kabul edilmektedir (Çoker, 1995, s. 383) Kurulan TTH, ilk toplantısını 4 Haziran 1930’da yapmış, kendine Türk Ocakları üyelerinden oluşan bir

yönetim kurulu oluşturmuştur. Türk Ocakları VII. Kurultayında alınan kararlar doğrultusunda Ocakların kapatılmasıyla birlikte 12 Nisan 1931 tarihinde TTH olmaktan çıkıp Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını almış, bu tarih bugünkü TTK'nın resmen kuruluşu kabul edilmiştir.

Yayımlanan yasaya göre, cemiyetin amacı, tıpkı TTH'nin amacı gibi Türk tarihini araştırmak ve sonuçları düzenlemek olmuştur. Cemiyetin bu yolda yapacağı faaliyetler; müzakereler düzenlemek, Türk tarihi bilgilerini içeren araştırmaları yayınlamak, Türk tarihini aydınlatmak geziler ve tahliller yapmak, cemiyet çalışmalarını raporlamak olarak belirtilmektedir. Ayrıca yasada belirtildiği gibi, cemiyet yarar sağlayacak şahıslar hangi milletten olduğuna bakılmadan çalışmalara katılmaya başvurabileceklerdir (Çoker, 1995, s. 386-387).

1935 yılında faaliyetlerine hız verecek olan cemiyetin adı aynı yıl içerisinde TTK olarak değiştirilmiştir. Türk tarihini en eski devirlerden bu yana araştırmayı hedefleyen cemiyetin faaliyetlerine Türk Tarih Tezi çalışmaları ile başlayacağını belirten Tezcan, gerçekleştirilecek kongrelerin, kazıların, sergilerin ve tüm bunları raporlayacakları yayınların başarıyla devam edeceğini söylemektedir (Tezcan, 1998, s. 263).

5.2.1.2.1. Türk Tarih Tezi temalı Tarih ve Türk Tarihinin Ana Hatları çalışmaları

TTTC faaliyetlerini incelemeye başlamadan önce daha önce belirttiğimiz TTH ile Cemiyetin arasındaki farkı netleştirmek gerekmektedir. TTH, 1931 yılının Nisan ayına kadar geçen sürede toplamda 8 önemli toplantı gerçekleştirmiş ve içerisinde Türk Tarih Tezinin detaylarının ilmek ilmek işlendiği Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eserin 1930 yılında basılan ilk cildini yayımlamıştır (Çoker, 1995, s. 385)

Türk tarihinin, İslamiyet'in kabulünden beri alışlagelmiş bir biçimde anlatıldığı şekliyle yani Karahanlılardan başlayarak özellikle Osmanlı Devletini başlangıç alan bir geçmişten ibaret olmadığını bilen Mustafa Kemal bu düşüncelerini

Türk Tarih Tezi ile açıklamıştır. Tez, Türklerin ikinci sınıf insan kategorisinde değerlendirilmesini gerektirecek bir ırk grubunda olmadığını, sarı ırk değil bey ırka ait gruba dâhil olduğunu ifade etmektedir. Bugün milletimizi oluşturan bireylerin kökenlerinin, ilk Türklerin özelliklerini taşıdığı söylenmektedir (Baykal, 1971, s. 539). Türklerin Orta Asya’da kurulan ilk medeniyetin sahipleri olarak, coğrafi sebeplerden ötürü göç etmek zorunda kaldıkları, doğuya, batıya ve güneye hareket ettikleri tahmin edilmektedir. Türkçe konuşmakta olan bu insanlar yaptıkları göçler sonucunda Mısır’da, Anadolu’da, Çin’de, Roma’da, Mezopotamya’da uygarlık kurmuştur.

Afet İnan da, Türk Tarih Tezi araştırmalarının başlamasında büyük adımı atmış bir tarihçi olarak söz konusu iklim değişimi ile gerçekleşen göçü onaylamaktadır. Türklerin medeniyet kurdukları bölgelerde kimi zaman yerleştiklerini ve orada kaldıklarını kimi zamansa gittikleri bölgede yerleşik bir başka ırka sahip topluluk ile karşılaşp etkileşim içerisine girdiklerini ifade etmektedir. Dolikosefal denen bu ırkın ise Avrupa insanının ırkını ifade ettiğini belirten İnan, medeniyeti başlatanların brakisefal olan Türkler olduğunu ve medeniyeti başlatan milletin ikinci sınıf olarak görülüp aşağılanamayacağını savunmaktadır. İnan, medeniyeti kuran toplulukla ilgili olarak “Biz bugünkü Türkler de onların çocuklarıyız” demektedir (İnan, 1939, s. 245-246). Türk Tarih Tezi ile birlikte Orta Asya; tüm dünya için ortak bir dünya kardeşliğinde birleşecekleri, doğum yeri olan Orta Asya’yı vadetmektedir. Bu durum insanların birlik ve beraberlik noktasında birleşmesinde büyük bir enerjidir.

Türk Tarih Tezini halka ulaştırmak niyetiyle girişilen Türk Tarihinin Ana Hatları projesi, Mustafa Kemal’in yönlendirmeleri ile başlamaktadır. Çalışmalar için devlet kurumları ile öğretmenler ve hatta halk seferberlik ilan edecek vatani bir görev olarak çalışmalara destek olacaktır. Eser, tarihi belgelerden yola çıkılarak kazılar yapmak, bunları raporlamak ve sonuçta ortaya çıkacak tablo ile halkı aydınlatmak olacaktır (İğdemir, 1963, s. 642-643). Eserin halkı aydınlatmak istemekteki en büyük amacı Cumhuriyetin ilanına kadar geçen dönemdeki okul kitaplarının yetersiz olması olarak gözükmektedir. 1928 yılında yetişkinlerin Millet Mektepleri B dershanelerinde eğitim almaya başlamasıyla yoğunlaşan yaygın eğitim çalışmaları doğrultusunda, Türk milletini ilgilendiren bu tezin bir yansıması olan Türk Tarihinin Ana Hatları isimli

eserin mutlaka okullara da yansması gerektiği oldukça açıktır. Bu yönde Cemiyet liseler için bir “Tarih” serisi hazırlamaya başlamıştır. Ardından ortaokul ve ilkokul düzeyleri içinde uygulanacak olan çalışmalar planlanmıştır. Göker’e göre, Türk Tarih Tezinin direk olarak okullarda anlatılması pedagojik açıdan doğru bulunmamaktadır. Pedagojik açıdan öğrencilere uygun olacak Tarih serisinin yanı sıra öğretmenlere daha detaylı kaynak olması açısından Türk Tarihinin Ana Hatları çalışmaları hızlandırılmıştır (Göker, 1938, s. 13).

1930 yılında ilk basımı yapılan ve geliştirilecek olan Türk Tarihinin Ana Hatları çalışmasından yola çıkılarak 1931 yılında toplamda 4 adet cilde sahip Tarih Serisi meydana çıkarılmıştır. Türk Tarih Tezini ortaya koymak ve tezi kanıtlamak açısından yapılan araştırmalar doğrultusunda yapılmış ilk toplu çalışmalar olan bu proje kitaplar kaliteli basım özellikleri ile açıklayıcı görseller ve haritalar içermeleriyle, öğrencilere ve hatta milletin tamamına Türk tarihini öğrenmeye teşvik edecek nitelikte düzenlenmektedir (Genelkurmay Başkanlığı, 2001, s. 163). Eserler bu yönde basılan ilk eserler olup eksiklikler içermektedir. Bu sebepten yola çıkılarak Tarih kitabının başında, eksiksiz bir eser olmadığı belirtilmiş daha çok bilgi sahip olmak isteyen bireylerin Türk Tarihinin Ana Hatları eserini incelemeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

1930 yılında 606 sayfa olarak ve 100 adet bastırılan Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eserinin, tüm dikkatli planlamalara ve emek sarf edilen araştırmalara rağmen, istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Uzunçarşılı, eserin Osmanlı Devlet tarihine ait kısımlarının dayandığı kaynakların güçlü olmadığını belirtmektedir. Ona göre çalışmalar yeteri kadar kaynağa dayandırılmadan acele edilerek yazılmıştır (Uzunçarşılı, 1939, s. 349). Uzunçarşılı’nın da eleştirdiği sebeplerden dolayı Mustafa Kemal de eseri tam manada yeterli bulmamıştır. Ağırlıklı olarak Osmanlı Devleti tarihinin anlatıldığını ve bu kısımlarda dahi yanlış bilgilerin var olduğunu görülmektedir. Bu eksiklikler fark edildikten sonra projeye yeniden bir yol çizilmiş ve yazılacak herhangi bir kısım ile ilgili özellikle o konuda uzman olan isimlerin çalışması kararlaştırılmıştır. Günaltay, süreç içerisinde bu dikkatsiz çalışmalara sebep olarak Mustafa Kemal’in isteklerinin gelip geçici olduğunun zannedilmesini vurgulamaktadır (Günaltay, 1938, s. 349-350).

Cemiyetin ilk faaliyetleri olan Türk Tarihinin Ana Hatları ve Tarih isimli seriler halka var oluşlarını anlamlandırmak ve birlik beraberlik duygusunu arttırmak amacıyla kusursuz bir amaç taşımaktadır. 1930 yılında sınırlı sayıda bastırılmış olan Türk Tarih Tezini anlatan eser, yıllar boyunca geliştirilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal hayattayken 1932, 1934, 1936 yıllarında düzenlenerek tekrar basılan eser hakkında ayrıca 1937 yılından itibaren Belleten dergisinde de bir bölüm ayrılmıştır (Eyice, 1968, s. 519-520).

Eserin düzeltilmesi gerekliliği ve bir sonraki kısımda inceleyeceğimiz Türk Dil Kurumunun kurulmasına doğru giden aşamaları, I. Türk Tarih Kongresinde Mustafa Kemal Atatürk'ün şu konuşmayı yapmasında görmekteyiz: “Âlemlerin yazılışı hakkında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti muayyen bir karar vermiştir; karar 17 Mayıs 1931 celsesinde verilmişti. Bu karara göre her âlemde, mensup oldukları milletlerin dilindeki asıl telaffuz şekilleri mümkün olduğu kadar muhafaza edilecektir. Fakat âlemlere milli tarihlerimizde verilmiş şekiller varsa onlar göz önünde tutulacak ve bizce millileşmiş âlem tercih olunmakla beraber, yanlışlığa mahal vermemek için iki şekil yan yana konacaktır. Ecnebi dillerdeki nispet lahikaları Türkçeleştirilecektir.” Böylelikle Atatürk, hazırlanan eserlerde bir dil problemi olduğunu ve bir takım dil çalışmaları gerçekleştirilerek düzeltmeler yapılması gerektiğini belirtmiştir. (TTK, 2020).

5.2.1.2.2. Tarih devriminin bilimsel yanı: Türk tarih kongreleri çalışmaları

TTTC'nin kayıtlara geçen en önemli faaliyetlerinden biri de düzenlemiş olduğu kongrelerdir. Söz konusu kongrelerde bilim adamlar veya uzmanlar tarafından görüşülen, tartışılan meseleler doğrultusunda varılan sonuçlarla cemiyet yasasında belirtmiş olduğu amacını uygulamaya koyabilmiştir. Düzenli aralıklarla, dört yılda bir yaptığı kongrelerinin birincisini 2-11 Temmuz 1932 tarihlerinde yapan Cemiyet, ayrıntılı olarak anlatmış olduğumuz Türk Tarih Tezini bu kongrede ortaya atmıştır. Konunun daha detaylı ve bilimsel bir biçimde incelenmesi amacıyla düzenlenecek kongrelere daha çok uzman çağırılması kararlaştırılmıştır. Yurt genelinde yeni yeni yeşermekte olan arkeolojik faaliyetler ve saha gezileri ile ilgili olarak Cemiyet

asbaşkanı Afet İnan'ın konuşmaları büyük ilgi toplamıştır. Ayrıca kongre günleri içerisinde düzenlenen Türk Tarih Sergisi de alakayı üzerine toplamıştır. Bir Heykel Müzesi açılmış ve katılımcılar bazı somut değerleri görme şansı edinmişlerdir. (Göker, 1938, s. 1-3). Kongrede okullar için hazırlanan Tarih serisi de görüşülmüş, Ahmet Ağaoğlu tarafından Türk aile tipi ile Avrupa tarzı aile tipi karşılaştırılmış ve asıl olarak Türk Tarih Tezinin dayandırıldığı konular irdelenmiştir. Kongrede konuşulan Tarih serisi, bu kitapları uygulamada kullanacak olan asıl kişiler olan tarih öğretmenlerinin de katılımıyla incelenmiştir. Çünkü ülkede yapılmaya çalışılan yaygın eğitim faaliyetlerinin başarılı olabilmesi için halkın birlik ve beraberlik içinde olması gerekmektedir. Bunun sağlanması için de geçmişini ve kültürünü bilen bunu uygulayan insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu nesli yetiştirecek olan öğretmenler Tarih serisini yani Türk Tarih Tezinin sunduğu gerçekleri bireyler aktarmalıydı. Amaçları açısından ulusal olan birinci kongre mebuslar ve öğretmenlerin de katılması sebebiyle önem arz etmektedir.

20-25 Eylül tarihleri arasında 1937 yılında toplanan İkinci Kongre, TTK adıyla düzenlenen kongreye katılım çok büyük olmuş, yerli ve yabancı pek çok uzman isim toplantılara şahit olmuştur. Katılımcılar tarafından yapılan konuşmalar ve tartışmalar sonucunda Türk Tarih Tezi resmen kabul edilmiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 2001, s. 164). Yabancı uzmanların katılımı en çok İngiltere, Fransa, Almanya, ABD, Yunanistan, İsviçre gibi ülkeler arasından olmuştur. 46 tane yabancı uzmanın katılmış olduğu kongrede 97 bildiri sunulmuş, dünya ve Türkiye tarihine dair onlarca konu incelenmiştir. Günaltay İkinci Türk Tarih Kongresinde bazı bilim adamlarının kendi devletlerine dönüşlerinde kongre konularına dair yazılar yazdıklarını, bu isimlerden biri olan Doktor H. Scel'in Almanya ve Prusya'da yayımlanan bir makalesini Berlin Üniversitesi'nde konferans olarak da verdiğini eklemektedir (Günaltay, 1938, s. 338).

TTTC adı ile kurumun, araştırmamızın konusu olan Atatürk Dönemi içerisinde katıldığı ilk uluslararası kongre 1932 yılının Ağustos ayının ilk günü gerçekleştirilmiştir. Kongre Arkeoloji ve Etnoloji Bilimleri Kongresi adıyla düzenlenmiş olup Londra'da gerçekleştirildiği bilinmektedir (Çoker, 1995, s. 390-391).

5.2.1.2.3. Tarih devriminin somut kanıtları: arkeolojik çalışmalar ve müzeler

Türk Tarih Tezi ile ilgili olarak, Türklerin tarih sahnesine bir anda çıkabileceklerinin imkânsız olduğunu ifade eden Koşay, yurttan başlayan arkeolojik çalışmalar sayesinde edinilen bilgilerin Türklerin tarihini gözler önüne serdiğini ifade etmiştir (Koşay, 1937, s. 533). Koşay'ın da hayatı boyunca önem verdiği bir alan olan arkeolojik çalışmalar, araştırmamızın neticesine ulaşmak açısından bizlere önemli bilgiler sağlamaktadır. Türk Tarih Tezine destek sağlayan arkeolojik çalışmalar ve saha gezileri Mustafa Kemal Atatürk'ün halkında yaratmak istediği o bir olma ve tarihini bilerek aydınlık yarınları görebilme amacına oldukça fazla katkı sağlamıştır. Böylelikle halkını bilinçlendirerek, yaratmış olduğu kıymetli Türk milliyetçiliğinin köklerini sağlamlaştırmıştır.

Arkeolojik faaliyetlerin başlaması 1933 yılına rast gelmektedir. Bir eğitim bakanı olarak Reşit Galip farklı görevlerde meşguliyetleri olmasına rağmen, kendini araştırma konularından uzak tutamamıştır. Afet İnan'a Ankara'da Dikmen'de bir bölgeyi göstererek, tarih araştırmalarına fayda sağlayacak kazı alanlarının var olabileceğinden bahsetmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'e danışılması ve yapılan görüşmeler sonucunda, Reşit Galip'in de dikkat çekmesiyle beraber yurttan ilk ulusal kazı başlatılmıştır. Bu meşhur arkeolojik çalışma, Ahlatlıbel kazı alanıdır. Çıkarılan raporlar neticesinde Anadolu'daki Bakır Devirlerine ait kalıntılar bulunmuş ve tarih çalışmalarına fayda sağlanmıştır (İnan A. , 2009, s. 281-282). 1933'te başlayan kazılar yabancı uzmanlardan destek alınarak yürütülürken, 1935 yılında yerli olarak ilk kez kazımız Ağustos ayında başlatılan Alacahöyük kazı alanı olmuştur. Devletin gücü açısından oldukça önemli olan bu adımı, Anadolu'nun pek çok bölgesinde başlatılan 22 kazı alanı daha takip etmektedir. Arkeolojik çalışmalarla ilgili olarak yayınlar çıkarılmış ve faaliyetler halkla da paylaşılmıştır (Çoker, 1995, s. 387-388).

Atatürk döneminde parlayan tüm tarih araştırmalarının, büyük bir özveriyle yerli uzmanlardan oluşan bir kadroyla yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak tarih araştırmaları için büyük fayda sağlayan arkeolojik çalışmalar için ülke içerisinde

yeterli sayıda uzman bulunmamaktadır. Bu durum yöneticilerin bir eksikliğin olduğunu fark etmelerine neden olmuş ve bir çözüm bulma işine girilmiştir. 1933 yılında gerçekleşen Üniversite Reformu ve büyük önem arz eden 1936 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin kurulması bu eksikliğe çare bulunmak istendiğinin önemli kanıtlarındandır. Türk arkeolojisi bu çabalarla Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonraki rakamlara bakılacak olursa epey gelişme kaydetmiştir. 200'e yakın arkeolojik çalışmalara dair rapor ve makale yayımlanmıştır (Ortaylı, 2001, s. 110-112).

Kurum yürütmüş olduğu arkeolojik faaliyetlerin yanı sıra düzenlemiş olduğu araştırma gezileriyle de önemli bilgilere ulaşmış, tarih araştırmalarına katkı sağlamıştır. 1938 yılı Haziran ve Temmuz aylarında yürütülen ilk araştırma gezisine katılan İsmet İnönü, Anadolu tarihine yönelik aydınlatıcı bilgiler edinilmesine katkı sağlamıştır. Kütahya'da Porsuk Suyu yakınlarında araştırılmaya uygun bölgeler bulunduğunu, Eskişehir'de bir bölgede bulduğu çakmak taşları ve diğer buluntular sayesinde bölge civarında prehistorik çağlara kadar yaşam belirtisi olabileceği anlaşılmıştır. İnönü ayrıca Tuz Gölü bölgesinin araştırılmaya değer olduğunu, tarih araştırmalarına destek sağlayacak bir mesele olabileceğini aktarmıştır (Kansu, 1939, s. 96-97).

TTK arkeolojik çalışmaları ve araştırma gezileri sürerken büyük bir ihtiyaç belirtmeye başlamaktadır. Elbette ki bu ihtiyaç, Göker'in de belirttiği gibi geçmişe, Türklere veya dünyaya ait olan buluntuların saklanması ve korunmasından başka bir şey olmamıştır. Halkın da gerek arkeolojik çalışma alanları olsun gerek araştırılmaya değer maddelerin bulunduğu, rast gelindiği bir yer olsun, bu konuda bilinçli olmaları gerektikleri ve yapmaları gerekenler listesi oluşturulmuştur (Göker, 1938, s. 17). 1936 yılına kadar Ankara Arkeoloji, Diyarbakır, Ankara Etnografya, Bursa, Bergama, Çanakkale, Tire, Afyon müzeleri gibi birçok müze meydana getirilmiştir.

5.2.1.2.4. Tarih devriminin halka aktarılması: yayıncılık ve kitaplık çalışmaları

Türk Tarih Tezi çalışmaları pek çok düzeltmelerin ve araştırmanın ardından getirilmek istenilen düzeye ulaştırılmaya çalışılmıştır. Gerçekleştirilen arkeolojik

alışmalar sayesinde de daha bilimsel bir hale gelen Türk Tarihinin Ana Hatları eseri ve Tarih serisinin yükü hafifleyince kurum başka bir faaliyet alanına yönelmiştir: Yayıncılık. Bu yönde senede 4 defa çıkarılacak olan Belleten yayımlanmaya karar verilmiştir. Dergi, bunca zaman ulaşılan bilgileri halka ulaştırmak, hatırlanması kıymetli olan büyük isimlere dair bilgiler vermek ve onları anmak gibi görevler üstlenmektedir. 1937 yılından itibaren yayımlanmaya başlayan dergi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölmeden önce okuduğu son eser olarak kayıtlara geçmiştir. Tarih araştırmaları doğrultusunda yazılara yer veren bu derginin dışında Türk Tarihi Arkeologya ve Etnografya Dergisi de yayımlanmaya başlamıştır (şakiroğlu, 1988, s. 853). TTK yayınları sayılan dergiler dışında pek çok derginin basımını üstlenmektedir. Günümüzde Türk Dil Kurumu Kitaplığı lkemizdeki en büyük kitaplıklardan biri konumunda bulunmaktadır.

TTK, tarih alanına fayda sağlayabilecek eski Türk tarihine ait eserleri ve yurt dışında farklı alfabeler ve dillerle kaleme alınmış eserleri çevirmeyi de faaliyet yelpazesine eklemiştir. Bu amaçla Kutadėu Bilig ve Babrname gibi İslamiyet ncesi döneme ait önemli kaynakların anlaşılmasını sağlamak yolunda büyük çalışmalar yrtmştir. Kurumun eviri yapma faaliyeti, halkın ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Böylelikle Türk milletin'in geçmişinden gurur duymasını ve bilmediği boşlukların doldurulması, Türk Tarih Tezi çalışmasının ardından bu tezi halka mal edecek Tarih kitaplarının ve Türk Tarihinin Ana Hatları gibi eserlerin yazılmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm bunları bilimsel bir temele oturtmak için yürütülen arkeolojik çalışmalar, geziler neticesinde halka tüm bunları göstermek niyetiyle müzeler ve sergiler açılmıştır. Son olarak yayın faaliyetleriyle halka daha fazla ulaşmaya çalışan ve bunu başaran kurum, toplumun eğitilmesi ve kültürün sağlam bir temele oturtulması yolunda büyük yollar kat etmiştir.

İncelediğimiz faaliyetleri doğrultusunda TTK, literatür de gözden geçirildiğinde, bizlere yaygın eğitim konusundaki mahiyetini açıkça göstermektedir. Başta Türk Tarih Tezinin savunulması ve Türklerin lkelerinde yaşanan büyük toplumsal değişime alışma sürecinde tezin fikirlerini halka sunan Türk Tarihinin Ana Hatları isimli eserle, yaşanan toplumsal değişimde eğitimin ne denli önemli olduğu

kanıtlanmıştır. Mustafa Kemal'in tüm yaygın eğitim çalışmalarıyla ulaşmak istediği hedef saltanattan cumhuriyete geçiş sürecinde halkının zorluk yaşamaması ve değişen günlük alışkanlıklara dahi kolaylıkla ayak uydurması olmuştur. Bunun en kısa yolunun ise tarihten, ortak ve şanlı bir geçmişten geçtiğini bilen önder TTK çalışmalarıyla toplumsal değişimde epey yol kat etmiştir. Bireylerin pedagojik durumları da göz ardı edilmeyerek Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin liseler ve ortaokullara yönelik sadeleştirilmesi ile Tarih serisinin hazırlanması, planlı bir eğitim faaliyeti yürütüldüğünü kanıtlamaktadır.

5.2.2. Toplumsal değişme açısından Türk Dil Kurumu ve faaliyetleri

5.2.2.1. Atatürk ve dil: Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması

Mustafa Kemal Atatürk'ün hedeflediği, bilgi birikimi yüksek bireylerden oluşan bir Türk devleti kurmak yolunda, pek çok devrim ve girişim görmekteyiz. TTK ile halkına öğretmek istediği geçmişin tüm karanlık kısımlarını aydınlatmayı başaran Mustafa Kemal'in Harf devriminin ardından gözüne çarpan bir büyük mesele daha olmuştur: Dil meselesi. Halka katmak isteyeceği tüm bilgileri yaymakta en önemli araç dergiler çıkarmak ve kitaplar bastırmak olacaktır. Fakat dildeki halkın anlayamayacağı ağır ve ağdalı dille bu pek mümkün gözükmemektedir (Turan, 1991, s. 50). Kendisi dilde sadeleşmeyi ve Türk unsurlardan oluşan öz bir Türkçe ile halkı bir çatı altında birleştirme düşüncesini uygulamak istemiş 1932 yılında meclis toplantısını başlatırken 1 Kasım günü şu sözleri söylemiştir:

“Milli kültürün her çığırda açılacak yükselmesini Türk Cumhuriyetinin temel direği olarak temin edeceğiz. Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, alakalı olmasını isteriz. Muhterem Arkadaşlar! Milletimiz her güçlük ve zorluk karşısında durmadan, ilerlemekte ve yükselmektedir. Büyük Türk Milletinin, bu yoldaki hızını, her vasıta ile arttırmaya çalışmak, bizim hepimizin en kutlu vazifemizdir” (TBMM, 2011, s. 44).

1928 yılında gerçekleştirilen Harf devrimi ile kurulan Dil Heyeti, Şemsettin Kamusi'nin ve Mehmet Baha'nın çalışmalarından da destek alarak yeni bir halk için imla lügati çıkarma işine girişmiştir. 1928 yılı Aralık ayında piyasaya sürülen lügat, başka dillerin Türkçe karşılıklarını oluşturma amacıyla incelediği 50.000 kelimeyi gözden geçirmiştir. Ancak 1931 yılında çalışmalar tıkanınca ve Dil Heyetine aktarılan destek bütçe de kesilince heyet dağılmıştır (Akalin, 2002, s. 47-48).

1932 yılında Ankara'da yapılan Türk Tarih Kongresinde görüşülen önemli konulardan bir tanesi de Dil Heyetinin artık görevde olmamasıdır. 1931 yılında faaliyete geçmiş TTH'den TTTC'ye dönüştürülen tarih kurumunun dil meseleleri ile ilgileniyor oluşu yeterli gelmemektedir. Tıpkı TTH'nin bir cemiyete dönüştürülüp geliştirilmesi gibi, artık faaliyette olmayan Dil Heyetinin yerine de ayrı bir dil kurumu oluşturulması gerekliliği kongrede hissedilmiştir. Kinross, Mustafa Kemal Atatürk'ün dil meselesinin ayrı bir kurum tarafından incelenmesini istiyor oluşunu, bir lider olarak her konuda aklın ve bilimin yolunda olmak istemesine bağlamaktadır. Türk dilinin evrensel bir dil haline gelmesi amacıyla atılmış olan bu adım, dil sayesinde toplumun kendi kültürü ile bağlarını kuvvetlendirmesini sağlamış ve toplumsal değişme hareketine olumlu anlamda katkıda bulunmuştur (Kinross, 1994, s. 633).

Bir dil kurumu fikrinin konuşulduğu Türk Tarih Kongresinde tasarılar başlamış ve Mustafa Kemal bizzat ilgilenmiştir. 11 Temmuz gecesi sadeleşme ve sözlük çalışmaları yapacak, dil bilimi araştırmaları gerçekleştirecek kurumun ilk adımı atılmıştır. Kurulacak kurumun adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olarak kabul edilmiş ve nihai amacı “Türk dilini geliştirmek ve dünyada dilleri arasında hak ettiği değeri görmesini sağlamak” olarak kararlaştırılmıştır. Bir tüzük hazırlanmış ve hazırlanan tüzükte, Türk dili ile ilgili yapılacak tüm araştırmaları konuşmak ve değerlendirmek için düzenli olarak kurultaylar düzenlenmesi kararı kabul edilmiştir. Toplanan ilk Kurultay 26 Eylül ile 6 Ekim 1932 yılları arasında toplanmıştır. TTTC'den ayrı olarak çalışacak bu yeni kurumun faaliyet programı da bu toplantıda belirlenmiştir (Korkmaz, 2002, s. 94). Programa göre ele alınması lüzumlu görülen konular şöyle belirlenmiştir: Dilin kaynağı, Türk dilinin içinde bulunduğu durum ve Türk dilinin gelişimi (Tan, 2019, s.

38). Tarihe geçen bu önemli kurumun programını hazırladığı Kurultayın toplanma günü tüm yurttan Dil Bayramı olarak kabul edilmiş ve yıllarca coşkuyla kutlanmıştır.

5.2.2.2. Dil devrimi uygulama alanı: Türk Dil Kurumu faaliyetleri

Birinci Türk Dili Kurultayında program yapılmış; diğer dillerle Türk dilinin karşılaştırmalı biçimde incelenmesi, Türk dilinin geçmişinin irdelenmesi, sözlük oluşturulması, Türkçe kökenli sözlerin toplanması ve derlenmesi, çeviriler yapılması ve Türk dili yayınlarının çıkarılması kararları alınmıştır. Ali Canip, Fazıl Ahmet, Hasan Ali ve Samih Rıfat Beylerin yapmış oldukları konuşmalar neticesinde kabul edilen kararlara Hüseyin Cahit karşı çıkmış, dillerin kendi hallerine bırakılması gerektiğini savunmuştur. Yapılan tüm konuşmalar ve tartışmalara rağmen faaliyetlere başlanması kararının alındığı görülmektedir (Akalin, 2002, s. 52).

Birincisi yapılan Kurultayın ardından yaklaşık iki ay kadar sonra 21 Kasım günü çıkarılan bir Söz Derleme Talimatnamesi (Tan, 2019, s. 38) ile tüm yurt bir seferberlik içerisine sokulmuştur. Radyolarda, gazetelerde ve hemen hemen yayınlanan her yazıda halk ağzından kelimeler toplanmaya başlandığı duyurulmuş, en güzel kelimeye en güzel yeni Türkçe karşılığı verecek olanların kelimelerinin onaylanacağı halka bildirilmiştir. Bakanlar Kurulunun da desteğiyle kelimelere karşılık bulunmaya çalışılmış bu doğrultuda fişler hazırlanmıştır. 1933 yılında çıkarılmaya başlanan Türk Dili Dergisi de yeni kelimeleri kullanmakta fayda sağlamıştır.

Yürürlüğe koyulan talimatnamenin çalışmalarını daha da heyecanlı hale getiren ve adeta bir yarışma haline sokan Son Posta Gazetesinin 11 Mart 1933 günü yaptığı bir haber bunu gözler önüne sermektedir. Habere göre, gazeteye en çok fiş gönderen ve kelimelere en güzel karşılıkları bulan vatandaşlar seçilecek, dereceye girenlere cüzi miktarda ödüller verilecektir. Böylelikle halk kelime toplama faaliyetinden epey zevk almış ve canla başla çalışmıştır (Son Posta, 11 Mart 1933, s. 1 ve 6). Halkın işe koyulduğu bu gazetenin etkinliğinin sonucunda gazetenin verdiği bilgilere göre 1100 kelime değerlendirmeye alınmıştır. Halk için yeni bir durum olan süreç içerisinde sayı

oldukça başarılı gözükmektedir. Gazetenin dil çalışmaları konusunda halkı teşvik etmiş olması ise rakamsal olandan daha büyük bir başarı niteliğindedir (Son Posta, 28 Mart 1933, s. 2). Aynı gazetenin 1935 yılında yapmış olduğu haberden de anladığımız üzere, bir Osmanlıcadan Türkçeye Cep Sözlüğü hazırlanmıştır. 120.000 adet basılan sözlük halkın kolay ulaşması amacıyla öğrencilere indirimli ve kelimeleri öğretecek olan irfan ordusu olan öğretmenlere ücretsiz verilmesi kararlaştırılmıştır (Son Posta, 15 Eylül 1935, s. 3).

1934 yılı geldiğinde Dolmabahçe Sarayı'nda İkinci Kurultay toplanmış ve Ağustos ayının 18'inden 23'üne kadar çalışmıştır. Kurultayın toplandığı bu zamana kadar halk ve aydınlar tarafından yaklaşık 130.000 adet kelime türetme çalışması yapıldığı kayıtlara geçmiştir. Son Posta Gazetesinin de kayıtlara geçirdiği 1100 öneri kelimenin toplamda 640 tanesi Kurultay heyeti tarafından kabul edilmiştir. Bu rakamlar halkın bu konuda iyi iş çıkardığını göstermektedir. Ayrıca Birinci Kurultaydan bu yana yaklaşık 2 sene içerisinde kelime çalışmalarını benimsetmek ve uygulamak amacıyla 10 adet de kitap yayımlanmıştır (Tan, 2019, s. 39). Kurultay 2 yıl boyunca gösterilen çabayı ve faaliyetlerin doğrultusunu tartışmıştır. Birinci Kurultaydan farklı olarak bu Kurultaya yurt dışından uzman dil bilimciler katılmıştır. Bu isimler arasında Prof. Marr ve Prof. Samoiloviç bulunmuştur. Kurultaya toplamda 200 kadar katılım isteğinde bulunulmuş, 50 adet tez incelenmek üzere gönderilmiştir. Yüksek katılım isteği ve incelenecek tezlerin çokluğu kurumun işlerinin yoğunluğunu ve yapılacak işlerin çokluğunu göstermektedir (Bayındır Uluskan, 2010, s. 222).

1934 yılı içerisinde dil alanında gerçekleşmiş sayılabilecek bir başka önemli karar ise Soyadı Kanunu kararı olmuştur. Bireyler soyadlarını mutlaka Türkçe seçmek konusunda teşvik edilmiş, Türkçe kullanımının yaygınlaştırılması açısından güzel bir uygulama olmuştur (Bayındır Uluskan, 2010, s. 224). Ancak çıkarılan dergilerden birinde Farsça ve Arapça kökenli bir kelimeye karşı birden fazla Türkçe kelimenin öneriliyor olması ve durumun başka dergilerde de yapılması yurt genelinde büyük bir karışıklığa yol açmıştır. Akalın'dan aldığımız bilgilere göre, dergide “akıl” kelimesi için tam tamına 28 adet Türkçe karşılık bulunmaktadır. “Acele” kelimesi için ise 41 adet Türkçe karşılık öneren dergi ve böyle dergilerin varlığı halkın kelimelerin doğru olan

tek bir karşılığı olmadığı için, beğenmiş oldukları kelimeleri seçip kullanmalarına sebep olmuştur. Bu durumda halk arasında büyük bir karmaşaya yol açmaktadır (Akalın, 2002, s. 56).

1936 yılında diğerleri gibi Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayı diğer kongrelerden ve hatta ülke içerisindeki diğer pek çok cemiyetten de farklı olarak katılımcılarını uzmanlarla sınırlı tutmamış, dil devrimini uygulayacak ve nesilden nesle aktaracak olan halkın da katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Üçüncü Kurultay ile TDK tüzüğünde değişikliğe gitmiş, fahri ve asli başkanlar yeniden belirlenmiştir. Faaliyetleri yürüten gruplar düzenlenmiş: Lengüistik-Filoloji, Gramer-Sentaks, Lügat-Filoloji, Terim, Derleme, Yayın olarak kabul edilmiştir. Kurumun Halkevleri ile birlikte çalışacağı ve bu tarihten itibaren Kurultayların 2 senede bir değil 3 senede bir yapılması kararlaştırılmıştır (Çelebi, 2016, s. 52).

Halkın net bir sözlüğü olmaması, dergilerde ya da gazetelerde yayımlanan bir Arapça, Farsça veya Fransızca sözcüğe tek bir Türkçe karşılık verilmemesi halkı büyük bir karmaşaya sürüklemiştir. Durum giderek daha zor bir hal alırken Mustafa Kemal Atatürk de bu durumdan endişe etmiş ve üzerine çalışmaya başlamıştır. Uzman dil bilimcilerle görüşmelerini sürdüren Atatürk, kimi dil bilimcilerin insanların konuşma yetisini antropolojik ve sosyolojik incelemelerle anlaşılabilceği görüşünden yola çıkarak çalışmalarının yönünü değiştirmiştir (Korkmaz, 2002, s. 98). Eğitim hayatı boyunca okumuş olduğu tüm kaynaklardan, yazarlardan ve araştırmalardan esinlenerek Güneş Dil Kuramını ortaya atan Mustafa Kemal, bu kuram ile tıpkı Tarih Tezinde olduğu gibi, dillerin de atasının Türkçe olduğunu savunmuş ve araştırılmasını teklif vermiştir. Fakat bu kararı almasında yurt genelinde yaşanan karmaşayı önleme etkisinin olduğu da görülmektedir, görülmelidir. Zira kendisi daha sonra bu fikrinden vazgeçecek ve Güneş Dil Kuramı bir daha masaya konuşmayacaktır (Turan, 1991, s. 50). Acilen bir sözlük ve karmaşayı dindirecek bir çalışma yapılmazsa Dil devriminin bir çıkmaza sürükleneceğinden korkan lider faaliyetleri hızlandıracaktır.

Kurumun “derleme” faaliyetleri kapsamında, geçmişten bugüne bilinen ve duyulan tüm halk ağzı söylemler toplanmış ve dilimize yerleşmiş olan kelimelerin

gelecekleri tartışılmıştır. Bu yönde yapılan çalışmaların; Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Tarama Dergisi, Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü ve Bölge Ağzlarından Atasözleri ve Deyimler eserlerinin yayımlanmasıyla meyvelerini vermiştir. “Sözlük” grubu faaliyetleri ise 1936 yılında Güneş Dil Kuramının ortaya atılması ve toplumsa bir belirsizlik yaşanmasından dolayı hızlanmıştır. Dr. Mehmet Ali Ağakay’ın görevlendirildiği çalışmalar ilk meyvesini ancak Mustafa Kemal’in bedenlen aramızdan ayrılışından 6 sene sonra Türkçe Sözlük adında basılabılmıştır. Kurumun “terim” faaliyetleri kapsamında ise özellikle ilk ve ortaokullarda okutulan ders kitaplarındaki karmaşaya son vermek açısından bir çalışma başlatılmıştır. Dil devrimi faaliyetlerini biraz daha düzen içinde tutmaya çalışan ve atmış olduğu bazı adımları geri alan Mustafa Kemal, kendisinin kaleme aldığı matematiksel terimleri içeren Geometri eserini meydana getirmiştir. Sadece terim içeren sözlük çalışmaları doğrultusunda yaklaşık 107.000 terim geliştirilmiş, bilimsel ve günlük hayat için sözlük haline getirilmiştir. “Yayın” grubu tüm faaliyetler arasında en kutsal görevi üstlenmiş, kurumun çalışmalarını halka duyurmuş, halkın her şeyden haberdar olmasını sağlamıştır. Kurumun kurulduğu tarihten 1983 yılına kadar geçen sürede toplamda 621’e yakın yayın çıkarılmıştır. Türk Dili Dergisi bu yayınlara verilebilecek en kıymetli örneklerden biridir (Tan, 2019, s. 42-43).

TDK’nın araştırmamız boyunca gözlemlediğimiz tüm bilgiler ışığında göstermiş olduğu ve yaygın eğitime katkı sağlayan en güzel faaliyeti kitaplığı olmuştur. Birinci Türk Dil Kurultayında yani 1932 yılında alınmış olan bu karar, söz konusu tarihten bu yana halkın daima eğitimle, öğrenmekle arasında bir köprü kurmuştur. Araştırmamızın bir sonraki kısmında detaylı bir biçimde anlatacağımız Halkevlerine, halkın yaygın eğitimi daha zengin kaynaklarla alabilmesi ve geçmişten gelen bilgiyi en doğru ve bilimsel şekilde alabilmesi için kitaplığını sunmuştur ve halka hala sunmaktadır.

Kurumun gerçekleştirdiği faaliyetlere dönemsel olarak bakacak olursak üç aşama oluşturmak yerinde olacaktır: 1932-1934 dönemi, 1934-1936 dönemi, 1936-1938 dönemi. Kurumun kurulduğu günden 1934 yılına kadar yapmış olduğu faaliyetler araştırmalarımıza göre Derleme kolu kapsamında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu

dönemde Türkçe, Türkçe olmayan kelimelerden arındırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla iki ana yol seçenek olarak gösterilmiştir: Dilden yalnızca yabancı ifade ve eklerin atılması ve geriye kalan dil gelişiminin tamamen kendi haline bırakılması ya da Türkçe olmayan hiçbir unsurun hiçbir kelimeye yer almaması. Türkçenin tamamen öz olmasının istenmesiyle birlikte ikinci seçenek kabul edilmiş ve bu yolda çalışmalar yürütülmüştür. Ancak halk yine de kendini daha önce bahsedilen karmaşa içerisinde bulmuştur (Çaycı, 2002, s. 234). 1932 yılından 1934 yılına kadar geçen sürede, hiçbir yabancı unsur barındırmadan zengin bir Türkçe oluşturulamayacağı anlaşıldı ve halk diline yerleşmiş kimi kelimelerin olduğu gibi kabul edilmesi fikrine daha sıcak bakılmaya başlanmıştır. Atatürk bu durumun sebebini Korkmaz'a göre; gerçek manada bilimden beslenmemiş olmaya bağlamaktadır (Korkmaz, 2002, s. 99).

1934 yılından 1936 yılına kadar ise Kurum, bir kılavuz sözlük hazırlamış fakat 8000 kelimelik bu sözlük Mustafa Kemal Atatürk'ü memnun etmemiş, bu sayıda bir kelime dağarcığıyla verimli Türkçe konuşulamayacağı anlaşılmıştır. Bunu bir yozlaşma olarak görmeyerek, dilimize yerleşmiş olan yabancı kaynaklı sözcüklerin alınmasına bir önceki dönemde sıcak bakılmaya başlanmışken, bu dönemde kesin bir şekilde bu karar netleştirilmiştir. Daha önce yapılan derleme çalışmaları da gözden geçirilerek daha önce bahsetmiş olduğumuz Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu hazırlanmıştır. Türkçe kökten yeni kelimeler türetme çalışmalarına da hız verilmiştir.

Çaycı'nın "yaşayan dile dönüş dönemi" olarak adlandırdığı 1936-1938 yılları arasında Kurumun; halk içerisinde oluşan karmaşaya, hangi kelimenin doğru olduğunun bilinmiyor olmasına bir çözüm olarak Güneş Dil Kuramını Mustafa Kemal ile birlikte ortaya attığı görülmektedir. Doğru bir hamle ile dil çalışmalarında içine hızla düşülen karmaşa biraz olsun dindirilebilmiştir. Özellikle terim bulma faaliyetleri arttırılmış ve 1936 yılında kurulan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ise, Atatürk'ün hedeflediği bilimsellik yakalanmış, faaliyetlere daha sağlam adımlarla devam edilmiştir (Çaycı, 2002, s. 234-235).

TDK, TTK ile bir bağ içerisinde yürüttüğü faaliyetlerini tıpkı TTK gibi toplumsal değişmeye olumlu anlamda katkı sağlamak için yürütmüştür. Kulağa basit bir

detay gibi gelebilen dil kavramının bir ülke için anlamı tahmin edileceğinden çok daha büyüktür. Ortak şanlı bir Türk tarihe sahip olduğunu yeni yeni öğrenen ve kültür birliğiyle değişimin hızına yetişmeye çalışan halkın ihtiyacı olan “kültür” kavramı ülkede tek bir dil konuşulmadan gerçekleştirilemezdi. Bu sorun Türkçe ile sağlanmıştı fakat Harf Devrimi sonrasında büyük bir kelime zayıflaması söz konusuydu. Ülkede yerleşmiş olan sözlerin, adetlerin unutulmaması ve kaybolmaması amacıyla düzenlenen anlattığımız tüm etkinlikler sonucunda halk, ortak kültürüne yeni kelimeler eklemiş ve edebi açıdan da zenginleşmeye başlamıştır. Tüm faaliyetler bir yaygın eğitim çalışması olarak görülmektedir, bunun sebebi bir sonraki kısımda anlatacağımız Halkevleri ile TDK’nın ortak çalışmalarıdır. TDK, yapmış olduğu sözlükleri ve yeni düzenlemeleri Halkevleri aracılığıyla halka ulaştırarak yaygın eğitime ve toplumsal değişime katkıda bulunmaktadır.

5.2.3. Atatürk’ün kültür kurumları çatısı: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

1930 yıllarında başlayan dil devrimi çalışmaları kimi kesimlerce başarılı kimi kesimlerce başarısız bir biçimde sonuçlanmış varsayılmıştır. Ortaylı, günümüz değişimlerinin ve dilimizi özleştirme çalışmalarının 1930’lu yıllarda yapmaya çalışılan özleştirme çalışmalarıyla asla bir tutulamayacağını savunmaktadır. Günümüzde Arapça ve Farsça kelimelerin sözlüklerimizde kapladığı hazne oldukça daralmıştır ve bu elbette dil devriminin başarısı kabul edilmelidir. TDK’nın dil devrimi ile birlikte Türk halkına öğretmiş olduğu en önemli meselelerden biri ise, TTK’nın öğretisi olan farklı kültürleri içeren bir temelden kurulmamızdan ötürü, ilk Türklerden bu yana etkileşim içerisine girdiğimiz büyük bir dil zenginliğimizin olması olmuştur. TDK’nın da 1936 ve 1938 yılları arasında görmüş olduğu bu zenginliği tarihimiz bize armağan bırakmıştır. Bizler tüm yaşanmışlıklarla kimi kavramları Türkçe olarak kabul etmiş, kimilerini ise Türkçeleştirmek yolunda sürekli çabalamışızdır (Ortaylı, 2001, s. 88-89). TDK’nın bize verdiği bu armağanı İnan şu sözleriyle özetlemektedir: “...fakat asıl önemli olan başarı, her yazan insanda dili "Türkçeleştirmek" zihniyetini doğurmuş olmasıdır” (İnan, 2009, s. 300).

Mustafa Kemal Atatürk, adına kültür kurumları dediğimiz iki gözde kurumu olan TTK ve TDK'yı varlığında bir politika ya da bir akademi haline getirmemiş, daima bir cemiyet ve bir dernek biçiminde sürdürmüştür. Bu kararında halkın katılımını vurgulayan Atatürk, TTK çalışmalarının daha kontrollü yürütülmesini sağlayarak katılımcı sayısını 40 kişi ile kısıtlamıştır. Fakat bu kısıtlamayı diğer kültür kurumu olan TDK'da göstermemiş, aksine tüm halkı bu çalışmalar ve araştırmalar içerisine dâhil etmiştir. Bu durum ülke içerisinde bulunan dil bilimcilerinin eksikliğinden doğmuştur. Fakat 1936 yılında bir Dil Tarih Coğrafya Fakültesi açarak bu duruma bir çözüm bulmuş ve çalışmalarını bilimsel temellere dayandırmıştır. Bilimsel çalışmalarını 1931 ve 1932 yıllarından bu yana özveriyle sürdürmekte olan TTK ve TDK 1982 Anayasası üzerinde yapılan düzenlemeyle 11 Ağustos 1983 günü “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu” içerisinde kabul edilmektedir.

Hem Türk Tarih Kurumu hem TDK, toplumsal değişime ve Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimine sağladığı değerlerden ötürü bugün dahi önemini korumaktadır. Kurumların ve Mustafa Kemal'in atılımlarının halkı küçük büyük demeden, çocuklardan yetişkinlere ve toplumdaki tüm bireylere ulaşmaya çalışarak yükselmeye hızla sürüklediğini Avcı'nın şu sözleriyle özetleyebiliriz: “Atatürk, bir komutan olarak cephede, bir diplomat olarak masada, bir öğretmen olarak okulda, bir tarihçi ve dilci olarak tarih ve dil alanlarında hem dış hem iç düşmanlarla savaşmış, sonuçta bu ülkeyi Türk insanının yaşayacağı bir ülke durumuna getirmiştir. Türk insanı kendisine ne kadar şükran duysa azdır” (Avcı C., 2005, s. 31). Vasiyetinde mal varlığının bir bölümünü TDK ve TTK'ya ayıran Atatürk, Avcı'nın bahsettiği tüm unsurları çalışmalara dâhil ederek toplumsal değişme gemisinin dümenini kontrol altında tutmayı başarmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Kültür Kurumlarına verdiği önem, hala kurumların tarihinde buram buram kokmaktadır.

5.3. Türk Ocaklarından Halkevlerine yaygın eğitim serüveni

5.3.1. Halkevlerine doğru: Türk Ocakları

Mustafa Kemal'in Millet Mektepleri ile başlayan, TTK ve TDK ile devam eden Türk toplumunu eğitim ile geliştirme hedefinin Halkevleri çatısı altında ivme kazandığı görülmektedir. Halkevlerinin toplumsal değişimi sağlamlaştırma amacıyla yürütmüş olduğu faaliyetleri incelemeden önce Türk Ocaklarını anlamak ve hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Araştırmamızın kapsamını oluşturan kurumlar Atatürk döneminden itibaren açılmış yaygın eğitim kurumlarıdır. Ancak 1912 yılında açılan Türk Ocakları ve Türk Ocaklarının gerçekleştirdiği çalışmalar, yaygın eğitim kurumlarına temel oluşturmak gibi önemli bir görevi üstlenmiştir. Bu nedenle Türk Ocaklarını anlamak, Atatürk dönemi yaygın eğitim faaliyetlerine ışık tutacaktır.

Osmanlı Devletinin 20. Yüzyıl başlarında içerisinde bulunduğu durumu incelediğimizde daha önce de belirttiğimiz gibi büyük bir karmaşa görülmektedir. Bosna Hersek'in elden çıkmasıyla başlayan ülke içerisindeki bağımsız olma girişimleri devlette bir çare bulma isteği uyandırmıştır. Bu arayış içerisinde meşrutiyet yönetiminin de sağladığı özgürlük hareketlerinden cesaret alınarak 25 Aralık 1908 yılında Türk Derneği kurulmuş gerçekleştirdikleri ve milletin uyanmasını sağlayacak faaliyetleriyle kısa zamanda gücünü arttırmış, 25 Mart 1912 gününde Türk Ocağı adını almıştır (Çoker, 1995, s. 373). İstanbul merkezli olarak kurulmuş olan derneğin kurulmasına Askeri Tıbbiye öğrencileri öncülük etmiştir. Çok sayıda öğrencinin ismi geçen derneğin ilk yönetim kurulunu ise Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik ve Fuat Sabit oluşturmaktadır (Tunaya, 1988, s. 432).

Çeçen Türk Ocakları için, içinde bulunulan dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak, milleti kurtuluşa götürecek başarılı girişimlerde bulunulduğunu söylerken Ocağın ırksal manada bir Türkçülüğü savunduğunu da eklemektedir. Osmanlı Devleti'nin dağılmaktan kurtulmasında ve Milli Mücadeleye giden yolda halkın uyanışında büyük fayda sağlayan Ocaklar, İstanbul'un işgali ile faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Ocaklar konusunda Mustafa Kemal, defalarca inceleme yapmış, Türk Ocaklarını devam ettirmeyi istemiş, Ocakları yeniden faaliyete koymuştur. Fakat Ocakların yasasında bulunan "İslam kavimlerinin başlıca önemlisi olan Türklerin,

ulusal terbiyeye bilimsel sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek ile Türk ırkı ve dininin olgunlaşmasına çalışmak” ifadesi laiklikten uzak gmektedir (een, 1990, s. 96-99).

Türk Ocaklarının yeniden açılma sürecinde, Mustafa Kemal en gözde üyelerden biri olarak ocaklara destek olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile ne yapacağını bilmez durumda olan halka bir yetişkin eğitim uygulanması gerektiğine inanılmış, bu yönde çalışabilecek en gözde kurumun da Türk Ocakları olduğu kabul edilmiştir (Kodal, 2014, s. 311). Kabul edildiği gibi de olmuş, halkın kafalarının oldukça karışık olduğu bu dönemde ocaklar hayati bir rolü stenmiştir. Zamanının yaygın eğitim kurumları olan ocaklarda düzenlenen etkinlikler ile halk birlik ve beraberlik içerisinde tutulmaya çalışılarak yeni rejime ve yeni toplumsal hayata yönelik konferanslar verilmiştir.

Zaman içerisinde Ocakların geniş sahaları kapsayan Türk milliyetçiliği anlayışı, Mustafa Kemal’in hedeflediğinden farklı olarak belirmiştir. Atatürk milliyetçiliğine göre, Türkiye sınırları içerisinde yaşayan ve kendine Türk’m diyebilen bireylerin birliği sağlanmaya çalışılmalıdır. Oysa Türk Ocakları Anadolu sınırlarının da dışına çıkmıştır. 1924 yılının Nisan ayında yapılan Türk Ocakları Kongresinde konuşulan konulara bakıldığında derneğin amacı Hamdullah Suphi ve Yusuf Akçura arasında tam manada kararlaştırılamamıştır. Derneğin bir kültür kurumu olduğunu vurgulayan Hamdullah Suphi’ye karşılık Yusuf Akçura derneğin iktisadi manada devlete faydası olması gerektiğini vurgulamaktadır (stel, 2004, s. 160). Türk Ocakları içerisindeki fikir ayrılıkları devam ederken, 1925 yılında devletin kendi içerisindeki sorunlara yönlendiren olaylar durumu daha karışık bir hale getirmiştir. Rejime karşı çıkarılan şeyh Sait isyanı Türk Ocaklarının görevini daha kültürel olan yaygın eğitim tarafına geçmesine neden olmuştur. Derneğin içinde gerçekleştirilen heyet değişikliği ile de bu durum kolaylaştırılmış, yaygın eğitime yönelik kültür çalışmaları hızlandırılmıştır.

Derneğin bir kültür, yaygın eğitim kurumu şeklinde çalışmaya başladığı dönem ilerlerken, bu yönde resmi adımlar da atıldığını görmekteyiz. 1925 yılında yoğunlaşan

kültürel faaliyetler 1927 yılında daha ileri giderek, Türk Ocakları ile Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki bağılılığın ilan edilmesiyle devam etmiştir. Yapılan bu açıklamalar doğrultusunda Türk Ocakları için bir talimatname hazırlanmıştır (Üstel, 2004, s. 227-229) Kısa sürede Ocak içerisinde yapılan politika değişikliklerinin dernek içerisinde gruplaşmayı giderek arttırdığı görülmüştür.

Tüm politika değişiklikleri ve Mustafa Kemal'in Türk Ocaklarına ılımlı bakıyor oluşu 1930 yılında alternatif kurumlar arayışına doğru yönelmiştir. Ülke içerisinde Mustafa Kemal'in gerçekleşmesini çok istediği çok partili yaşam denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Türk Ocaklarının yakınlığı yeni kurumlar arayışına gidilmesini hızlandırmıştır (Üstel, 2004, s. 403-404). Bu arayışı bir tek partililik arzusu olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Amaç rejimin ve demokrasinin, devletin ilerlemesi için gereken tüm unsurların, halka öncelikle benimsetilmesi ve ardından daha sağlıklı bir biçimde yola devam edilmesidir.

Türk Ocaklarından hariç bir kurum arayışı yurt dışına öğrenci elçiler gönderilerek devam etmiştir. Avrupa'da yapılacak bir saha çalışmasına gönderilen isimlerden biri olan Vildan Aşır Savaşır yaygın eğitim ile birlikte ülkelerin nasıl başarılarla ulaşıp ulaşmadıklarını irdelemiştir. Çekoslovakya'da yapmış olduğu incelemeler sonucunda Türkiye'nin ihtiyacı olan bir oluşum fark etmiştir. İncelemeleri biter bitmez ülkeye geri dönmüş ve vermiş olduğu konferanslarda bu yaygın eğitim fikirlerini paylaşmıştır (Şimşek, 2002, s. 59). Türk Ocaklarının rejime engel olabilecek hareketlerinden yola çıkılarak başlanan bir yaygın eğitim kurumu arayışında Halkevleri fikrine doğru adım adım gidilmiştir. Türk Ocaklarının 10 Nisan 1931 günü kapatılıp yerine Halkevlerinin gelecek olması, Halkevlerinin bir devam kurumu olduğu fikrini uyandırmaktadır. Zeyrek, bu fikrin tam manada doğru olmadığını belirtmekte ve Halkevlerinin sadece, Türk Ocaklarının açacağı bir kısım boşluğu tamamlamaya çalışacak denetim halinde bir kültür kurumu olduğunu eklemektedir (Zeyrek, 2006, s. 15).

Türk Ocakları kuruldukları günden vazifesinin nihayete erdiği 1931 yılına kadar, halka yönelik düzenlediği etkinlikler ve konferanslar ile yaygın eğitim

çalışmalarının ev sahipliğini yapmıştır. Bu yönüyle Türk Ocakları, Türkiye Cumhuriyeti'nde bugün dahi, saltanattan cumhuriyet yönetimine geçiş sürecinde yaygın eğitim denildiğinde akla gelen ilk kurumlardan biri olmuştur. Yukarıda anlatıldığı gibi, Türk kimliğine bakış açısıyla Atatürk dönemi milliyetçiliğine önemli katkılar yapan Ocaklar, her ne kadar çalışmaları sınırları Türkiye Cumhuriyeti dışına çıkıyor olsa da toplumsal değişme açısından Türk milletinin daima ileriye yürüyecek şekilde gelişmesi için düzenlenen faaliyetler yürütmüştür. Dolayısıyla toplumsal değişme bağlamında yapmış oldukları katkılar büyük önem taşımaktadır. Üstel'in Türk Ocakları ve faaliyetlerinden bahsederken değindiği noktalar bu durumu desteklemektedir. Kendisi Türk milletini 20. yüzyıl başlarında, içerisinde bulunduğu durumdan kurtaracak olan Milli Mücadele hareketinin kuvvetlendirici unsurlarından en önemlisinin Türk Ocakları olduğunu söylemektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk döneminde açılmaya başlanan kurumlar ile desteklenmiş olan yaygın eğitim çalışmaları Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan Türk toplumunu kapsayacak şekilde nihai amacına ulaşmıştır (Üstel, 2004, s. 300). Araştırmamızın bundan sonraki kısmında söz konusu çalışmaları tek çatı altında birleştirecek olan Halkevlerinin faaliyetlerine değinilecektir.

5.3.2. Toplumsal değişme açısından Atatürk'ün kültür kurumu Halkevleri ve faaliyetleri

Türk Ocaklarının kapatıldığı ve yeni bir kurum arayışı içerisinde olunan günlerde 1930 ekonomik buhranının da etkisiyle CHF bir takım girişimlerde bulunması gerektiğini düşünerek toplumsal değişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayacak kararlar almak amacıyla 1931 yılı içerisinde büyük bir kongre düzenlemiştir. 1937 yılında anayasanın maddeleri arasına girecek olan altı temel Atatürk İlkesi kongrede parti tarafından kabul edilmiştir. Altı temel ilkeyi halka öğretecek bir kurum olarak da Halkevleri meydana getirilmeye başlanmıştır (Tuğluoğlu, 2005, s. 101). Bernard Lewis de Halkevlerinin amacına yönelik ortaya koyduğu düşünceleri ile bu fikri desteklemektedir. Modern Türkiye'nin Doğuşu isimli eserinde Halkevlerinin Türkiye Cumhuriyeti toplumuna, Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda bir toplumsal değişme yol haritası çizdiğini vurgularken düzenlenen konferanslar, yayınlanan kitaplar,

sergilenen temsiller, spor faaliyetleri, sosyal yardımlar ve halka rehberlik yapmak gibi faydalı etkinlikler düzenlendiğini eklemektedir (Lewis, 1993, s. 379).

1930’lu yıllara gelene kadar Cumhuriyet yönetimine kalan miras daha önceden de belirttiğimiz üzere; okuma yazma oranı oldukça düşük olan, geçimini tarım ile sağlayan bir halk topluluğudur. 1930’lu yıllar geldiğinde ise artık durumun değiştirilmesi gerektiği net bir şekilde anlaşılmış ve bu toplumsal hareketin köylerden başlamasına karar verilmiştir. 1928 yılında gerçekleştirilen Harf devrimi ve Millet Mektepleri projesi ile okuma yazma oranı yükseltilecek halk, kendini daha geniş bir yelpazede geliştirmeliydi. Çağa uygun bir kültür birikimine sahip olunması istenilen halk, öncelikle kendisinin her bakımdan gelişmesini arzu eden temel altı ilkeyi benimseyecektir. Bu benimseme gerçekleştiğinde artık bu ilkeleri koruyacak duruma gelecek ve devrimler de korunmuş olacaktır. Şimşek, tasvir ettiğimiz durumun yanı sıra Osmanlı Devleti’nden miras kalan ülke içerisindeki birlik ve beraberliğin sağlanamayışının, yeni kurulan Cumhuriyette de devam ettiğini, büyük bir toplumsal değişim yaşayan halkın bocaladığını ifade etmiştir. Bu durumu yok etmek amacıyla Halkevleri canla başla çalışmaya başlayacaktır (Şimşek, 2002, s. 2).

Türk milletinin köklü geçmişinin tüm dünyaya kanıtlanmasının ayrıntılı bir biçimde anlattığımız Türk Tarih Tezi ile gerçekleşmeye başladığı bu dönemdeki amacın kutsal olduğunu ifade eden Toksoy, bu çalışmaları yürüten insanların ne yapması gerektiğini özetlemektedir. Bu kişilerin birbirine güvenmesi, birbirini sevmesi ve birlik halinde hareket etmesi gerekmektedir. İşte bu çalışmalarla başlayan birlik ve beraberlik doğacak kurumun da ötesine ulaşarak tüm ülkeye yayılacaktır. Bir olma hedefiyle sahneye çıkan Halkevleri ile büyük bir toplumsal hareketlilik başlamaktadır (Toksoy, 2007, s. 67). Mustafa Kemal başlatılacak bu yaygın eğitim kurumu ve kurumun amaçlarıyla ilgili olarak şu sözleri söylemektedir: “...ilk bilgileri alan çocukların sanat, ticaret, tarım vs. gibi hayatı besleyen ve kuvvetlendiren işlerde başarılı olacak şekilde hazırlanmaları gerekir. Sanat ve meslek adamları yetiştirmek görevdir. Ancak yalnız ve kendimize yönelik ve kendimiz için gerekli olan şeyleri bilmek yeterli değildir. Millet in çocuğu olarak kalmak iyi bir şeydir” (Atatürk, 2010, s. 389-390). Bu sözleriyle Atatürk, yetişkin eğitiminin gayesini açıklamaktadır.

Türk Ocaklarından Halkevlerine geçiş sürecinde yurt gezileri düzenleyen Mustafa Kemal, bu geziler sırasında Halkevlerinin kurulacağı fikrini ilk kez halkla paylaşmaktadır. SCF'nin kapatılması sebebiyle “halka hesap vermek” amacıyla bu gezileri düzenleyen önder Antalya’da Hasan Rıza Soyak’a şu sözleri söylemiştir: “Bunalıyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunalıyorum. Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikâyet dinliyoruz... Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi bir perişanlık içinde. Ferahlatıcı pek az şeye rastlıyoruz; maatteessüf memleketin hakiki durumu bu işte!” (Soyak; akt. Zeyrek, 2006, s. 9-10). Gezilerin bitmesinin ardından 1931 yılının Mayıs ayı ortasında düzenlenen Kurultayda; Mustafa Kemal’in bir an önce halkını çağdaş bir seviyeye getirip, nihayet hayalini kurduğu demokratik ve çok partili hayata başarıyla adım atılmasını sağlayacak çareler konuşulmuştur. Bu yolda ilk olarak Halkevlerinin kurulacağı resmileştirilmiştir. Reşit Galip’in yürütmesinde olacağı bir komisyon çalışmalarını hızlandırmış ve 19 Şubat 1932 günü Halkevleri 14 adet olarak açılmıştır. Zaman içerisinde sayıları artacak Halkevlerine temel olan bu merkezler; Ankara, Afyon, Aydın, Bursa, Bolu, Denizli, Çanakkale, Diyarbakır, Eskişehir, Eminönü, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun’da bulunmaktadır (Aktaş ve Özdemir, 2011, s. 188). Reşit Galip çalışmalarının meyvesini veren kurumların açılış konuşmasında halka, çağdaşlaşma konusunda kaybedilen zamanı geri kazanmak amacıyla bu kurumların kurulduğunu söylemiştir (Dumanlı, 2019, s. 36).

Olumlu yönde bir toplumsal değişme içerisinde olan halkın birlik beraberliğinin sağlanmaya çalışılacağı Halkevlerine, tüm vatandaşlar üye olabilmektedir. Yalnızca yönetici konumunda olabilmek için CHF’ye üye olma şartı aranmaktadır. Bu durum Halkevlerinin rejimi yerleştirme konusunda fırka ile beraber çalıştığını ve kontrolü kaybetmek istenmemesinin bir göstergesidir (CHF, 1932, s. 5). Zeyrek’e göre Türkiye Cumhuriyeti’ne miras kalan eski alışkanlıkları bırakmak ve ülkeyi ileriye götürecek devrimleri korumak için bu durum oldukça doğaldır. Amaç, Arap veya Avrupa kültürü etkisini ortadan kaldırmak ve yepyeni bir Türk kimliği oluşturmaktır (Zeyrek, 2006, s. 16).

CHF kaynaklarından eriştiğimiz, 1932 yılında gönderilen bir tamimde yer alan şu satırlar, Halkevlerinin halktan neler beklediği konusunda bizleri aydınlatmaktadır:

“Halkevleri, tüm vatandaşları birbirine kaynaştırarak ve gençleri yetiştirerek milleti kuvvetli bir kütle haline getirmek vazifesi aldığına göre, mümkün olduğu kadar çok vatandaşa vazife vermek ve istidatlı zekâları iş başına sürmek ehemmiyetli bir vazifedir. Memleketin öyle kıymetli evlatları vardır ki kendi kıymetlerinden bizzat kendilerinin dahi haberleri yoktur. İnzivayı severler, halkın içinde kalabalık bir toplanmada vazife almaktan çekinirler. Bu unsurları işletip cilalamak ve parlatmak lazımdır. Herhalde eskiden tanınmış, mevki almış ve liyakatleri takdir olunmuş arkadaşlar yanında ve onlarla beraber yeni, taze unsurları Halkevlerinin yeni vazife sahasında cemiyet için çalıştırmaya alıştırmak esaslı bir prensiptir” (CHF, 1932, s. 26).

1932 yılında 14 adet olarak açılan ve o yıl içerisinde sayısını 20 arttırarak hızla büyüyen Halkevleri, 1935 yılına gelindiğinde 55 adedi bulmuştur. Faaliyetlerin hızlandığı ve sistemin oturmaya başladığı 1935 yılında 25 yeni Halkevinin açılışını yapan Necip Ali Küçüka şu sözleri söylemiştir: “İstiklal kavgası devirlerinden başlayarak gittikçe artan ve yayılan bir nehir gibi akan enerjimizin bizi en yakın ve en şaşılacak bir zamanda maksadımıza götüreceğinden asla şüphe etmemiştik” (CHF, 1935, s. 10). Halkevleri sisteminin oturduğu 1935 yılına kadar süreçte, evlerin üye sayıları şöyle aktarılmaktadır (CHP, 1940, s. 12):

Tablo 5.2. Halkevleri 1932-1935 dönemi üye sayıları.

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1932	1392	17538	17930
1933	2626	31915	34541
1934	3893	45922	49815
1935	4725	50273	54998

Zeyrek’e göre 1930’lu yıllarda demiryolları ile ülke birbirine nasıl bağlandıysa, Halkevleri ile de halk birbirine öyle kenetlenmiştir. Açıldıkları günden 1940 yılına kadar geçen sürede açılan Halkevleri kayıtlara şöyle geçmektedir (Zeyrek, 2006, s. 17):

Tablo 5.3. 1932-1940 dönemi halkevi sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 24)

Açıldığı Yıl	Sayısı	Toplam
1932	14	14
1932	20	34
1933	21	55
1934	25	80
1935	23	103
1936	33	136
1937	31	167
1938	43	210
1939	163	373
1940	6	379

5.3.2.1. Dil, Edebiyat ve Tarih Kolu faaliyetleri

Halkevleri kollarının en yoğun faaliyetlerinin görüldüğü alan dil, tarih, edebiyat alanları olmuştur. Halkın yaygın eğitim yoluyla genişletilmesi planlanan bilgi dağarcığı, düzenlenen konferanslar ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türk kültürünün yerleşmesine katkı sağlayacak milli değerlerimizi içeren atasözleri gibi sözlü veya yazılı unsurların toplanmasında görevlendirilmiştir (CHF, 1932, s. 11). Bölge halkından toplanacak kültür unsurları, halkın tek bir kültür çatısı altında birleşmesine fayda sağlayacaktır. Böylelikle yayınlanacak olan eserlerde Türkçenin önemi de artacak ve Türkçe de diller arasında hak ettiği değeri bulabilecektir (Arıkan, 1999, s. 275).

Kol faaliyetleri Türkçe kullanımının arttırılması çalışmaları ile başlamış, şehirlerin yanı sıra köyler göz ardı edilmemiş ve incelemeler başlatılmıştır. Köy ve kazaların isimlerinin Türkçe kelimelerle değiştirilmesi çalışmalarının ardından, Soyadı kanununun uygulanmasında görev yine Halkevlerine bırakılmıştır. Bu çalışmalarla halkı bir araya getirmeyi başaran ve Türkçeyi sevdirmeye çalışan evler, Türk Çocuklarına Türk Adları ve Türk Dilinin Tarihi Gramerine Giriş isimli eserlerin oluşturulmasına ön ayak olmuş ve bunları halka tanıtmıştır (CHF, 1935, s. 19).

Kol, dil alanında yapmış olduğu çalışmalar yanında edebiyat dünyasına da katkılarda bulunmuş, antoloji kitapları meydana getirilmiştir. Isparta, Kayseri, Çorum, Kütahya, Afyon gibi merkezlerde yöre şairlerinin şiirleri bir araya getirilerek güzide

eserler ortaya konmuştur. Yurt genelinde az önce sayılan merkezlerden çok daha fazla Halkevinde bu tip faaliyetlerde bulunulmuştur (CHF, 1935, s. 23). Yapılan konferanslara halk katılımı sağlanmaya çalışılmış böylelikle yıllardır kendini ifade etmeye alışık olmayan halk aktifleştirilmeye çalışılmıştır. Topluluk içerisinde konuşmaya kendini yeterince hazır görmeyen halk zamanla kendini geliştirmiştir. Öyle ki, Halkevlerinin kurulduğu ilk günlerde sadece aydınlar ve yöneticiler tarafından yapılan konuşmalara zamanla halk da dâhil olmaya başlamıştır. Toplumun özellikle de köylülerden öğreneceği çok fazla değer bulunmaktadır (CHP, 1942, s. 4).

Tarih alanında gerçekleşen kol çalışmaları kapsamında göze çarpan etkinliklerden biri de yerel tarih çalışmalarıdır. Halkın hem yaşadığı bölge konusunda bilgilenmesini sağlayan hem de araştırma inceleme yapmasına aracı olan bu faaliyet oldukça etkili gözükmetedir. Türk Tarih Tezi ile geçmişini öğrenmeye başlayan halka büyük destek sağlayan Halkevinin Adana kolu, “Kurtuluş Tarihine Ait Soru” isimli anketle Milli Mücadele dönemine ait yöre halkının anılarını toplamaya girişmiştir (CHF, 1935, s. 29). Halkevlerinin kuruldukları bölgelerde yaptıkları gezilerle tarihini ve ülkesini tanımaya heveslenen halk için bu kol oldukça fayda sağlamaktadır. Kıymetli faaliyetleri bulunan kolun başarıya büyük ölçüde ulaştığını söyleyen Zeyrek, tarihimizin önemli günlerine ait bayramların Halkevleri çatısı altında büyük bir coşkuyla bu kol faaliyetleri sayesinde kutlandığını eklemektedir. Bayram kutlamalarının yanı sıra geçmişle bir bağ kurmasının beklendiği halk, tarihindeki önemli isimler için de anma günleri etkinlikleri düzenlemektedir (Zeyrek, 2006, s. 46).

Kansu, kolun faaliyetlerinden bahsederken kitaplığını da unutmamaktadır. Zengin bir kitaplığa sahip olan Halkevinin bu kolunun Güzel Sanatlar koluna da destekte bulunduğunu ve düzenlediği etkinlik gecelerinin ne denli zevkli olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir: “Bu Halkevinin gönüllülerden kurulu bir yaylı sazlar orkestrası vardı. Atatürk devriminin müzik doğrultusu: çok sesli müzik. Onu da Halkevlerinin çatısı altında dinledik. Kulaklarımdan beynime çok sesli müziğin yaratıcı ırmağı aktı” (Kansu, 2001, s. 243-245). Kansu’nun da belirttiği gibi faaliyetleri ilgi çekici olan bu kol, 1940 yılına gelindiğinde yurttaki tüm Halkevleri genelinde 2835 adet konferans verilmiş ve halk içerisinde yaklaşık 917.724 dinleyiciyi bir arada

buluşturmuştur (CHP, 1940, s. 19). Dil, Edebiyat ve Tarih kolunun 1935 yılına kadar kayıtlara geçen üye sayısı aşağıdaki tabloda aktarılmıştır: (Zeyrek, 2006, s. 47).

Tablo 5.4. Halkevleri Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları.

Yıl	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam
1932	-	-	1419
1933	242	2266	2508
1934	338	3424	3762
1935	600	3418	4018

5.3.2.2. Güzel Sanatlar Kolu faaliyetleri

Mustafa Kemal, “Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz. Böyle bir millet bir ayağı topal, bir kolu çolak, sakat ve alil bir kimse gibidir. Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur” derken tam olarak Halkevlerinin Güzel Sanatlar kolunun önlemek istediği halk profilini özetlemektedir. Yetişmekte olan yeni neslin ve yetişmiş olan bireylerin sanata olan ilgisini ve bilgisini arttırmak amacıyla çalışan kol, modern ve milli müziğimizin karışımından oluşan dinleti geceleri düzenlemektedir. Milli marşları halka öğretmeye ve özel günlerde seslendirmek için korolar oluşturan kol, bu marşlarla birlik ve beraberliği arttırmayı hedeflemektedir. Halkı radyo ve gramofon yoluyla belli bir müzik zevkine ulaştırmaya çalışılmıştır (CHF, 1932, s. 11).

Halkın müzik zevki oluşturulmaya çalışılırken halk türküleri ile batı tekniği birleştirilmeye, halk müzikleri korunurken batı müzikleri de öğretilmeye çalışılmıştır. Bu durumu değerlendiren Şimşek, bir eleştiride bulunarak Giresun Halkevi örneğini vermektedir. Söz konusu Halkevinde verilen müzik kurslarında öğretilmeye çabalanan batı türü müziklerin özellikle kırsal kesim halka yabancı geldiğini ifade etmektedir. Halkın beğenisine ters düşen yeni müzikler kulağa farklı gelmiştir. Bu durumla ilgili Şimşek, kültür aşısının çiçek aşısı gibi kolay gerçekleşmediğini söyleyerek toplumsal değişmelerin zamana ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir (Şimşek, 2002, s. 111). Gaziantep, Isparta, Çorum, Denizli, İzmir, Mudanya gibi Halkevleri halkın alışmasının kolay olması açısından ve yabancılaşma hissedilmemesi için yöredeki halk türkülerini

toplayacak geziler planlamışlardır. Toplanan türkülerle batı müzikleri birleştirilerek dinleti geceleri yapılmıştır (CHF, 1935, s. 43).

Kol çalışmaları elbette ki sadece müzik alanında gerçekleşmemiştir. Ankara Halkevi yurt genelinde ismini duyuran ressamı bir araya getirerek, bir inkılap sergisi düzenlemiştir. Ankara Halkevinin pek çok faaliyette öncü olarak hareket ettiğini varsayacak olursak onun yanı sıra Balıkesir gibi pek çok Halkevi de bu yönde çalışmalarla dikkati çekmektedir (CHF, 1935, s. 46).

Güzel Sanat kolu faaliyetleri ile yurtda sanatsal çalışmaları arttıran Halkevleri, toplumun içerisinde bulunduğu toplumsal değişmeye estetik bir fayda sağlamıştır. Halkın sanata bakış açısını değiştiren kol çalışmaları ile ülkedeki gençlerin eğitilmesiyle sanatla ilgilenen birey sayısının artırılması hedeflenmiştir. Tümevarımsal bir yol izlenerek yerel sanattan yola çıkılarak tüm dünyada yankı uyandıracak ürünler ortaya çıkarılmaya çabalanmıştır (Tunalı, 2013, s. 62-63). Mimari alanında da sanat çalışmaları gerçekleştirilmiş, Afyon Halkevi mimarlık eğitimi veren kursları sonucunda 134 adet ehliyetli kalfa ve 12 adet mozaik ustası yetiştirilmiştir (CHF, 1935, s. 47). Üye sayısı aşağıdaki tabloda verilen Güzel Sanatlar kolunda 1940 verilerine göre 1241 adet konser verilmiş ve söz konusu konserlere toplamda 362.685 kişi katılmıştır (CHP, 1940, s. 20).

Tablo 5.5. Halkevleri Güzel Sanatlar Kolu 1932-1934 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 49)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	1852
1933	306	2448	3244
1934	545	4231	5828

5.3.2.3. Temsil Kolu faaliyetleri

Kadın ve erkeklerin bir arada etkinlikler düzenlemesi, halkın yaşadığı en belirgin toplumsal değişim hareketlerinden biri olmuştur. Geçmişten gelen alışkanlıklar kadınlara ve erkeklere ayrı salonlarda etkinliklerin yapılmasını uygun görmektedir. Halkevleri bünyesinde Temsil kolu sayesinde bu durum aşılma çalışılmıştır. Kol,

kadın ve erkekleri bir araya getirerek düzenlenecek oyunlarla keyif vererek halkı eğitmeyi amaçlamaktadır (CHF, 1932, s. 11). Toplumsal değişime sergilenen oyunlarla alışmaya başlayan halk, kız çocuklarını dahi oyunlara dâhil etmeyi kabul etmiştir. Böylelikle Türklerin değişime kapalı olmadıkları, çağdaş bir seviyeye ilerleme yolundaki çabaları gözler önüne serilmiştir.

Ankara, Eminönü veya İzmir gibi Halkevleri yurt genelinde adını duyurmuş, etkinliklerin daha çabuk yürütüldüğü merkezler olarak dikkati çekmiştir. Buna rağmen sadece adını duyuran Halkevlerinden ziyade Urfa, Mardin, Maraş, Gaziantep, Malatya, Rize, Sinop gibi Halkevlerinde sergilenen oyun sayısının daha fazla olduğu görülmektedir (CHF, 1935, s. 57). Bu durum yurt genelinde oyunlara ilginin büyük olduğunu göstermektedir. İsmi duyuran evlerden olan Ankara ve Eminönü Halkevinde temsil eğitimi verilmiş, makyaj, mimik, trajedi, komedi, sahne, ışık ve dekor gibi alanlarda halk yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Alışkanlıklarına bağlı olan halkın gözü, yaşadığı toplumsal değişim içinde Karagöz ve Hacivat oyunlarını aramıştır. Bu nedenle Karagöz ve Hacivat senaryoları, toplumsal değişimin yönüne ve halka uygun olarak yeniden kurgulanmıştır. Gösterilen oyunların çoğunlukla yaygın eğitimi sağlamak amacıyla Türk tarihi veya Milli Mücadele gibi dönemlerle ilgili olduğu görülmektedir. Bu konuların dışında evrensel konular da ele alınmaya çalışılmıştır (Zeyrek, 2006, s. 65). Oynanan temsillerin yoğun olarak Karadeniz Bölgesinde arttığı görülmektedir. Tek bir merkezde sevilen bir oyun çevre Halkevlerine de gönderilerek aralarında oyun paylaşımı yaşanarak bu durumun olduğu düşünülmektedir.

1940 yılına kadar yurt genelinde imkânlar el verdikçe sergilenmeye çalışılan temsiller 2921'i bulmuş, CHP verilerine göre yaklaşık 918.104 kişi seyirci olarak katılmıştır. Sergilenen oyunların dışında eğitici alanda 1557 film gösterimi düzenlenmiş, bu etkinliklere de yine CHP verilerine göre yaklaşık 615.206 kişi dâhil olmuştur (CHP, 1940, s. 20). Hayatı boyunca hiç temsil görmemiş bireyler temsille tanışmış, halk tarafından merakla bu oyun izlenmiştir. Temsil kolu üye sayısı şöyle gözükmektedir:

Tablo 5.6. Halkevleri Temsil Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 66)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	1433
1933	422	2611	3033
1934	437	3635	4072
1935	716	4258	4974

5.3.2.4. Spor Kolu faaliyetleri

Halkevleri bünyesinin derin amaçlar taşıyan bir kolu da Spor koludur. Mustafa Kemal'in de hayal ettiği zeki ve çevik Türk nesillerinin yetiştirilmesi amacıyla sadece gençlere değil yetişkinlere de kayda değer fayda sağlayan söz konusu kol Spor kolu olmuştur. Sağlıklı bir bedene, uyanık bir zihne ve kuvvetli bir iradeye sahip olmak amacıyla; kürek çekme, yürüme, jimnastik, boks, güreş, yüzme, at binme, cirit, dağ sporları ve daha sayılabilecek pek çok spor dalında etkinlikler yürütülmeye çalışılmıştır. Kolun kayda değer görülecek önemli bir faaliyeti ise yaya veya taşıma aracı aracılığıyla düzenlenen yurt gezileridir (CHF, 1932, s. 12-14). Bu geziler sayesinde halka yurdunun dört bir köşesi öğretilmeye çalışılmış, vatani duygular güçlendirilmek istenmiştir. Vatanının her köşesinden haberi olmayan bir halk, onu koruma içgüdüsünü de zaman içerisinde kaybedecektir düşüncesinden yola çıkılarak, vatan sevgisi yükseltilmiştir. Bedenin sağlam ve dinç olmasıyla Türk milletinin askeri gücü de aktif tutulmaya çalışılmıştır.

Her Halkevi kurulduğu bölgelerin coğrafi ve maddi imkânlarına dayanarak spor dallarına yönelmiştir. Adana, Tokat, Uşak, Sivas gibi Halkevleri at sporları çalışmalarına yönelirken, Düzce, Bartın gibi Halkevleri halkının da yatkın olması gibi sebeplerden bir futbol takımı kurmayı yeğlemiştir. Gaziantep Halkevi ise atletizm dalında eğitimler verirken, Gerede ve Siirt'te pinpon oynandığı görülmektedir. Yurdun başka bölgelerinde ise oynanan başka spor dalları; tenis, bilardo, dağcılık, kayakçılık gibi çeşitli alanlarda yerini bulmuştur. Jimnastik ve hemen hemen her spor dalıyla çevik kalmayı sağlayan halk, gezilerle yurdunu tanımış ve onu koruyacak duruma getirilmiştir. Verilen spor eğitimlerinin yanı sıra denizlerde ve havada da hâkim olmak

maksadıyla Türk Hava Kurumunun da yardımlarıyla halkın bilgilendirilmesi sağlanmış ve faaliyet dönemi boyunca konferanslar düzenlenmiştir (CHF, 1935, s. 73-79). Spor kolunun 1935 yılına kadar aktarılan üye sayısı aşağıda paylaşılmaktadır:

Tablo 5.7. Halkevleri Spor Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 68)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2944
1933	138	6430	6568
1934	145	9011	9156
1935	280	13087	13367

5.3.2.5. Sosyal Yardım Kolu faaliyetleri

Halkevlerinin Türk Ocaklarının kapatılmasının ardından ortaya çıkmasındaki en büyük nedenlerden biri de, halkın içinde bulunduğu toplumsal değişimden kenetlenmiş ve birlik ve beraberliği sağlamış bir tabaka olarak çıkması olmuştur. Böylesine bir hedefle yola çıkan Halkevlerinin bir Sosyal Yardım kolu kurmaması işten olmayacaktır. Böylelikle Halkevleri, kuruldukları bölgelerde yaşayan yerli insanların isteklerini ve ihtiyaçlarını her zaman dinlemiş, maddi ve manevi olanakları el verdikçe yardım etmeye çalışmıştır. CHF'nin 1932 yılında yayınladığı Talimatnamenin 44. Maddesine bakıldığında evlerin bu kolun faaliyetlerini aksaksız yerine getirmesi amacıyla dışarıdan bağış kabul ettiği de belirtilmiştir (CHF, 1932, s. 14-15).

Kol faaliyetlerinin geniş bir yelpazesi bulunmaktadır. Kolun yapmış olduğu etkinliklerin alanını sıralayacak olursak şöyle başlıklara ulaşabiliriz: sağlık kurumu vazifesi, okuyamayacak durumda olan öğrencilere yardım, iş sahibi olmayan bireylere destek, kendi işini yapamayacak durumda olan bireylere maddi ve manevi yardım, hayır cemiyetleriyle iş birliği. Kol ayrıca, tüm bu ihtiyaçların karşılanması için varlıklı ve yardımsever vatandaşlardan gelebilecek bağışlar için zaman zaman toplantı ve etkinlikler düzenlemektedir.

Çeçen de, Sosyal Yardım kolu çalışmaları ile beraber, Mustafa Kemal'in merkeze konumlandığı ve Halkevlerinin temelindeki fikri oluşturan Halkçılık

ilkesinin sadece lafta kalmayıp somut bir biçimde uygulandığını belirtmiştir (Çeçen, 1990, s. 157). Halkevi faaliyetlerinin yoğunlaştığı 1935 yılı içerisinde halkın ihtiyaçları Edirne’den Ardahan’a kadar sağlamak amacıyla etkinlikler düzenlenmiştir. Yurt genelinde en çok yardımın öğrencilere yapıldığının görüldüğü Halkevlerinden Antep ve Burdur Halkevi, farklı olarak çocuk bakımı ile ilgili konularda eğitimler vermiştir. Sağlık Ocağı görevini üstlenip, halka bu yönde yardım eden Halkevlerinin yanı sıra özellikle salgın hastalıklarla ilgilenen kollar bulunmaktadır. İlgi çekici olarak Bursa Halkevi bu konuda büyük bir adım atarak cezaevinden çıkacak olan vatandaşlara toplum içerisine yeniden katılmalarının sağlanması için iş olanakları sağlamaya çalışmışlardır (CHF, 1935, s. 84-90). Faaliyetlerinden bahsetmiş olduğumuz Sosyal Yardım kolu üye sayıları aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 5.8. Halkevleri Sosyal Yardım Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 70)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2533
1933	536	4521	5057
1934	880	5760	6640
1935	1103	6741	7844

5.3.2.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu faaliyetleri

Her biri birbirinden faydalı amaçlarla toplumsal değişmeyi kolaylaştırmaya çalışan Halkevi kollarından Kurslar kolu, halkın ihtiyaç duyduğu günlük, hayati, bilimsel bilgileri edinmelerini sağlamaya çalışmıştır. 1932 Talimatnamesinde Madde 44,45 ve 46’da belirtildiğine göre fen dersleri, lisan dersleri, sanat dersleri ve hayat bilgisi öğretmek kolun başlıca görevleri arasındadır (CHF, 1932, s. 16). Kurslara kayıt olabilecek vatandaşlar arasında sadece küçük yaştaki bireylerin değil yetişkinlerin de yer alıyor olması Halkevlerinin yaygın eğitim çalışmalarına çok büyük destek sağlamıştır. Kol faaliyetleri, araştırmamızın konusu olan yaygın eğitim çalışmalarını en fazla yürüten alan olarak göze çarpmaktadır. Kol ayrıca, Millet Mekteplerinin bir devamı niteliğinde okuma yazmayı öğretme faaliyetlerini de yürütmektedir.

Millet Mekteplerinde de olduğu gibi cezaevinde bulunan bireylere de okuma yazma kursları sağlanmıştır. Dikkat çekici olarak Beyoğlu Halkevi çatısı altında verilen yabancı dil kurslarının yaklaşık 355 öğrencisi bulunmaktadır. Üsküdar Halkevi ve başka illerde bulunan Balıkesir, Bergama, Isparta ve İzmir Halkevlerinde de açılan yabancı dil kursları uluslararası alanda güçlü bireyler yetiştirilmek istendiğinin göstergesidir (CHF, 1935, s. 99). Çeçen, kursların sadece dil alanında olmadığı belirterek halkın ilgisini çekecek bölge halkının alışkanlıklarına ve günlük işlerini kolaylaştıracak işlere ve el sanatlarına yönelik kursların da açıldığını söylemektedir. Halkevlerinde halkın katılımına açık olan tüm kurslar için kitapçıklar hazırlanmakta ve kursların bir düzen içerisinde yürütülmesi de sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda genel Halkevleri kitaplığına da kolun yapmış olduğu katkılar göz ardı edilemeyecek niceliktedir (Çeçen, 1990, s. 158-159). Aşağıda bulunan tablolarda sırasıyla Kurslar kolu içerisinde bulunan kurslar ve katılımcı sayıları verilmekte olup ardından gelecek tabloda kolun 1935 yılına kadar üyesi bulunan birey sayıları aktarılmıştır:

Tablo 5.9. Halkevlerinde açılan kurslar ve üye sayıları. (CHP, 1940)

Kurs	Kurs Sayısı	Katılan Kişi Sayısı
Türkçe	158	11430
Yabancı Diller	39	2674
Biçki Dikiş	18	910
Müzik	36	1670
Daktilo Steno	8	2109
İkmallere Yetiştirme	24	1323
Köy Muhtarları	5	585
Zehirli Gazlar	7	3691
Resim Heykel	12	317
Çiçekçilik Şapkacı	29	9472
Muhasebe	3	246
Motorculuk	5	245
Toplam		34672

Tablo 5.10. Halkevleri Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 71)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932			2509
1933	488	3158	3646
1934	603	3916	4519
1935	403	2936	3339

5.3.2.7. Kütüphane ve Yayın Kolu faaliyetleri

1932 yılında açılan Halkevleri Talimatnamesinde bir yerde Halkevi açılabilmesi için en az 3 kol faaliyetinin aktif olması ve bir kitaplığının bulunması şart olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan Kütüphanecilik ve Yayın kolu Halkevinin olmazsa olmazlarından gözükmektedir. Talimatnameye göre kol, okuma günleri düzenleyebilmekte veya radyo gibi iletişim araçları aracılığıyla okuma yayınları yapabilmektedir (CHF, 1932, s. 17-19).

Kurulduğu bölgenin kalkınmasını ve halkının aydınlaşmasını hedefleyen Halkevleri, Kütüphane ve Yayın kolu faaliyetleri ile ülkenin ekonomik olarak kalkınmasını sağlayacak en üst kişi olan köylüye tarım konusunda bilgi vermektedir. Kolun yayıncılık bölümü, bastırdığı kitapçıklar sayesinde milletin efendisini bilgilendirmekte ve ülkeye ekonomik açıdan da katkı sağlamaktadır. Örneğin, Adana'da bulunan halkın geçim kaynağı olan pamuk üretimi konusunda bilinçlenmesinde evler de katkı sağlamaya çalışmıştır. Oluşturulan kütüphanelerden en köklü ve içinde fazla kaynak barındıranı Ankara Halkevi Kütüphanesi olarak gözükmektedir. Yaklaşık 18.935 kitabı ve 16.539 okuyucusuyla dikkatleri çekmektedir (CHF, 1935, s. 105-107).

Yayın kolunun somut kanıtlarından biri olan Ülkü dergisi 1933 yılından 1951 yılına yani Halkevlerinin kapatıldığı yıla kadar geçen sürede aktif kalmıştır. Şimşek, dergiyi içerik bakımından en kapsamlı Halkevi dergisi olarak dile getirmektedir (Şimşek, 2002, s. 112). Ayda bir çıkartılan dergi, yazılarını yayımladıkları yazara para ödememekte veya reklam bulundurmamaktadır. Ancak Halkevlerinin rejimin halk tarafından onaylanmasını ve toplumsal değişimin sağlıklı bir biçimde sonlandırılmasını hedeflediği dikkate alınacak olursa devrime fayda sağlayacak içerikteki ilanları ücretsiz şekilde yayımladıkları da görülmektedir. Çıkmaya başladığı ilk yıllarda daha çok devrim üzerine yazılar barındıran dergi zamanla halkın günlük okuma yapmasını sağlayacak basit konularda da yayım yapmaya başlamıştır.

Yayıncılıkta meydana gelen ilerlemelerin arşivciliğe de katkı sağladığını belirten Zeyrek, Halkevleri kütüphanelerinin amatör olduğunu eklemiş fakat önemli bir detaya sebep olduklarını ifade etmiştir. Bu detay, Halkevleri bünyesinde okuyucu kesimi kaplayan halka bir kitabın nasıl muhafaza edilmesinden, tarihsel belgelerin istiflenmesine kadar pek çok alanda fikir sahibi olmalarının sağlanmasıdır. Halk, amatör de olsa Halkevlerinin kitaplıklarından öğrendikleriyle sorumluluk sahibi bir okuyucu topluma dönüştürülmek istenmiştir (Zeyrek, 2006, s. 86). Üye sayıları aşağıdaki tabloda verilen Kütüphane ve Yayın kolu 1940 verilerine göre yurt genelinde 349.093 adet kitabı muhafaza etmiş ve 2.030.761 okuyucuya da ev sahipliği yaparak okuma kültürünü öğretmiştir (CHP, 1940, s. 19).

Tablo 5.11. Halkevleri Kütüphane ve Yayın Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 81)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	1199
1933	151	2187	2338
1934	231	3123	3354
1935	382	2592	3334

5.3.2.8. Köycülük Kolu faaliyetleri

Halkevleri, Halkçılık ilkesini uygulamaya çalışırken ulaşmak isteyeceği tek kitle elbette ki halk olacaktır. Cumhuriyetin ilan edildiği günden itibaren yeni duruma alışmakta ve tüm yeniliklerden en az haber edinen kesim köylüler olmuştur. Daha önce de bahsedildiği gibi ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasını sağlayacak halkın çoğunluğu köylerde ikamet etmektedir. Köycülük kolu da köylere toplumsal değişmeyi anlatmaya gitmiş, şehirli ve köylü kavramlarının ortadan kalkmasını tek bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kavramının yerleşmesini sağlamaya çalışmıştır.

CHF'nin 1935 yılında yayımladığı faaliyet raporuna baktığımızda, köylerle kurulan iletişimde halkın anlamayacağı süslü kelimeler kullanılmamıştır. Aksine, köylünün ağzından onların anlayabileceği en sade şekilde köylünün öğrenmesi gereken bilgiler verilerek faaliyetler aşamalı olarak ilerletilmiştir. Ayrıca Köycülük kolu

faaliyetlerini gerçekleştirirken köylüyü temele alarak hareket etmiş, üretim fazlası ilacı değil köylünün ihtiyacı olan ilacı bölgeye getirmiştir (CHF, 1935, s. 119).

Toksoy'un yorumlarına baktığımızda Köycülük kolunun eksi yönlerinden biri kısıtlı zamanlarda faaliyetlerin yürütülebiliyor olmasıdır. Bu durumu Toksoy kış aylarında köy yollarının büyük oranda kapanmasına ve ulaşım imkânlarının kısıtlanmasına bağlamaktadır. Bahar aylarının gelmesiyle köylere ulaşım sağlanmakta fakat bu sefer de köy halkı üretim faaliyetlerine ve kendi günlük işlerine dalıp gitmektedir. Köylere erişilebildiği ve halkın katılımının sağlandığı dönemlerde Halkevlerinden gönderilen heyetler, gittikleri köylerde ses getirecek tıbbi ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu iki meselenin yanı sıra yöre halkına temizlik, çocuk bakımı veya üretimle ilgili eğitimler de verilmiştir (Toksoy, 2007, s. 81).

Balıkesir, Ödemiş, Zonguldak ve Uşak gibi bazı Halkevleri kuruldukları bölgelerin civar köylerine geziler düzenleyerek köy halkına eğitici film gösterileri sunmuştur (CHF, 1935, s. 128). Düzenledikleri etkinliklere bakıldığında coğrafi şartların ve ulaşımın el verdiği zamanlarda faaliyetlerini yürütmüş olan kol, toplumsal değişimde önemli bir görevi üstlenmiştir. Halkevleri Köycülük kolu üye sayıları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 5.12. Halkevleri Köycülük Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 83)

Yıllar	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2909
1933	110	5923	6033
1934	407	8928	9335
1935	348	10206	10594

5.3.2.9. Müze ve Sergi Kolu faaliyetleri

Halkevleri kolları, Milli Mücadele sonrasında meydana getirilmiş yepyeni bir toplumu bir arada tutma vazifesini elbette ki tek başına yerine getirmeye çalışmamıştır. Böyle bir durum zaten gerçekçi olmayacaktır. Başta TTK, TDK ve 1936 yılından sonra Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ile bağlantılı olarak yürüttüğü çalışmalar ile toplumsal

değişme kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Örneğin TTK, arkeolojik faaliyetler yürüterek desteklediği Türk Tarih Tezi çalışmaları sırasında doğruluğu kanıtlanan bilgileri halk ile paylaşacak bir kuruma sahip olmalıydı. İşte bu kurum Halkevleri olmuş ve bu bilgi paylaşımının da en güzel seçeneğini sergiler ve müzeler oluşturmuştur.

Halkevleri kurulan bölgelerde müzeler varsa faaliyetleri çoğaltılmış, eğer müze yoksa civar bölgelerdeki arkeolojik faaliyetlerle bulunmuş eserler koruma altına alınmıştır. Bu eserleri koruma görevi Halkevlerine verilmiştir. Bir eserin hemen her bölgeye taşınıp sergilenmesi zahmetli ve tehlikeli olacağından, sergiler geliştirilmiştir. Kazı çalışmaları sonucunda ulaşılan tarihi eserlerin fotoğrafları çekilerek Halkevlerinde sergileri düzenlenmiş ve halk bilgilendirilmiştir (CHF, 1932, s. 20).

Gaziantep Halkevi Roma ve Etilerden kalma eserlerden oluşan bir müze oluşturmuş ve bunu halk ile paylaşmıştır. Gaziantep gibi; Sinop, Samsun, Balıkesir, Diyarbakır, Aydın, Niğde, İnegöl, Muş, Denizli gibi yurdun dört bir yanından Halkevleri müze ve sergi çalışmalarını yürütmüştür (CHF, 1935, s. 131). Tarihi eserlerin sergilenmesinin ve geçmişe ait bilgilendirmelerin halka yapılmasının yanı sıra bu kol içinde kitap ve resim sergileri de düzenlenmiştir. 1940 yılında CHP tarafından yayımlanan belgelere baktığımızda 32 resim sergisi, 4 fotoğraf sergisi ve serbest alanda yapılan 68 sergi ile toplamda 104 adet sergi gerçekleştirilmiştir. Bu sergilere katılım da yaklaşık olarak 618.352 kişi olarak kayıtlara geçmiştir (CHP, 1940, s. 20). Müze ve Sergi kolunun üye sayıları ise aşağıya tablo şeklinde aktarılmıştır.

Tablo 13. Halkevleri Müze ve Sergi Kolu 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s. 84)

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	1133
1933	84	1115	1199
1934	90	1210	1300
1935	133	1257	1390

Faaliyetlerini incelediğimiz Halkevlerinin tüm çabalarının ve çalışmalarının sonuç verip vermediği konusunu tartışacak olduğumuzda farklı fikirlerle karşılaşmaktayız. Ne olursa olsun, gösterilen çaba ve ulaşılmak istenilen hedef Türkiye'nin çağdaşı ülkeleri arasında hatırı sayılır bir konuma gelmesi amacıyla

yapıldığı için kıymetli bir konumda olacaktır. 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk, sadece bedenen aramızdan ayrıldığında geriye fikirlerini bırakmış ve Halkevleri çalışmaları da 1951 yılına kadar devam etmiştir. Onun bu fikirlerinin halka ulaştırılması konusunda Halkevlerinin görevini yerine getirdiğini ve olumlu sonuçlar alındığını savunan Oral, tüm bu faaliyetlerin biçimsel değil derin anlamlarının bulunduğunu ifade etmektedir. Kendisi Halkevleri çalışmalarının iyi sonuçlar verdiğini vurgularken maalesef Mustafa Kemal'in ölümüyle beraber zamanla fikirlerinin ihmale uğradığını da eklemektedir. Oral'a göre sonuç olarak Halkevleri çalışmaları başarıyla sonuçlanmış fakat Atatürk'ten sonra onun istediği şekilde yürütülememiştir (Oral, 2002, s. 521).

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmiş bir toplumun değişime ayak uydurma durumları araştırmamızın ilk bölümünde de vurguladığımız gibi kolay olmamıştır. Halkevleri, imkânlar el verdikçe ülkenin yaygın eğitim faaliyetlerini Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu ile birlikte üstlenmiştir. Toplumsal değişimin yarattığı halk tutumlarındaki ikiliklerle de savaşmak zorunda kalan evler, zaman içerisinde halkın birbirine bağlanmasını ve özellikle şehirle ilişkisini güçlendirmesini sağlayabilmiştir (Çeçen, 1990, s. 138-139). Çeçen'in de savunduğu bu gibi toplumsal değişmelerin zaman ve emek gerektirdiği düşüncesine katılan Şimşek, bir kültür aşısının daima bir meyve aşısından daha zor tutacağını söyleyerek konunun mahiyetini belirtmekte ve başarıya ulaştıkları konusundaki şüphelerini dile getirmektedir (Şimşek, 2002, s. 69).

Toksoy, Halkevlerinin başarıya ulaşan kurumlar olduğunu savunanlar tarafında olarak günümüz gençlerinin bir kısmının maalesef zaman içerisinde kendi tarihlerini unuttuklarını eklemiştir. Oysa Halkevleri zamanında gündemde olan, “tarihimizden tutunarak güçlenmek” düşüncesi daima canlı tutulmalı ve toplumsal değişimin sonuçlanan bir süreç olmadığı, değişimin daima canlı kaldığı gerçeği unutulmamalıdır (Toksoy, 2007, s. 477-478).

Halkevlerinin toplumsal değişim sürecinde kayda değer başarılarının bulunduğunu ifade eden ve kapatılmalarının verdiği üzüntüye tanık olan Kansu'nun şu sözleri durumu açıkça ifade etmektedir:

“...Anadolu kasabalarından birinde hekimlik yaparken, ırmak kıyısındaki Halkevinin kapatıldığını, kitaplarının oraya buraya atıldığını gördüm. Evimi, yuvamı yağmıyorlardı sanki. Gençliğimi yağmıyorlardı sanki. Yaşantımın en acı günlerinden biri budur. Atatürk’ün halka açtığı evlerin kapısına kilit vurmuşlar, insancı bir uygarlığa açılmış pencerelerini kapatmışlardı. ...Halkevleri halk yöntemi süresinin uyanış okullarıydılar. Ben sadece bu okulların kapılarının, pencerelerinin kapatılmasına yanmam, en gerekli dönemde halkın uyanış kaynaklarının kurutulmasına yanarım. Halk susuz kaldı. Bu yüzden. Halk yönetimi yozlaştı. Halk kökleri beslenemedi. Bu acıyı, hep taşıyım. Halkevleri hepimize halkı sevmeyi, halka inanmayı öğretmişti. Bu kapılardan giren bir avuç halk suyu içerek dışarı çıkardı. Ne var ki, gene de mutlu bir kuşakmışız, bize Halkevlerinden, halk çeşmesinden akan bir avuç su, Halkevleri toprağından fışkıra bir demet halk çiçeğı kaldı. Bu suyu ve çiçeğı taşıyoruz” (Kansu C. A., 2001, s. 245-246).

VI. BÖLÜM

6. Sonuç ve Öneriler

Toplumlar tarihten günümüze sürekli değişim halindedir ve değişim devam edecektir. Atatürk'ün inkılapçılık ilkesi de bunu ifade etmektedir. Değişimin durdurulamaz olduğu gerçeği tüm toplumbilimciler tarafından doğrulanmaktadır. Hiç kimse, hiçbir topluluk ve hiçbir devlet olduğu gibi kalmamış daima içerisinde bulunduğu durumdan daha iyi bir konuma gelebilmek için çaba göstermiştir. Bu gelişmeyi göstermeye çalışmayan devletler ise tarih sahnesinde fazla yer edinememiş, çoğunlukla silinmiştir. Keza, Osmanlı Devleti gibi güçlü ve yüzyıllarca varlığını sürdürmeyi başarmış bir devletin söz konusu değişime karşı göstermiş olduğu direnç kendisini yıkıma sürüklemiştir. Oysaki toplumbiliminde değişim kaçınılmazı gereken bir olgu olmayıp bir gerekliliği, olağanlığı ifade etmektedir.

Toplumsal değişim kavramı pek çok araştırmacı tarafından genel anlamda, toplumun yapısının ve söz konusu toplumu oluşturan kurumların değişmesi, olarak tanımlanmaktadır. İncelemelerimize göre halkın ve kurumların değişimi, şartlar gerektirdiğinde zorunlu olmaya ve değişimin doğal akışında gerçekleşmediği takdirde büyük patlamalara ve inkılaplara sebep olmaktadır. Bununla birlikte toplumsal değişim kavramı sadece kurumların değişmesinden ibaret değildir. Teknolojinin, çağın gelişimiyle birlikte uluslararası manada içinde bulunulan dünyaya bir nevi ayak uydurma ihtiyacı, toplumlar için temel ihtiyaçlar arasına girmiştir. Ortaçağ devlet anlayışına göre kurulmuş ve bu anlayışı değiştirmeye direnç gösteren Osmanlı Devleti'nin yıkılışına da bu gibi değişimler neden olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin düştüğü hataları tekrarlamayarak çağa uygun bir yapıda kurulmuş ve bu yönde gelişmeyi amaçlamıştır.

Bu konuyu biraz açacak olursak, Osmanlı Devleti'nin değişime ayak uydurması gerekliliğini anlaması yaklaşık 600 senelik bir zaman dilimi içerisindeki son döneme denk gelmektedir. Ancak, devletin gerçekleştirmeye çalıştığı yeniliklerin başarılı olamamasının önünde temel iki sebep vardır. Bunlardan birincisi, düşmanları karşısındaki zayıflığı ve sürekli savaş içerisinde olunmasıdır. İkincisi ise halkının çağdaşlaşma konusunda bilinç sahip olmaması ve etnik ve dini bakımdan toplumsal farklılıklar içermesidir.

Devletin tarihine baktığımızda gördüğümüz tablo 17. yüzyılda daha çok merkezi yönetimin gücünü arttırmaya çalışılan ıslahat hareketleri şeklindedir. Bu çerçevede gerçekleşen ıslahat hareketleri topluma yönelik olmamış, halka aktarılamamıştır. Güçlü ve ihtişamı yüksek bir devlet olan Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonlarına kadar ıslahat başlangıçlarıyla ve zorlanmalarla da olsa şanını koruyabilmiştir. Fakat tüm bu çabalar halka erişemediği için ıslahatlar anlaşılamamış ve devlet 19. yüzyıl ile beraber dağılmaya başlamıştır. Bağımsızlıklarını ilan etmeye başlayan azınlıklar, yeniçeriler ve yenilikleri anlamayan ulema gibi sorunların yanı sıra uzun süren savaşlarla da başa çıkmaya çalışan devlet bugün dahi göz ardı edilemeyecek pek çok reform girişiminde bulunmuştur.

III. Selim'den itibaren başlayan, II. Mahmut ile devam eden ardından Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde gerçekleştirilen çağdaşlaşma atılımları devletin kurtulmasına yeterli olmamıştır. Çünkü daha önce belirtildiği gibi hem dışarıdan hem içeriden uygulanan baskılar ve sanayileşmiş devletlerin bir nevi yarı sömürgesi durumuna gelinmiş olunması bu atılımların başarısız olmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti yenileşme çabalarında çok geç kalmıştır.

I. Dünya Savaşı ise Osmanlı Devleti'nin adeta fiilen sona ermesi demek olan Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona ermiştir. Ardından yapılan Sevr Antlaşması ile devlet ortadan kalkmıştır. Milli Mücadelenin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte yeni devletin elinde Osmanlı Devleti'nden miras olarak değişime direnmiş, değişimi yarım kalmış veya değişimden haberi olmayan bir halk kalmıştır. Fakat bu halk Milli Mücadele dönemi ile vatanseverlik duygusunu tatmış, yavaş yavaş bir Türk

milliyetçiliği duygusuyla çevrenmeye başlamıştır. Dolayısıyla bilinçli bir şekilde yönetilmeye çalışılacak olan toplumsal değişim süreci eskiye oranla daha bilinçli ve milliyetçilik duyguları kabartılmış bir toplum ile gerçekleştirilecektir.

Mustafa Kemal Atatürk ve fikir arkadaşları en kalıcı ve çağdaş toplumsal değişimin eğitimle gerçekleşeceğinden emin olarak sağlam adımlarla devrimlere başlamıştır. Bu değişim sürecine hangi kesimlerin katılacağı konusu oldukça büyük önem taşımaktadır. İmparatorluktan ulusal devlete geçişte nasıl bir yöntem uygulanacağı üzerine yapılan çalışmalar ve araştırmalar neticesinde sosyolojik bir Türk kimliği ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu Türk kimliği kafatasçı olmayıp Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan ve kendisini Türk hisseden herkes için birleştirici bir kimlik olmuş, yepyeni bir kültürün kapısını aralamıştır. Sloganı “Ne mutlu Türk’üm diyene”dir. Böylesine kapsamlı bir değişim sürecinin gerçekleşmesi amacıyla yapılan tüm devrimler halkın her kesimiyle paylaşılmış, yaygın eğitim en işlevsel biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle gerçek amacını bulan ve yetişkin eğitimi de içine alan bir kavram olarak yaygın eğitim, toplumsal değişim süreci için önemli bir araç olmuştur. Halkın bu sayede kültürel seviyesinin yükseltilmesi ve gerçekleştirilen değişimleri anlayıp benimsemesi hedef alınmıştır. Okuryazar oranının yükselmesi amacıyla Harf devrimi gerçekleştirilmiştir.

Yapılan devrimi halka öğretmek amacıyla da Millet Mektepleri açılmış 1929 yılında eğitime başlamış ve küçükten büyüğe tüm vatandaşların katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Millet Mektepleri, yeni alfabeyi halka tanıtmak ve okuryazar oranını yükselterek toplumsal değişimi kolaylaştırmak amacıyla sürece oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Yaptığımız incelemeler sonucunda Millet Mekteplerinin ülkede ulaşılmadık toprak kalmayacak şekilde bir alfabe eğitiminin yanı sıra yaygın eğitim çalışmaları yürüttüğünü de görmekteyiz. Bu çalışmalar kendilerini B dershaneleri olarak göstermektedir. Millet Mektepleri açılırken içerik açısından A ve B dershaneleri olarak açılmıştır. A dershaneleri okuyup yazmayı tüm bireylere öğretirken, B dershaneleri bir

yaygın eğitim kurumu gibi çalışarak halkı bilinçlendirmiş, yaptıkları işi daha bilinçli ve gelişerek yapma imkânını halka sağlamıştır.

Okuma ve yazmanın halk tarafından yeni alfabeye, eski alfabeye oranla daha kolay öğreniliyor oluşu halkta yönetici kesime karşı bir sempati oluşturmuştur. Böylelikle halk, değişmekten korkmaktan uzaklaşabilmiştir. Halkın bu sempatisi değişimin hızını arttırırken aynı zamanda değişimin daha sağlam adımlarla ilerlemesini de beraberinde getirmiştir. Millet Mektepleri talimatnamesine ve faaliyetlerine bakıldığında, B dershanelerinin yaygın eğitim ile toplumsal değişme sürecine olumlu yönde katkılar sağladığını görebilmekteyiz. Yapılan faaliyetler halk henüz okuryazar olmaya başladığından dolayı daha dar kapsamlı olmuş olsa da, Millet Mektepleri tek başına yurttan bir yaygın eğitim seferberliği başlatmıştır. Halk, yetişkinlerin de dâhil edildiği bu eğitim seferberliğiyle toplumsal değişimi hissetmeye başlamıştır.

Devam zorunluluğu koyulan Millet Mekteplerinde her birey okuma yazmayı öğrenmekten sorumlu tutulmuştur. Bu durum Millet Mekteplerinin başlatmış olduğu harekette ne kadar ciddi olunduğunu göstermektedir. Halkın okuryazar olması bir seçenek olarak sunulmamıştır. Bu ayrıntı kimi zaman bir dayatma olarak algılanmış olsa da gerekli doküman taraması yapıldığında bunun bir dayatma olmadığı, tamamen halkın toplumsal değişimin gerektirdiği bilgi birikimine ve değişen dünyadan daha kolay haberdar olması için yapılmış bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda geçmişte yapılan hatalar tekrar edilmeyerek, sadece memur kesim ve şehirde yaşayan bireyler değil özellikle köylerde yaşayan bireyler de hedef alınmıştır. B dershaneleri adı altında gerçekleştirilen yaygın eğitim çalışmalarının büyük çoğunluğunun, ekonomik açıdan köylünün ekim ve üretim konularında bilinçlendirilmesini ve dolaylı olarak üretimin daha kaliteli sürdürülmesini sağlamaya çalışıyor oluşu, bu durumu somutlaştırmaktadır. Ayrıca cezaevlerinde dahi seyyar mekteplerin açılıyor olması kayda değerdir. Köylü, hem üretim konusunda bilinçlendirilmiş hem de ülkedeki gelişmelerden uzak kalmamıştır. Köylülerin daha geniş çaplı bir toplumsal değişim içerisine girmesi ise Millet Mekteplerinin gelişmiş bir sürümü olarak incelediğimiz Halkevleri ile gerçekleşecektir.

Mekteplerin başarı oranları %51'e ulaşmış, %45'in de altına inmemiştir. Halkın okuryazar olmaya başlamasıyla faaliyetleri giderek azalan mektepler aktif oldukları dönemler boyunca öğretmen eksikliği yaşamıştır. Olumsuz bir özellik olarak ekleyebileceğimiz bu unsur, yaşanan dönem için doğal bir sonuçtur. Devrimlerin gerçekleşmesi ve halk tarafından benimsenmesi elbette ki hiçbir zaman tek çırpıda gerçekleşmemiştir. Öğretmenler de bu süreç için gerekli eğitimi almış olsa da dünyada yaşanan ekonomik buhranın da etkisiyle devlet bütçesinden fazla pay ayırlamaması gibi sebeplerden dolayı Millet Mekteplerinin yaygın eğitim faaliyetlerinde istenilen şekilde rol alamamışlardır. Ancak büyük resme baktığımızda mekteplerin, Türkiye Cumhuriyeti toplumsal değişimine kattığı olumlu noktalardan biri “toplumsal değişimin halka aktarılabilmesine olan inancın artması ve yaygın eğitim faaliyetlerinin bilinçli manada başlatılması” olarak özetlenebilmektedir.

Yaygın eğitim çalışmalarının mektepler ile başlamasıyla halkın belli bir kısmı (%30) okuryazar olabilmıştır. Okuryazar olan halkın artık gazete ve dergileri okuyabilecek olması durumuna bağlı olarak toplumsal değişme faaliyetleri de hız kazanmıştır. Bu yolda Türkiye Cumhuriyeti toplumuna kazandırılmak istenilen temel ilkeler belirlenmeye başlanmış ve bir kültür çatısı altında halk buluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yönde yapılan ilk çalışma Türk Tarih Kurumunun oluşturulmaya başlanmasıdır. Çünkü ortak bir kültür oluşturulacaksa, birlik olma duygusu da var olmalıdır. Bu nedenle Türklerin ilk kimliğinin olduğu dönemler araştırılmaya başlanarak tüm geçmişin Osmanlı Devleti'nden ibaret olmadığı, öncesinde de birleştirici güce sahip şanlı bir tarihin olduğu topluma anlatılmak istenmiştir. Konuyla ilgili yazılan bilimsel kitapların okunması ile başlayıp arkeolojik kazılarla da somut olarak desteklenmeye çalışılan Türk Tarih Tezi ortaya atılmıştır. Böylelikle bir toplumsal değişim içerisinde olan halk, nasıl bir toplum olacağız sorusundan önce biz neydik ve neyiz sorusunu sormaya başlamıştır.

Türk Tarih Kurumu yapmış olduğu faaliyetleri toplumsal değişime katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirmiş olduğundan, yaygın eğitim manasında bireylere epey fayda sağladığı görülmektedir. Lise ve ortaokullarda bulunan öğrenciler için pedagojik açıdan daha uygun yazılmaya çalışılan Türk Tarihinin Ana Hatları isimli

eserin bir özeti olan Tarih serisi yanında, yetişkinlerin bilinçlenmesi amacıyla kurum tarafından çıkarılmaya başlanan Belleten dergisi de bu yönde oldukça önemli faaliyetlerdendir. Kurumun düzenlediği etkinlikler sayesinde Türklerin geçmişinin İslamiyet öncesine dayandığı, şanlı bir tarihe sahip olduğu anlaşılmış ve halkın milliyetçilik duyguları kabartılmıştır. Bu durum da toplumsal değişme sürecine, toplumun bütünlük sağlaması açısından olumlu yönde katkılar sağlamıştır.

Türk Tarih Kurumu faaliyetleri devam ederken düzenlenen kongrelerden birinde, topluma anlatılmak ve kanıtlanmak istenilen Türk Tarih Tezinin yansımaları olacak olan Türk Tarihinin Ana Hatları ve Tarih serisi gibi eserler ortaya çıkarılırken dikkatler dil konusuna çekilmiştir. Kullanılan Türkçe içerisinde Farsça, Arapça, Fransızca kökenli kelimelerin varlığı yaratılmış olan Türk kimliğine ters düşmektedir. Yalın ve saf bir Türkçe ile toplumsal değişme yolunda emin adımlarla ilerletilmek istenen çalışmalar, Türk Tarih Kurumundan ayrı olarak bir Türk Dil Kurumu oluşturma girişimlerinin başlamasına sebep olmuştur.

Türk Dil Kurumu, gerçekleştirdiği Türkçeyi zenginleştirmeye çalışma faaliyetleriyle beraber hem halkta bir heyecan uyandırmış hem de Türkçe kelimelerin türetilmesine katkı sağlamıştır. Harf devrimiyle okuma ve yazma zorluğundan kurtulan Türk dilini ağır ve anlaşılması zor olan Farsça gibi diğer dillerin köklerinden uzaklaştırma hareketi sonradan bir karmaşaya sebep olmuşsa da kurum, toplumda birlik olma ve milliyetçilik duygularını yükseltmiştir. Toplumsal değişim sürecinde oldukça önemli olan birlik ve beraberlik duygusunun hissedilmesi ile yükselen milliyetçilik duyguları Türk Dil Kurumunun da toplumsal değişime olumlu yönde katkı sağladığını bizlere kanıtlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki Türk milliyetçiliği, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu sayesinde kuvvetlendirilmiştir.

Kültür kurumlarının yönetmiş olduğu çalışmaların halka ulaşması gerekliliği ve daha önce de söz ettiğimiz gibi köye ulaşmayan çalışmaların gelişmişliğin sadece şehirlerde var olmasına sebep olması sonucunu doğurması, değişim sürecinin istendik yönde olabilmesi için yeterli gelmemiştir. Millet Mektepleri ile başlayan yaygın eğitim serüveni, Türk Tarih Kurumu ile halkı bir arada toplamış tek ve şanlı bir geçmişe ait

hissettirmiştir. Türk Dil Kurumu da zengin bir Türkçe ile tüm bu çalışmalara destek olarak halkın yıllardır dilinden düşürmediği türküler, masalları ve atasözlerini bir araya getirerek yine birlik ve beraberliği güçlendirmiştir. Tüm bu yaygın eğitim çalışmalarından sonra, Halkevlerinin kurulması ile toplumsal değişime yön verme çalışmaları tek bir yaygın eğitim çatısına sahip olmuştur.

Halkevleri ile birlikte yurdun her köşesinde toplumsal değişimi halka bire bir yaşatacak kültür yuvaları açılmıştır. Cumhuriyetin ilanından beri yapılan tüm devrimleri ve tüm çalışmaları bünyesinde barındırarak halk ile buluşturan evler Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, İnkılapçılık, Devletçilik, Laiklik ve en önemlisi Halkçılık ilkelerini topluma anlatmaya başlamıştır. Bugüne kadar sadece üretmekle yetinen ve var gücüyle çalışan köylüye, ilgi çekici faaliyetlerle sık sık alışkın olunandan farklı havalar tattırılmıştır.

1932 yılında açılan Halkevleri, toplumu her bakımdan geliştirebilmek amacıyla bünyesinde dokuz kol oluşturmuştur. Bu kollar; Dil Tarih ve Edebiyat Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Temsil Kolu, Halk Dershaneler ve Kurslar Kolu, Sosyal Yardım Kolu, Spor Kolu, Kütüphanecilik ve Yayın Kolu, Müze ve Sergi Kolu, Köycülük Kolu olarak düzenlenmiştir. Sayılan tüm şubeleri ile birlikte Halkevleri yurt genelinde 478 şube ile 1951 yılına değin faaliyetlerini sürdürmüştür. Mustafa Kemal Atatürk, başarılı biçimde gerçekleşmesini gönülden istediği Türkiye Cumhuriyeti toplumsal değişme hareketini Halkevleri ile yaşamı boyunca takip etmiş ve bizzat ilgilenmiştir. Kültür Kurumlarının da desteğiyle Halkevlerinde oyunlar düzenlenmiş, bireylere sporla beraber zinde kalma duygusu aşılanmış, sosyal yardım çalışmalarıyla birlik ve beraberlik duygusu yükseltilmiş, sanat sergileriyle bireylerin sanata olan ilgisi arttırılmış ve yaygın eğitim faaliyetlerine uygun olarak kurslar şubesinde açılan kurslar sayesinde halk pek çok alanda bilgi sahibi olmuştur. Tüm bu kolların çalışmaları Köycülük Kolu faaliyetleri ile köye ulaştırılmış ve Kütüphane ve Yayın Kolu faaliyetleri ile de halkın tamamına duyurulmuştur.

Halkevlerinin, Millet Mektepleri ve Kültür Kurumlarından sonra yaygın eğitim çalışmalarını toparlayan bir kurum olarak toplumsal değişmede yarattığı etkiyi anlamak

için gerekli istatistiklerden, araştırmamızın ilgili bölümünde bahsedilmiştir. Bu istatistiklere bakıldığında tüm kollarda kadın ve erkek üye sayıları arasında belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu da bizlere bir kez daha toplumsal değişme hareketinin ağır ilerleyen bir süreç olduğunu gösterirken kadınların toplum içerisinde yine de eskiye oranla daha aktif olduğunu da ifade etmektedir.

Toplumsal değişim açısından Halkevleri incelendiğinde, evlerin değişime yapmış olduğu etkinin genel manada olumlu yönde olduğu gözükmemektedir. Çünkü evler halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmış, halkın gelişmesi ve çağa ayak uydurması için programlı bir biçimde çalışmıştır. Türk milleti modern anlamda sanatla, sporla ve tiyatroyla Halkevleri sayesinde tanışmış, evler adeta birer kültür yuvası olmuştur. Her bir Türk vatandaşı evlerde kendine ait bir şeyler bulabilmiştir.

Halkevlerinin yaygın eğitim kurumu olarak toplumsal değişime olumlu etki ettiği inancının yanı sıra, aksine değişimi daha karmaşık bir duruma soktuğunu da söyleyen bir kesim bulunmaktadır. Ancak söz konusu dönem içerisinde yapılacak tüm yeniliklerin kolaylıkla ve hızla gerçekleşeceğine inanmak imkânsız vaziyettedir. Haklılık payı da bulunan bu kesim, halkın alışık olmadığı etkinliklere ayak uydurulmasının zor olduğunu söylemektedir ve bu doğrudur da. Ancak toplumbilimi açısından incelendiğinde bu gibi durumların tarihte hiçbir zaman kolaylıkla gerçekleşmediği de bilinmektedir ve kanıtlanmıştır. Halkevlerinde köylülere modern orkestralarla verilen dinletilerde halk bu sesleri anlamsız bulsa da, çağdan geri kalmamak amacıyla bu sesleri öğrenmiştir. Modern seslerin öğretilmesinin yanı sıra halkın kalbini oluşturan türkülerden ve folklordan da vazgeçilmemiş, aksine korunmak için araştırılıp geliştirilmiştir.

Sonuç olarak Halkevleri, dönemin imkânları zorlanarak en iyi ve etkili şekilde bir yaygın eğitim çalışmasına ev sahipliği yapmıştır. Halk Dershaneleri ve Kurslar kolunun açmış olduğu kurslara katılanların sayısı 34.672'yi bulmuştur. Oldukça yüksek bir sayıyı ifade eden bu rakamlar Halkevlerinin konuya ne denli ilgili yaklaştığını ve halkın ilgili olduğunu da kanıtlamaktadır. Halkevleri toplumsal değişim hareketine olumlu yönde katkılar sağlamıştır. Fakat Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra

her çalışma bu denli istikrarlı yürütülememiştir. İleri görüşlü bir devlet adamı olan Atatürk'ün kafasında çizdiği yolu ve planı hiçbir devlet adamı tam olarak bilemeyecek olması olağan bir durumdur. Bu nedenle Halkevleri yıldan yıla etki alanı daralarak ilerlemiştir. Fakat döneminin yaygın eğitim kurumu olarak toplumsal değişime olumlu yönde katkı sağladığını söyleyebilmekteyiz. Bugün, dünya çapında şanlı Türk kimliğiyle tanınıyor olmamız, başta Türk Tarih Kurumu faaliyetleri ve onun ardından Halkevleriyle birlikte tüm bu bilgilerin Türk milletine ve dünyaya duyurulması sayesinde olmuştur.

Araştırmamızın ulaştığı en büyük çıkarımlardan biri, toplumsal değişimin hala devam ediyor olmasıdır. Atatürk Dönemi Halkevlerine yöneltilen eleştiriler genel anlamda CHP tabanlı bir kurum olmasından ve tek parti ideolojisi ile ayakta duruyor olmasından gelmektedir. Yapılan eleştiriler, kurumların halka CHP ideolojisini bire bir dayatmaya çalıştığı yönündedir. Ancak araştırmamızda vardığımız sonuç, bu durumun daha iyi irdelenmesi gerektiğidir. Zira Mustafa Kemal Atatürk kurmuş olduğu partinin temel ilkeleri olarak kabul ettiği altı ilkeyi Türk milletinin daha çağdaş, daha demokratik ve eşitliğe yönelik bir topluma sahip olunması amacıyla oluşturmuştur. Yürüttüğü büyük toplumsal değişme hareketinde de bu ilkeleri savunuyor olması oldukça olağan bir durumdur. Kendisi tek parti sistemini hiçbir zaman arzulamamış aksine çok partili hayat denemelerini bir an önce gerçekleştirmek için çabalamıştır. Atatürk'ün çok partili hayata geçişi desteklemesi bu durumun en güzel kanıtlarından biri mahiyetindedir.

Toplumbilim araştırmalarımız sonucunda ulaştığımız sonuç, değişimin asla durmayan sürekli devam etmekte olan bir süreç olduğudur. Bu bilgi göz önüne alındığında Halkevlerinin 1951 yılında kapatılmasının sebebi toplumsal değişim konusundaki görevinin tamamlanmış olmasından kaynaklı değildir. Sebebi, Halkevlerinin Atatürk'ün vefatının ardından bazı duraksamalar ve sorunlar yaşamış olmasıdır. Temel alınan altı ilkenin tam olarak oturamamış olmasından dolayı, toplumsal değişme yönünde gerçekleşen yaygın eğitim çalışmaları yavaşlamıştır. Büyük bir istikrar gerektiren değişim hareketleri konusu, bugün dahi tüm Türk vatandaşlarını ilgilendiren bir mesele olup hala bir değişim süreci içerisinde olduğumuzun bilinmesi

gerekmektedir. Günümüzde kullandığımız İngilizce kelimeler, tabelalarımızda görülen Türkçe olmayan karakterler, tıpkı Türk Dil Kurumunun kurulduğu dönemde gerçekleştirilen çalışmalar gibi dilde sadeleşme ve özleşme etkinliklerine ihtiyaç duyuyor olduğumuzu göstermektedir. Araştırmamızın, Millet Mekteplerinden Kültür Kurumlarına ve nihayet Halkevlerine uzantısının anlaşılmasını ve tarihte bu gibi kurumlara her an ihtiyaç duyduğumuzun anlaşılmasını sağlayacağını umuyoruz.

Unutulmamalıdır ki yaygın eğitim, bireylere sadece meslek veya hobi kazandırmakla ilgilenmemektedir. Yaygın eğitimin araştırmamızda işlendiği gibi çok daha geniş ve kıymetli amaçları bulunmaktadır. Bireylerin; çağa uygun, akla ve bilime dayalı, sosyal, kendini gerçekleştiren kişiler haline getirerek sorumluluk sahibi birer vatandaş olmasını sağlamaktadır. Günümüz yaygın eğitim kurumları, Atatürk döneminde olduğu gibi daha idealist amaçlarla donatılarak düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. Böylelikle hala devam etmekte olan toplumsal değişim sürecimize daima ileriye doğru bir yön verilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamit, S. (1987). *Siyasi Hatıratım*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Acar, İ. (1983). *Dilimiz Atatürk ve Sonrası*. Balıkesir: Alem Kitabevi.
- Adem, M. (2000). *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Akbıyık, Y. (2012). *Osmanlıdan Türkiye'ye Tarih Toplum Siyaset*. Ankara: Kampüs Kitap ve Kirtasiye Yayıncılık.
- Akşin, S. (1980). *100 Soruda Jön Türkler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akşin, S. (2006). 1839'da Osmanlı Ülkesinde İdeolojik Ortam ve Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Durumu. *Tanzimat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aktaş, E., ve Özdemir, Y. (2011). Bütümden Parçaya Halkevleri Şubeleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 187-204.
- Akyol, Y. (1996). Türkiye'de Halk Evlerine İlişkin Çalışmalar ve Değerlendirmeler Üzerine. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (6), 131-145.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, Y. (1981). Atatürk Öğretmenlere Dedi ki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 9-15.
- Akyüz, Y. (1992). Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8 (23), 233-239.
- Albayrak, M. (1989). Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928). *Türk Yolu Dergisi*, 1 (4), 463-495.
- Albayrak, M. (1994). Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10 (29), 471-483.
- Alkan, C. (1978). Atatürk Düşüncesi ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 293-304.
- Altıntaş, E. (1998). Atatürk'ün Çağdaş Eğitim Anlayışı ve Liderliği. *ERDEM İnsan ve Toplumbilimleri Dergisi*, 11 (32), 339-346.
- Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6 (23), 261-281.

- Atatürk, M. K. (2010). *Medeni Bilgiler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (I-III). Ankara, 2006, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atay, F. R. (2012). *Batış Yılları*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Ateş, S., Namal, Y., ve Erdoğan, M. (2019). *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri (1928-1935)*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Avcı, C. (1990, Temmuz). Atatürk, Din ve Laiklik. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6 (18), 479-492.
- Avcı, C. (2000). *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Avcı, C. (2005). Türk Tarih Tezi Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (11), 11-32.
- Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3 (1), 43-59.
- Avcı, C. (2013). *Saltanattan Cumhuriyete Demokratik Olgunlaşma Tarihi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Avcı, M. (2013). Atatürk ve Çağdaşlaşma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)* Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 163-164.
- Aybars, E. (1992). Atatürk ve İnkılapçılık. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (2), 1-21.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1942). *İçtimai Mektep*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayındır Uluskan, S. (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bayındır, N. (2009). Atatürk ve Halk Eğitimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 1-4.
- Baykal, B. S. (1971). Atatürk ve Tarih. *Belleten*, 35 (140), 531-540.
- Baykara, T. (1991). *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.
- Berkes, N. (1982). *Atatürk ve Devrimler*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

- Berkes, N. (1997). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?* Dizgi Yayınevi .
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi AŞ.
- Boyacıoğlu, R. (2001). Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17 (50), 380-397.
- Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*. Bursa: Ekin Basımevi.
- Burak, D. M. (2008). Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi'nin Eğitimine Katkıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (2), 623-636.
- Bursalıoğlu, Z. (1989). Atatürk ve Sonrası Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 311-315.
- Canlı, C. (2001). Halkevleri Tarihin Dönüm Noktası. *Mülkiye Dergisi*, 25 (227), 247-252.
- Canyaş, H., ve Canyaş, F. O. (2008). Türk Modernleşmesi Açısından Eğitim Birliğinin Önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (23), 27-37.
- Celep, C. (2003). *Halk Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cemil, S. (1929). *Millet Mektepleri Alfabetesi*. İstanbul: İkdâm Kitap Matbaası.
- CHF (1932). *Halkevleri Talimatnamesi*. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi.
- CHF (1935). *Halkevleri 1932-1935*. Ankara. Cumhuriyet Halk Fırkası.
- CHP (1940). *Halkevleri 1940*. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi.
- CHP (1942). *Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi.
- Çambel, H. C. (1939). Atatürk ve Tarih. *Belleten*, 3 (10), 269-272.
- Çaycı, A. (2002). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çelebi, O. (2016). üçüncü Türk Dil Kurultayının Anadolu'daki Yansımaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (47), 48-53.
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi IV. Dönem (1931-1935)* (Cilt I). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Davison, R. (2006). Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasinin Modernleşmesi., *Tanzimat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Demir, F., ve Duman, T. (2018). Türkiye'de Cumhuriyetin İlanı ile Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (15), 41-55.
- Demircioğlu, H. (1971). Tarih, Biz ve Atatürk. *Belleten*, 35 (139), 453-455.
- Dinçer, M. (2003). Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü. *Ege Eğitim Dergisi*, 3 (1), 102-112.
- Dönmez, C. (2009). *Tarihi Gerekçeleriyle Harf İnkılabı ve Kazanımları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dönmezer, S. (1989, Temmuz). Kasım 8, 2019 tarihinde <https://www.atam.gov.tr/atam-dergisi/ataturk-arastirma-merkezi-dergisi-cilt-v-temmuz-1989-sayi-15> adresinden alındı
- Dumanlı, C. (2019). Aydınlanma Devriminin Okulları Halkevleri. *Bütün Dünya*, (2), 35-39.
- Durkheim, E. (1950). *Terbiye ve Sosyoloji*. (İ. M. Seydol, Çev.) İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi.
- Ekiz, C. (2007). Atatürk ve Eğitim Anlayışının Milli Karakteri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 22-36.
- Gümüş, E. ve Şişman, M. (2012). *Eğitim Ekonomisi ve Planlaması*. İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ergin, S. (2001). Halk Eğitiminin Amacı, Önemi, Gerekliliği ve Aydın'ın Sorumluluğu. *Ülkemizde Halk Eğitiminin Amacı, Önemi ve Gerekliliği Sempozyumu*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, D. (1995). *Sosyoloji ve Eğitim*. Ankara: İlke Yayınevi.
- Eroğlu, H. (1982). *Türk İnkılap Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erol, N. (2011). Toplumsal Değişme ve Eğitim: "Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar". *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5 (9), 109-122.
- Eskicumalı, A. (2001). Eğitim ve Sosyal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 109-128.
- Eyice, S. (1968). Türk Tarihinin Ana Hatları. *Belleten*, 32 (128), 509-526.
- Feyzioğlu, T. (1981). *Atatürk Yolu*. İstanbul: Otomarsan Kültür Yayınevi.
- Genelkurmay Başkanlığı. (2001). *Atatürkçülük (C. 2)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Geray, C. (1978). *Halk Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi E.F. Yayınları.

- Giritli, İ. (1997). Atatürk İlkeleri ve İnkılapçılığa Dair. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13 (37), 215-223.
- Gökçe, B. (2006). Atatürk ve Eğitim Politikası. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı*, 85-94.
- Gökçe, F. (2000). *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Göker, M. (1938). İkinci Türk Tarih Kongresi. *Belleten*, 2 (5/6), 1-4.
- Göker, M. (1938). Türk Tarih Kurumu İlmi ve İdari Faaliyetleri. *Belleten*, 2 (5,6), 13-17.
- Gülmez, N. (2006). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Konusu Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Alfa Akademi Yayıncılık.
- Günaltay, Ş. (1938). Türk Tarih Tezi Hakkındaki İntikatlara Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi. *Belleten*, 2 (7,8), 337-365.
- Gündüz, M. (2010). *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Güneş, F. (1996). *Yetişkin Eğitimi (Halk Eğitimi)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güneş, F. (2015). Eğitim ve Zihinsel Gelişim. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 1-20.
- Gürsoy, N. (1991). Atatürk , Eğitim ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması. *Atatürk, Eğitim ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Semineri*. Balıkesir: Uludağ Üniversitesi Basım Evi.
- Hatipoğlu, A. (2016). Eğitim ve Siyasal Değişme: Türk Devrimi'nin Eğitime Yüklediği Anlam. *Sosyoloji Dergisi*, (Armağan Sayısı), 99-117.
- HBÖ. (2014). Aralık 10, 2019 tarihinde Hayat Boyu Öğrenme Portalı: <http://www.hbo.gov.tr/Hakkimizda/MisyonVizyon> adresinden alındı
- HBÖ. (2014). Aralık 10, 2019 tarihinde Hayat Boyu Öğrenme Portalı: <http://www.hbo.gov.tr/Hakkimizda/Onem> adresinden alındı
- İğdemir, U. (1963). Atatürk'ün Buyruğuyla TTK İçin Hazırlanan Bir Program Tasarısı. *Belleten*, 27 (108), 641-655.
- İlgürel, M. (1981). *Millet Mektepleri (Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Matbaası.
- İnan, A. (1938). Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti. *Belleten*, 2 (5/6), 123-132.

- İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. *Belleten*, 3 (10), 243-246.
- İnan, A. (1947). Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair. *Belleten*, 11 (42), 173-179.
- İnan, A. (1971). Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında. *Belleten*, 35 (140), 519-529.
- İnan, A. (2009). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, M. R. (1983). *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Kansu, C. A. (2001). Halkevlerinin Kaynağı. *Mülkiye Dergisi*, 25 (227), 261-281.
- Kansu, M. M. (1988). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kansu, Ş. A. (1939). Türk Tarih Kurumu Prehistorik Araştırmaları. *Belleten*, 3 (9), 93-97.
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 49-65.
- Karagözoğlu, G. (1985). Atatürk'ün Eğitim Savaşı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2 (4), 193-213.
- Karal, E. Z. (2006). Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda Batı'nın Etkisi. *Tanzimat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2001). *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, Y. K. (1977). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara: Nüve Matbaası.
- Kayiran, M., ve Metintaş, M. Y. (2009). Latin Kökenli Yeni Türk Alfabetine Geçiş Süreci ve Millet Mektepleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 1-13.
- Kili, S. (1994). Mahmut Esat Bozkurt Hukuk Devrimi ve Çağdaşlaşma. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 275-284.
- Kili, S. (1995). *Bir Çağdaşlaşma Modeli: Atatürk Devrimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kılıç, F. (2011). *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler Araçlar*. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Kinross, L. (1994). *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kocatürk, U. (1987). *Atatürk*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kodal, T. (2014). Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (52), 295-314.
- Kodaman, B. (2001). *Cumhuriyetin Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*. Isparta: SDÜ Basımevi.
- Kongar, E. (1981). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1998). *Devrim Tarihi ve Toplum Bilimi Açısından Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2002). Atatürk ve Dil Devrimi. *Türkler Ansiklopedisi (Cumhuriyet)*. Ankara.
- Koşay, H. Z. (1937). Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük'te 1936 Yazında Yaptırılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler. *Belleten*, 1 (2), 21-32.
- Kurt, İ. (2000). *Yetişkin Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kürkçüoğlu, E. (2002). Atatürk İlke ve İnkılapları Işığında Türkiye, Başöğretmen Atatürk ve Türk Milli Eğitimi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (54), 2-1025-1034.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millet Mektepleri Talimatnamesi, (Maarif Vekaleti Yay.), Ankara 1929.
- Mumcu, A., Özbudun, E., Feyzioğlu, T., Ülken, Y., ve Çubukçu, A. (1986). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Oğuzkan, T. (1956). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Halk Eğitimi*. Ankara: Maarif Basımevi.
- Okay, O. (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Okçabol, R. (1999). Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi. A. B. Hacımirzaoglu içinde, *75 Yılda Eğitim*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Oral, M. (2002, Temmuz). Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (53), 499-527.
- Ortaç, R. (2003). Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 239-247.

- Ortaylı, İ. (2001). *Gelenekten Geleceğe*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Özbek, A. (2001). Yaygın Eğitim. *Ülkemizde Halk Eğitimi'nin Amacı Önemi ve Gerekliliği Sempozyumu*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özer, İ. (2011). Halkevlerinin Milli Birliği Sağlama Yolundaki Faaliyetleri (1932-1950). *e- Journal of New World Sciences Academy*, 6 (2), 251-263.
- Özkan, R. (2011). Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (1), 333-344.
- Özkan, S. (2011). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztürk, İ. (1998). *Harf Devrimi ve Sonuçları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özüdoğru, Ş. (2012). *Eğitimci Gözüyle Yetişkinlerin Eğitimi*. Konya: Meram Belediyesi Kültür Yayınları.
- Safa, P. (1999). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken.
- Sağ, V. (1991). Toplumsal Değişme ve Eğitim. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 11-25.
- Sander, O. (2015). *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)*. Ankara : İmge Kitabevi .
- Son Posta, 11 Mart 1933.
- Son Posta, 28 Mart 1933.
- Son Posta, 15 Eylül 1933.
- Şahin, L. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Eğitim ve Türkiye'deki Durumu. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 6 (1), 122-171.
- Şahin, M. (1992). Bir Halk Eğitim Çalışması Olarak Millet Mektepleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 213-234.
- Şahin, M. (2012). *Türk Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Şakiroğlu, M. (1988). Atatürk Döneminde Başlatılan Tarih Çalışmaları ve Halk Bilgisi Alanındaki Gelişmeler. *Erdem*, 5 (12), 813-878.
- Şimşek, S. (2002). *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayın Evi.
- Şimşir, B. N. (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basın Evi.
- Tan, N. (2019). 1932'den 2012'ye Türk Dil Kurumu. *Türk Dili*, 17 (811), 34-57.
- Tanfer, V. (1998). Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14 (42), 1177-1185.

- Tanör, B. (1996). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: AFA Yayıncılık.
- TBMM (2011). *Tarihe Düşülen Notlar - 1 Yasama Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları - 1*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları.
- TBMM (2013). *Tarihe Düşülen Notlar-3 Meclis Başkanları ve Genel Kurul Konuşmaları (1920-2013)*. Ankara: TBMM Basımevi.
- TDK (2019). Kasım 23, 2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> adresinden alındı
- TDK (2019). Aralık 10, 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> adresinden alındı
- Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tezcan, M. (1994). *Toplumsal Değişme ve Eğitim*. Ankara: A.U.E.B.F. Yayınları.
- Tezcan, M. (1998). Kültür Kurumlarımızın Oluşmasında Atatürk'ün Rolü. *Erdem*, 11 (31), 259-272.
- Toksoy, N. (2007). *Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Topses, M. D. (2019). Eğitim Sosyolojisi Açısından İlhan Başgöz'ün Kuramsal Yaklaşımı. *folklor / edebiyat*, 25 (100), 789-795.
- TTK (1940). Haberler: Türk Tarih Kurumu Çalışmaları. *Belleten*, 4 (14-15), 293-298.
- Tuğluoğlu, F. (2005). Türkiye'de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri. *Erdem*, 15 (42), 101-118.
- Tunalı, S. (2013). Halkevlerinde Yürütülen Sanat Çalışmaları (1932-1950). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2), 59-76.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasi Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi)* (Cilt I). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2001). *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turan, Ş. (1982). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, Ş. (1991). Çağdaşlaşmada Eğitimin Yeri. *Atatürk, Eğitim ve Türkiye'nin Çağdaşlaşması Semineri*. Balıkesir: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Türkdoğan, O. (2015). *Kültür Değişme ve Toplumsal Çözülme*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.

- Türkler Ansiklopedisi (2002). *Cumhuriyet Döneminde Türkçe* (Cilt XXVIII). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1939). Türk Tarihi Yazılırken. *Belleten*, 3 (10), 349-353.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1973). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üstel, F. (2004). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaka, A. (2011). *Sosyal Değişme Türk Modernleşmesi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Yalçın, S. (1998). Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14 (41), 573-591.
- Yuvalı, A. (1997). Atatürk İlkeleri ve Diğer Akımlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13 (39), 965-976.
- Yüceer, S. (2002). Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri. *Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi*, 1 (1), 13-32.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı 26 Eylül 1994 tarihinde İstanbul'un Beykoz ilçesinde doğmuştur. 2000-2008 yılları arasında İshakağa İlköğretim Okulu'nda ilk ve orta öğretimini görmüş, ardından 2008 yılında başladığı Fevzi Çakmak Anadolu Lisesi'ni 2012 yılında tamamlamıştır. 2013 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümüne başlayıp, bölümü dört senede bitirerek 2017 yılında mezun olmuştur.

İletişim Adresleri

e-mail : meldaagenc@gmail.com

Telefon : 0536 429 33 77

TUTANAK

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Melda GENÇ'in 19.08.2020 tarihinde yapılan tez savunması sınavında “Sosyal Bilgiler Öğrencilerinde Tarih Bilincinin Gelişmişlik Düzeyinin Tespiti” tez başlığının “Saltanattan Cumhuriyete Toplumsal Değişimi Sağlama Aracı Olarak Atatürk Dönemi Yaygın Eğitim Kurumları ve Toplumsal Değişime Etkileri” olarak değiştirilmesinin uygun olduğu kararlaştırılmıştır.

Prof. Dr. Cemal AVCI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Adnan ALTUN

Üye

Doç. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ

Üye